

PEŁNOMOCNIK RZĄDU
DO SPRAW RÓWNEGO TRAKTOWANIA

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

PO PIERWSZE CZŁOWIEK

DZIAŁANIA ANTYDYSKRYMINACYJNE W JEDNOSTKACH POLICJI

PRAKTYCZNY PORADNIK

pod redakcją Krzysztofa Łaszkiwicza

Warszawa 2013

PEŁNOMOCNIK RZĄDU
DO SPRAW RÓWNEGO TRAKTOWANIA

PO PIERWSZE CZŁOWIEK

DZIAŁANIA ANTYDYSKRYMINACYJNE W JEDNOSTKACH POLICJI

PRAKTYCZNY PORADNIK

pod redakcją Krzysztofa Łaskiewiczza

Warszawa 2013

Redakcja pod kierunkiem mł. insp. Krzysztofa Łaskiewicza

Opracował zespół w składzie:

podinsp. Gerard Bah, mł. insp. dr Bogumiła Bogacka-Osińska,
mł. insp. Artur Falkiewicz, Zdzisław Huzar,
podinsp. Małgorzata Iwańczuk, kom. Mirosława Korejba,
Tomasz Mosio, podinsp. Arkadiusz Niziurski,
nadkom. Danuta Poważa, mł. insp. dr Zenon Romanek,
kom. Anna Rybicka-Nowek, podinsp. Mariusz Skiba,
podinsp. Ewa Skowrońska, Monika Traczyk,
kom. Marek Waraksa, podinsp. Kamila Zimoń,
podinsp. Krzysztof Zygmunt

Wstępny projekt graficzny:

Stowarzyszenie „Pracownia Różnorodności” w Toruniu

Opracowanie graficzne, korekta
oraz skład komputerowy:

WYDZIAŁ WYDAWNICTW I POLIGRAFII
CENTRUM SZKOLENIA POLICJI
ul. Zegrzyńska 121
05-119 Legionowo
www.csp.edu.pl

Spis treści

List Rzecznika Praw Obywatelskich.....	5
List Komendanta Głównego Policji	7
Spotkanie z Mamadou Diouf z Fundacji „Afryka Inaczej”	9
Kilka słów na początek	15
Podziękowania	19

ROZDZIAŁ I

Inni, a jednak tacy sami	21
--------------------------	----

ROZDZIAŁ II

Strażnicy praw. Charakterystyka wybranych instytucji	72
--	----

ROZDZIAŁ III

Zacznij od siebie	97
-------------------	----

ROZDZIAŁ IV

Oni mogą pomóc	113
----------------	-----

ROZDZIAŁ V

Te pojęcia warto znać	132
-----------------------	-----

Bibliografia	145
--------------------	-----

List Rzecznika Praw Obywatelskich

Szanowni Państwo!

Jest mi niezmiernie miło przekazać na Państwa ręce publikację pt. „Działania antydyskryminacyjne w jednostkach Policji – praktyczny poradnik”, wydaną przez Ogólnopolską Sieć Pełnomocników Policji ds. Ochrony Praw Człowieka. Opracowanie to mogło powstać dzięki wspólnemu wysiłkowi i znakomitej współpracy Policji, organizacji pozarządowych oraz Biura Rzecznika Praw Obywatelskich.

Autorom podręcznika przyświecał jeden cel – przekonać odbiorców, że w naszej pracy ogromnie ważna jest postawa tolerancji oparta na takich wartościach, jak: otwartość, empatia, poszanowanie godności drugiego człowieka.

Jesteśmy przekonani, że zawarte w opracowaniu treści i wskazówki będą bardzo pomocne w codziennej pracy funkcjonariuszy. Pomogą im nie tylko poszerzyć wiedzę na temat różnorodności kulturowej i społecznej, ale również przygotują do profesjonalnej reakcji w sytuacjach trudnych, wymagających szczególnej wrażliwości i delikatności, aby spełnione zostały podstawowe zasady równego traktowania.

Jestem niezwykle wdzięczna wszystkim osobom, które przyczyniły się do realizacji tej wielce pożytecznej inicjatywy. Liczę, że stanie się ona przykładem dobrej praktyki i będzie wykorzystywana w pracy zarówno Policji, jak i innych instytucji publicznych i służb państwowych.

prof. Irena Lipowicz

List Komendanta Głównego Policji

Szanowni Państwo!

 Oddajemy w Państwa ręce pierwszy w historii Policji poradnik, który jeśli zostanie mądrze wykorzystany, to ma szansę stać się bardzo ważnym elementem codziennej edukacji zawodowej oraz kształtowania pożądanych postaw i relacji w naszych szeregach.

Nikogo dziś nie trzeba przekonywać, że Polska po raz kolejny na kartach historii zaczyna zapisywać się jako kraj wielokulturowy i wieloetniczny. Różniące się od siebie religie i obyczaje stają się naszą codziennością. Tę społeczną sytuację należy traktować nie jako problem, lecz jako potencjał i wyzwanie.

Widoczne procesy migracyjne niosą ze sobą naszą wspólną powinność przyjaznego przyjęcia osób, które między innymi z powodów ekonomicznych lub politycznych wybrały nasz kraj na miejsce spokojnego życia.

Niestety, tak jak wiele innych społeczeństw, również i my odnotowujemy przypadki społecznej nietolerancji oraz działań motywowanych uprzedzeniami wobec różnych grup społecznych. Ksenofobia, zwłaszcza w dobie międzynarodowego kryzysu ekonomicznego, może przybierać na sile i objawiać się nieuzasadnionymi reakcjami części społeczeństwa.

Współczesne środowisko policyjne musi być dobrze przygotowane do profesjonalnej reakcji na wszelkie zło, jakie powoduje dyskryminacja, a także pamiętać o obowiązku równego i obiektywnego traktowania się nawzajem wewnątrz naszej organizacji.

Pozostaję w przekonaniu, że lektura tego poradnika wywoła refleksje, jak wiele społecznych wyzwań niesie ze sobą zasada równego traktowania i budowanie niedyskryminujących postaw oraz zachowań.

nadinsp. Marek Działoszyński

Spotkanie z Mamadou Diouf z Fundacji „Afryka Inaczej”

Mamadou Diouf pochodzi z Senegalu i od blisko 28 lat mieszka w Polsce, aktualnie w Warszawie. Jest fundatorem i dyrektorem programowym Fundacji „Afryka Inaczej”. Z wykształcenia weterynarz, z wyboru poeta i muzyk. W Radiu Jazz prowadził audycję „Nikolokoba” poświęconą *world music*. Gra w zespołach Tam Tam Project i Djolof-Man. Fundacja „Afryka Inaczej” jest jednym ze wspaniałych przykładów organizacji pożytku publicznego, która wspiera afrykańską społeczność mieszkającą w Polsce poprzez urealnianie dialogu międzykulturowego, prowadzenie współpracy z administracją oraz podejmowanie interwencji związanych z dyskryminacją Afrykanek i Afrykanów w Polsce.

Mamadou Diouf wraz z Fundacją „Afryka Inaczej” wspierał przygotowanie tego poradnika. Poniżej został zamieszczony wywiad przeprowadzony przez Mamadou Diouf z redaktorem poradnika mł. insp. Krzysztofem Łaszkiwiczem. W wywiadzie stawiane są pytania o cel tej publikacji widziany z perspektywy obywatela oczekującego od Policji dbałości o kulturalne i obiektywne traktowanie podczas nawiązanej relacji.

Mamadou Diouf: Ostatnimi czasy wiele organizacji pozarządowych zajmuje się tematyką dyskryminacji. Do tego w księgarniach, Internecie dostępna jest bardzo bogata literatura... Skąd w takim razie pomysł na kolejny poradnik tematyczny?

Krzysztof Łaszkiwicz: Rzeczywiście na rynku wydawniczym oraz w sieci można kupić książki i wyczytać wiele informacji na temat stereotypów, uprzedzeń, dyskryminacji czy też nietolerancji. Jeśli chodzi o polską Policję, to nie jest to kolejny poradnik. Jest to pierwszy tego rodzaju materiał, który odnosi się bezpośrednio do służby w Policji. Czytelnik otrzyma dzięki temu swoistego rodzaju kompendium niezbędne do profesjonalnego wykonywania obowiązków służbowych.

MD: Od 1989 r. żyjemy w nowej, demokratycznej rzeczywistości. Czy ten poradnik sugeruje, że źle się dzieje wśród policjantów? Czy nietolerancja wkradła się w jej szeregi?

KL: Zmieniamy struktury Policji, barwy pojazdów, umundurowanie. Społeczeństwo odrywa się coraz bardziej od stereotypów na temat Policji, prymitywnych

dowcipów. Zmieniamy się jako formacja, zyskując coraz wyższe notowania społeczne. Wciąż jednak musimy dbać o rozwój i podnoszenie świadomości kapitału ludzkiego zatrudnianego w naszej formacji. Może niewiele osób słyszało pojęcie „mikronierówności”, ale jest ono dość charakterystyczne również w odniesieniu do Policji. Od drobnych aktów nietolerancji zaczyna się wielkie zło, a żyjemy w społeczeństwie, w którym dynamika procesów migracyjnych jest coraz bardziej widoczna.

MD: Mikronierówności? Czy mógłbyś przybliżyć to pojęcie?

KL: Mikronierówności są jedną z form wyrażania uprzedzeń między ludźmi. Służba w Policji daje wiele uprawnień do legalnego ingerowania w prawa i swobody obywatelskie. Czasami może to wywoływać poczucie dominacji nad osobą, wobec której prowadzone są czynności policyjne. Prowadzić to może również do drobnych, często nieuświadomionych i pozbawionych intencji, deprecjonujących zachowań wobec innej osoby. Może to mieć wymiar fizyczny lub niewerbalny.

MD: A tak konkretnie, jakiś przykład?

KL: Proszę bardzo. Po zakończeniu czynności przyjęcia zawiadomienia o przestępstwie od chłopaka pokrzywdzonego homofobicznym atakiem, pobitego z powodu swojej orientacji seksualnej, już po wyjściu za drzwi tej osoby, policjant mówi do kolegi: „Miałem przed chwilą geja u siebie, oberwał, bo jakaś grupa gówniarzy zorientowała się, że jest, no wiesz... Wygląda jak kosmita z tymi włosami i kolczykiem w nosie, a potem dziwi się, że oberwał”. Przypadkowo osoba ta usłyszała tę wypowiedź. Niczym nieuzasadniony komentarz mógł nie wynikać ze złych intencji, lecz z tego, w jakim środowisku policjant dorastał i w jakim tego rodzaju wypowiedzi były normą lub nawet pozwoliły „pozytywnie się wyróżnić”. Można jednak w łatwy sposób spowodować, by policjant tak więcej nie postąpił.

MD: Przeczytanie poradnika to jedna rzecz. Jak bardziej uczulać policjanta, by swoim zachowaniem podchodził mniej agresywnie do ludzi?

KL: Trzeba wykorzystywać wszelkie możliwe drogi. Należy doskonalić system doboru do służby, prowadzić efektywne szkolenie podstawowe oraz doskonalenie zawodowe. Ważne jest zachowanie przełożonych i ich podejście typu „zero tolerancji dla przemocy i agresji”. To bardzo skomplikowane, ale jeżeli policjant czy policjantka stosuje przemoc, to oznacza, że nie może służyć społeczeństwu. Tu muszą obowiązywać proste reguły. Nie może być jakiejś środowiskowej zмовы milczenia.

MD: Jakich problemów byłoby mniej, gdyby policjanci dostosowali się do informacji z poradnika?

KL: Sama lektura nic nie zmieni. Jeśli jednak przełożeni i wszyscy policjanci zaczną się stosować do zawartych w niej porad i wskazówek, to będzie o wiele mniej problemów w relacjach zewnętrznych i wewnętrznych. Nie od razu. To jest pewien proces dojrzewania do rozumienia społecznego sensu edukacji antydyskryminacyjnej. Oto przykład: policjant podejmuje interwencję domową w rodzinie pochodzenia nigeryjskiego. Wszystko przebiega spokojnie. Osoba awanturująca się obiecuje zaniechanie swoich działań, ofiary domowej kłótni czują się bezpieczniej. Policjanci mogliby opuścić ten dom pewni dobrze przeprowadzonej interwencji. Na koniec jednak jeden z nich rzuca zdanie: „Kiedy skończą się problemy z tymi czarnuchami?”. Oczywiście kończy się to skargą na policjantów, jej wyjaśnieniem, budowaniem własnych wersji wydarzeń, angażowaniem osób do wyjaśnienia i tak dalej. Potem włączają się w to media i ze zwykłej interwencji robi się afera na cały kraj. Stosowanie prawa i zwykła kultura osobista rozwiązują ten problem w sposób dobry dla każdej ze stron.

MD: No i zapewne zwiększy się zaufanie, a za tym spadnie nienawiść do Policji.

KL: Policji nie lubi pewna określona część społeczeństwa. Na pewno są grupy, najczęściej nieformalne, które dosłownie i wprost nienawidzą Policji. Dobrym przykładem są stadionowi chuligani. Nie mamy powodu do wzajemnych ciepłych relacji. Jednak w relacjach z całym społeczeństwem, które chce tworzyć normalne środowisko, żyjące z poszanowaniem zasad współżycia społecznego, chodzi o to, by Policja nie utraciła wypracowanego przez lata solidnego zaufania. Warto wspomnieć, że wśród mniejszości społecznych, choćby z uwagi na ich wielkość i poczucie silnej tożsamości środowiskowej, szybko rozchodzą się dobre wiadomości. Złe niestety o wiele szybciej. Nie wolno nam incydentami o podłożu nietolerancyjnym niszczyć wieloletniego dorobku Policji, pracy policjantów i policjantek.

MD: Myślisz, że poradnik będzie hitem?

KL: Myślę, że to jest lektura, w której każdy znajdzie dla siebie coś ciekawego, coś, co podniesie profesjonalizm działania oraz nadzoru. Służbę w Policji pełnię od ponad 20 lat. Spotkałem wspaniałych i wrażliwych ludzi, mądrych menedżerów. Myślę, że kiedy sięgną do tego poradnika, to wiele rzeczy sobie uświadomią na nowo, ale też będą bardziej profesjonalni w rozmowie ze swoimi podwładnymi, a oni z ludźmi, którym służą. Ten poradnik ma uzmysłwić, że nie ma podziału na „my Policja” i „oni – społeczeństwo”. Policjantów dobieramy z jednego i tego samego społeczeństwa. Wszystko dzieje się wspólnie. Zjednywać sobie społeczeństwo to tak jak budować wielką armię przeciwko przestępczości i przestępcom.

Taka kalkulacja wszystkim się opłaca i obala niepotrzebne mury, budując społeczeństwo zintegrowane, solidarne wokół ważnych idei i spraw.

MD: Do tej pory mówiliśmy o policjantach, którzy patrolują ulice, interweniują w domach... Jak podchodzi do problemu dyskryminacji wyższa kadra, przełożeni?

KŁ: Tylko niemądry przełożony chce mieć dodatkowe problemy w swojej jednostce. Każdy woli koncentrować się na przykład na zapobieganiu i efektywnej wykrywalności przestępców. Nie ma ochoty wstydzić się i wyjaśnić okoliczności wypowiedziania przez ich podwładnych homofobicznych, romofobicznych czy też antysemitkich dowcipów. Myślę jednak, że zdarzają się jeszcze pojedyncze przypadki, w których przełożeni tolerują wśród podwładnych na przykład „zły język”. Ten przewodnik ma ponownie uzmysłowić, jakie szkody może poczynić sztycherzy lub nienawistny przekaz. Język, w którym królują słowa: „pedał”, „asfalt”, „Żydek”, „brudas”, „suczka”, „tirówka”, po prostu musi zniknąć ze słownika służbowego. Policjanci muszą zrozumieć, że za dowcipami o Żydach w kontekście Holokaustu kryje się wielka ponadnarodowa tragedia. Dowcip z motywem rasistowskim zawiera w sobie straszliwy dramat niewolnictwa, linczów, oddzielnych miejsc dla społeczności afrykańskiej w autobusach, tramwajach. Czy żarty na ten temat są naprawdę śmieszne?

MD: Czy ten poradnik jest jak alfa i omega? Wszystko w nim jest?

KŁ: Oczywiście, że nie. Wspólnie z autorami postawiliśmy sobie założenie, że trzeba policjantom i policjantkom dać wędkę, a nie już złowioną rybę. Chcemy, by środowisko zawodowe ponownie uzmysłowiło sobie, czym był Holokaust czy też segregacja rasowa. Amerykanie mówią na to *rethinking*, czyli ponowne myślenie – myślenie, rewizja własnych postaw i zachowań w kontekście możliwego wypalenia zawodowego, wtórnej wiktymizacji, problemów mniejszości społecznych, wielokulturowości. Ten poradnik otwiera pierwsze drzwi do dalszych planowanych publikacji wąskotematycznych.

MD: Skąd tu nagle Ameryka?

KŁ: Dokładnie USA. Z kilkoma pełnomocnikami ds. ochrony praw człowieka odbyliśmy tam w 2012 r. wizytę studyjną. Wiele mnie to nauczyło. Tam dyskusja o dyskryminacji, rasizmie, uprzedzeniach jest wciąż bardzo żywa. Filozofia tego poradnika oparta jest na wielu doświadczeniach amerykańskich.

MD: Jakież przykłady?

KŁ: Monitoring działań Policji na przykład w Akron (Ohio) polega nie tylko na analizie skarg na policjantów. Raz w miesiącu policjant jest rozliczany za liczbę

dokonanych zatrzymań. Jeśli w przypadku policjanta 98% zatrzymanych stanowili Afroamerykanie, a policjant jest biały, system nakazuje pochylenie się nad takim przypadkiem i poddanie go analizie.

MD: Co łączy tamte doświadczenia z tym poradnikiem?

KL: Bardzo dużo. Policjant dzięki temu poradnikowi być może pierwszy raz zetknie się z pojęciem profilowania etnicznego.

MD: Czyli?

KL: Hipotetycznie – jeśli na odprawie służbowej po głośnym zamachu terrorystycznym w Europie, gdzie nawet nie ustalono sprawców, pada polecenie, by legitymować i dokonywać kontroli osobistej, przeglądu zawartości bagażu wszystkich, którzy wyglądają jak Afgańczycy, to wchodzimy w zakazane profilowanie etniczne. Kolor skóry i tradycyjny wygląd zewnętrzny nie mogą być jedyną przesłanką do podejmowania interwencji. Takie działania podsycają również nienawiść między narodami, religiami. Tego pojęcia nie wolno oczywiście mieszać z bardzo pomocną analizą kryminalną czy też profilowaniem portretu psychologicznego.

MD: Dużo mówi się i pisze o dyskryminacji, rasizmie, ale w kontekście mniejszości narodowych, etnicznych. Ten poradnik chyba idzie dalej!

KL: Tak. Nie wolno nam jako policjantom i policjantkom zapominać o alkoholikach, narkomanach, osobach bezdomnych, żebractwie, prostytutce. Musimy pamiętać, że w naszym otoczeniu funkcjonują też osoby starsze, niepełnosprawne, zamknięte we własnych domach z powodu depresji. Nie wolno policjantom wykluczać tych osób, traktować gorzej. Trzeba stale tłumaczyć, że ludzie nie dzielą się na kategorie. Wspólnym mianownikiem jest niezbywalna godność. Ten poradnik w sposób przejrzysty przywołuje te kwestie i ponownie uświadamia, jak traktować każdego człowieka.

MD: Czy masz jakieś życzenia związane z tym poradnikiem?

KL: Życzenia to za dużo powiedziane, ale chciałbym na przykład, by poradnik stał się trwałym elementem wielu procesów w Policji. Mam na myśli szkolenia, pomoc w wyjaśnianiu skarg, uświadamianiu. Dobrze, gdyby został włączony do obowiązkowej literatury dla kursu podstawowego i konkursów na stanowiska kierownicze, a także stał się podstawą do budowania ważnych pytań i odpowiedzi dla każdego policjanta i policjantki.

Dziękuję za rozmowę

Kilka słów na początek

mł. insp. Krzysztof Łaskiewicz
Pełnomocnik Komendanta
Głównego Policji
ds. Ochrony Praw Człowieka

Zło na świecie płynie niemal zawsze z niewiedzy.
Albert Camus

Zanim zaczniesz czytać ten poradnik, weź do ręki długopis i na kartce napisz swoje imię i nazwisko. Następnie na tej samej kartce napisz to samo, lecz weź długopis w dłoń, którą na co dzień nie posługujesz się przy pisaniu. Zastanów się teraz, czy była to prosta czynność. Jak się czułeś lub czułaś, kiedy pisanie inną ręką niż zwykle trwało dłużej i zapewne było utrudnione? Pomyśl, że trenując intensywnie, można opanować umiejętność pisania drugą ręką. Nie można jednak zmienić koloru skóry, pochodzenia narodowego czy też orientacji seksualnej. Dyskryminacja z tego powodu jest niedopuszczalną formą ludzkich zachowań.

DOŁĄCZ DO OSÓB, KTÓRE CHCĄ TO ZMIENIAĆ!

Zaufanie społeczeństwa do polskiej Policji jest dziś wysokie. Nasza formacja przeszła wielkie przemiany społeczne, kulturowe i logistyczne, stając się nowoczesną instytucją państwową. Czy zrobione zostało już wszystko, by można było mówić o Policji, że jest efektywna, że służy każdemu człowiekowi? Zapewne jest jeszcze wiele do zrobienia.

Równoległe ze zmianami logistycznymi i organizacyjnymi należy w sposób dynamiczny wypierać z szeregow resztki złych stereotypów, uprzedzeń i nietolerancji. Jeśli złe nawyki, czasami brak kultury lub dyskryminujące zachowania nie zostaną wyeliminowane z Policji, to dobra opinia społeczna o niej nie zdoła się utrzymać.

Wszyscy mamy świadomość, że Polska z każdym rokiem staje się krajem coraz bardziej wieloetnicznym, a przez to zaczyna być miejscem wieloreligijnym i wielokulturowym. Otwarcie granic, dynamiczna gospodarka, ale również sprawniejszy system ochrony praw człowieka i widoczne trendy społeczne oraz rządowe solidaryzujące działania wokół ochrony każdego człowieka czynią nasz kraj bardziej otwartym na procesy migracyjne.

Poprawiająca się infrastruktura i solidarność społeczna powodują, że więcej osób niepełnosprawnych jest widocznych na ulicach. Coraz częściej dowiadujemy się o innej orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej osób z bliskiego otoczenia. Naszym lekarzem lub ekspedientem w supermarkecie bywa osoba pochodzenia afrykańskiego. Czy jesteśmy gotowi na zmiany, które będą coraz bardziej dynamiczne?

Jacy jesteśmy dziś, my – policjanci i policjantki? Ile razy w naszym życiu zawodowym i prywatnym słuchaliśmy lub opowiadaliśmy niestosowne żarty o osobach innego koloru skóry, o mniejszościach seksualnych, może o Żydach w kontekście Holokaustu? Czy nie zdarzyło się nam niestosownie zachować wobec alkoholika, prostytutki, bezdomnego, narkomana czy też osoby chorej psychicznie, traktując ich jako ludzi „gorszej kategorii”? Czy wiemy, jak pomagać osobom niepełnosprawnym?

Edukacja antydyskryminacyjna, czyli podnoszenie wiedzy, kształtowanie umiejętności, postaw i zachowań przeciwdziałających dyskryminacji, stanowi w Polsce stosunkowo nową dziedzinę społecznych oddziaływań. Elementy tego rodzaju edukacji są wciąż zbyt mało widoczne w programach szkoleń dla dzieci, młodzieży, studentów czy pracowników w firmach, zakładach pracy i instytucjach publicznych. Jest to o tyle istotne, że dobierani do służby policjanci i policjantki dopiero w Policji mogą otrzymać zasadniczą edukację w tym obszarze.

Poradnik, który trzymasz w rękach, dotyczy bardzo trudnych kwestii społecznych. Wystarczy jednak, że zmiany zaczniesz od samego (samej) siebie i swojego otoczenia, a w całości wypełnisz sens i misję tego trudnego zawodu, dla którego godność człowieka ma kluczowe znaczenie.

Na rynku wydawniczym można znaleźć wiele poradników na temat stereotypów, uprzedzeń i nietolerancji. Trudno jednak odnaleźć takie, które oddają realia służby

w Policji w kontekście relacji zawodowych z licznymi mniejszościami społecznymi. Między innymi dlatego została powołana policyjna grupa redakcyjna, która przygotowała poradnik skierowany do naszego wspólnego środowiska. Dużą wartością tej publikacji jest to, że jej istotne fragmenty opracowała koalicja organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną ludzi przed dyskryminującym traktowaniem.

Treści poszczególnych rozdziałów wprowadzą Cię w problematykę mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych czy też seksualnych. Poznasz różne formy wykluczenia społecznego oraz dowiesz się, jak pomagać osobom niepełnosprawnym. Przypomnisz sobie zarys aktualnej konstrukcji krajowego i międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka, a także poznasz wybrane instytucje oraz organizacje pozarządowe wspierające ochronę osób należących do mniejszości społecznych. Ważnym elementem poradnika są przytoczone dobre praktyki i gotowe rozwiązania konkretnych sytuacji, a także wzory dokumentów. Odnajdziesz tu również wyjaśnienie kluczowych pojęć.

Życzymy przyjemnej lektury i wielu refleksji.

Autorzy

Podziękowania

Autorzy poradnika pragną złożyć szczególne podziękowania Rzecznikowi Praw Obywatelskich prof. Irenie Lipowicz oraz całemu zespołowi wspierającemu, a w szczególności Dyrektorowi Zespołu Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego Mirosławowi Wróblewskiemu, Zastępcy Dyrektora Zespołu Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego Annie Błaszczak, starszemu radcy w Wydziale Prawa Antydyskryminacyjnego w Zespole Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego Rafałowi Gutowskiemu, radcy w Wydziale Prawa Antydyskryminacyjnego w Zespole Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego Katarzynie Wilkołaskiej-Żuromskiej za mecenat organizacyjny i merytoryczny.

Podziękowania składamy również Pełnomocniczce Rządu ds. Równego Traktowania dr Agnieszce Kozłowskiej-Rajewicz i Dyrektorce Biura Barbarze Szymborskiej za docenienie inicjatywy oraz opublikowanie poradnika.

Wielkie podziękowania należą się organizacjom pozarządowym, które wsparły tworzenie poradnika od strony merytorycznej. Bez ich zaangażowania poradnik nie miałby tytułu praktycznych walorów. Współpracowały z nami:

- Centrum Żydowskie w Oświęcimiu,
- Fundacja „Ocalenie”,
- Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej,
- Fundacja na rzecz osób transpłciowych „Trans-Fuzja”,
- Kampania przeciw Homofobii,
- Stowarzyszenie „Lambda Warszawa”,
- Stowarzyszenie „NIGDY WIĘCEJ”,
- Stowarzyszenie Interwencji Prawnej,
- Stowarzyszenie przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii „Otwarta Rzeczpospolita”,
- Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji,
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego „PRO HUMANUM”,
- Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej.

W obszarze identyfikacji potrzeb policyjnych swój wkład merytoryczny w powstanie poradnika miały również komendy wojewódzkie i Komenda Stołeczna Policji, jednostki szkoleniowe Policji, a także Biuro Kadr i Szkolenia KGP, Biuro Spraw Wewnętrznych KGP, Biuro Kontroli KGP oraz Biuro Prewencji KGP.

Wstępny projekt graficzny poradnika nieodpłatnie przygotowało Stowarzyszenie „Pracownia Różnorodności” z Torunia, za co należy się wielkie uznanie i podziękowania.

Korektę językową i opracowanie graficzne oraz skład komputerowy wykonali pracownicy Wydziału Wydawnictw i Poligrafii Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, dzięki uprzejmości Komendanta Centrum insp. dr. Romana Stawickiego.

I

INNI, A JEDNAK TACY SAMI

Dla wszystkich starczy miejsca pod wielkim dachem nieba.
Edward Stachura, „Pieśń na wyjście”

Spotkanie w naszym kraju osób o innym kolorze skóry, pochodzeniu, wyznaniu czy przekonaniach staje się dla każdego z nas codziennością. Co jakiś czas niestety dochodzi do incydentów m.in. na tle narodowościowym lub etnicznym, jak też innych zachowań motywowanych uprzedzeniami. Policjanci powinni stale się doskonalić w radzeniu sobie z tego rodzaju zachowaniami. Mają obowiązek ulepszania metod pracy śledczej ukierunkowanej na wykrywanie sprawców tzw. przestępstw z nienawiści oraz niesienie pomocy ofiarom.

Często zwykła intuicja podpowiada nam, jak należy się zachować. W tym rozdziale autorzy chcą wesprzeć profesjonalizm Twoich działań. Z kart podręcznika dowiesz się, jak wykonać oględziny w synagodze czy meczecie, jak wylegitymować muzułmańską kobietę z zakrytą głową, tak by nie urazić uczuć religijnych, jak się zachować wobec osoby transpłciowej, czy też jakie słowa mogą ranić Twojego kolegę i koleżankę z pracy. Czytając ten rozdział poradnika, przekonasz się, ile wiesz na temat różnorodności społecznej. W trakcie opracowania niniejszego rozdziału autorzy korzystali przede wszystkim z materiałów i bezpośrednich kontaktów z przedstawicielami organizacji pozarządowych działających na terenie naszego kraju, wymienionych w rozdziale czwartym niniejszego poradnika.

ZAPAMIĘTAJ!

Policjant kieruje się przede wszystkim obowiązującym prawem, ale jego stosowanie nie wyklucza ludzkiego podejścia i traktowania każdego człowieka z szacunkiem.

1

**MNIEJSZOŚCI NARODOWE,
ETNICZNE I RELIGIJNE**

Prawne definicje mniejszości narodowej oraz mniejszości etnicznej znajdują się w ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.). Wśród wymienionych mniejszości, jak też rdzennych Polaków, występują mniejszości religijne. Niestety, z mniejszościami narodowymi, etnicznymi, religijnymi oraz innymi grupami społecznymi często wiąże się termin nazwany wykluczeniem społecznym.

Termin **wykluczenie społeczne określa sytuację, w której człowiek będący członkiem społeczeństwa nie może uczestniczyć w działaniach obywateli tego społeczeństwa (większości). Ograniczenie to nie wynika z jego wewnętrznych przekonań, lecz znajduje się poza kontrolą wykluczonej jednostki.**

Mniejszości narodowe

Mniejszością narodową, w rozumieniu art. 2 ustawy, jest grupa obywateli polskich (a nie cudzoziemców), która spełnia łącznie następujące warunki:

- jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
- jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat;
- utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

W opisanym poniżej przypadku zostało popełnione przestępstwo motywowane uprzedzeniami (przestępstwo z nienawiści). Przestępstwo to jest ścigane z urzędu. Niestety, zdarza się, że policjanci, nie wiedząc o tym, traktują je jako zniszczenie mienia, które jest ścigane na wniosek. Popelnienie tego błędu niesie za sobą poważne konsekwencje. Między innymi podważa zaufanie do Policji, krzywdzi nie tylko tego przedstawiciela społeczności żydowskiej, ale całe środowisko. Wy-

dźwięk tego typu napisów i symboli ma wyjątkowo wysoką szkodliwość społeczną. Budzi bowiem negatywne emocje, które prowadzą do eskalacji wzajemnych uprzedzeń. Może to prowadzić do najpoważniejszych przestępstw, takich jak pobicia, napady, a nawet zabójstwa.

Moja historia...

Przyjechałem do małej miejscowości odwiedzić grób mojego dziadka. Cieszyło mnie, że od trzech lat kirkut jest odnawiany i otoczony opieką. To bardzo ważne dla mnie, że miejscowe Towarzystwo Miłośników Regionu dba o pamiątki żydowskie w mieście i okolicy. Jakież było moje zdziwienie, gdy na murze ogradzającym kirkut zobaczyłem napis „Jude raus!” i Gwiazdę Dawida na szubienicy. To oburzające! Poszedłem czym prędzej do komisariatu. Przyjął mnie policjant, z którym niestety trudno było mi się porozumieć. Tłumaczyłem, że to karygodne i trzeba coś zrobić z tym napisem. Policjant powiedział, że przecież nic się takiego nie stało, to pewnie z nudów jakieś dzieciaki zrobiły. Jeśli mi to przeszkadza, to mogę pójść do urzędu miasta i zabiegać o zgodę na zamalowanie napisu. A jeśli koniecznie chcę, aby Policja ścigała sprawców, to muszę złożyć oficjalny wniosek o ściganie. Powiedział jednak, że Policja nie ma czasu, aby zajmować się tak błahymi sprawami.

ZAPAMIĘTAJ!

Brak działania ze strony Policji jest równoznaczny z przyzwoleniem na takie zachowania. Jeśli nie wyślemy sprawcom jasnego sygnału, że łamią prawo (skutecznie ich ścigając), zarówno sprawcy, jak i pozostałe społeczeństwo będą myśleć, że takie czyny nie są karalne, a nawet jeśli są, Policja nic z nimi nie robi. Zażrzyj koniecznie do art. 256 i 257 kk, by lepiej poznać specyfikę tzw. przestępstw z nienawiści.

Dlatego też nie należy bagatelizować powiedzonek, dowcipów motywowanych nienawiścią i nietolerancją, obraźliwych napisów na murach.

Według danych Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji w Polsce mieszkają przedstawiciele dziewięciu mniejszości narodowych oraz czterech mniejszości etnicznych. Mniejszościami narodowymi w Polsce są: Białorusini, Czesi, Litwini, Niemcy, Ormianie, Rosjanie, Słowacy, Ukraińcy i Żydzi. Każda z nich pielęgnuje historię swojego narodu, tradycje, zwyczaje poprzez różne formy aktywności społeczno-środowiskowej. Nie wszystkie wymienione mniejszości narodowe są

narazone na przestępstwa lub incydenty z taką samą intensywnością. Do grup podwyższonego ryzyka można zaliczyć w tym przypadku głównie narodowość ukraińską oraz żydowską.

Ukraińcy

Według urzędowych zapisów ukraińska mniejszość narodowa w Polsce liczy ponad 27 tys. osób, choć przyjmuje się, iż liczba ta może sięgać nawet 200–300 tys. osób¹. Według narodowego spisu powszechnego z 2011 r. jest to liczba 232 tys. osób². Ta liczna społeczność mieszka w województwach: warmińsko-mazurskim, zachodniopomorskim, dolnośląskim, lubelskim, podkarpackim, małopolskim i podlaskim. Takie rozproszenie mniejszości ukraińskiej było wynikiem potężnej powojennej akcji przesiedleńczej pod nazwą „Wisła”, która spowodowała w 1947 r. przesiedlenia ludności ukraińskiej z południowo-wschodniej Polski na tereny północne i zachodnie. Jak się okazało, nie przesiedlono jednak wszystkich przedstawicieli tej narodowości. Współcześni Ukraińcy w Polsce są skupieni wokół Kościoła katolickiego obrządku bizantyjsko-ukraińskiego i Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Rodzaje potencjalnych ataków oraz incydentów wymierzonych w tę społeczność

Potencjalne ataki oraz odnotowywane incydenty zdarzają się rzadko i mają swoje podłoże historyczne rozumiane jako niezażegnane spory i pretensje w trudnych czasach wojennych. Występują jako lokalne konflikty sąsiedzkie, typowa nienawiść, niszczenie miejsc pamięci i pochówku. Wspólna organizacja wydarzenia sportowego, jakim były Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012, zapewne znacząco wpłynęła na zmianę nastawienia, zwłaszcza wśród młodego pokolenia Polaków.

Żydzi

Przedstawiciele tej mniejszości narodowej są wyznawcami judaizmu. Społeczność ta zamieszkuje głównie duże miasta i żyje w rozproszeniu³. Pierwsze wzmianki o Ży-

¹ J. Nikitorowicz, *Grupy etniczne w wielokulturowym świecie*, wyd. GWP, Sopot 2010, s. 307.

² *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań*, Warszawa 2012, s. 15.

³ J. Nikitorowicz, *Grupy etniczne*, s. 317.

dach na terenach polskich pochodzą z X wieku. Żydzi napływali do Polski ze względu na stosunkowo najlepsze warunki bezpiecznego życia i rozwoju własnej kultury oraz gwarantowaną przywilejami królewskimi autonomię gmin wyznaniowych⁴. Rozwój żydowskiego życia społecznego w Polsce został brutalnie przerwany przez II wojnę światową i hitlerowską politykę „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”. Z ok. 3,5 miliona polskich Żydów wojnę przeżyło ok. 300 tys. W okresie PRL-u w kilku falach emigracyjnych wyjechała większość polskich Żydów. Po 1989 r. nastąpiło odrodzenie życia żydowskiego w Polsce. Powstały nowe organizacje działające na rzecz rozwoju życia społeczności żydowskiej. Istotne znaczenie w życiu mniejszości żydowskiej odgrywa działalność Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej⁵, ale też wiele innych organizacji i związków.

Judaizm, zwany też religią mojżeszową, jest najstarszą religią opartą na wierze w jednego Boga (monoteizm) i powstała ok. 2000 lat p.n.e. na Bliskim Wschodzie. Religia żydowska wiąże się ściśle z historią narodu żydowskiego, a podstawową księgą jest Biblia Hebrajska (tzw. Stary Testament). W tygodniu religijni Żydzi obchodzą święty dzień, którym jest szabat, od piątku po zachodzie słońca do soboty po zachodzie słońca. Święto szabatu zostało ustanowione na pamiątkę siódmego dnia tygodnia, w którym Bóg odpoczywał po stworzeniu świata. Obowiązuje wówczas szereg zakazów, w tym m.in. ogólny zakaz pracy, podróżowania itp. Religijnymi symbolami judaizmu są siedmioramienny świecznik, nazywany menorą, oraz Gwiazda Dawida.

Jak poprawnie mówić i pisać o społeczności Żydów w Polsce?

Rzeczowniki: Żyd, Żydówka i przymiotnik żydowski są jak najbardziej odpowiednie. Jeśli używamy tego pojęcia nie w kontekście narodu, lecz wyznania judaizmu, pisownia słowa Żyd małą literą nie stanowi błędu, podobnie jak buddysta, chrześcijanin czy też muzułmanin.

Jakie słowa i zachowania są obraźliwe?

Niestety, do dziś w używanym języku obecnych jest wiele obraźliwych zwrotów. Są to słowa wulgarne i najczęściej związane ze stereotypowym postrzeganiem wyglądu lub tradycji żydowskiej, np. „pejsaty”. Często także, pozornie neutralne zwroty są używane w obraźliwym zabarwieniu: „Żydek”, „koszerny”, „obrzezany”. Niestety, co jakiś czas pojawiają się o wiele bardziej obraźliwe i przy tym karalne sformułowania typu: „Żydzi do gazu!”, „Śmierć garbatym nosom” itp. W języku codziennym często można usłyszeć sformułowania, np. „Ale Żyd z ciebie”. Tego

⁴ <http://www2.mswia.gov.pl/portaal.php?serwis=pl&dzial=61&id=37#zydzi>.

⁵ Ibidem.

typu język dotyczy nie Żydów, ale osób, którym chcemy zarzucić np. skąpstwo. Pokazuje to siłę negatywnego stereotypu na temat tej grupy narodowej.

Informacja opracowana przez Stowarzyszenie „NIGDY WIĘCEJ” zajmujące się między innymi krajowym monitoringiem incydentów na tle rasistowskim lub ksenofobicznym oraz przestępstw popełnianych przez neofaszystów. Incydenty tego rodzaju dokumentowane są przez Stowarzyszenie w tzw. „Brunatnej Księdze”, a część z nich ma swój epilog sądowy, choć jak pokazuje poniższy przykład, są to sprawy mające długi i skomplikowany bieg sądowy.

BIAŁYSTOK. 25 listopada 2011 r. przed Sądem Okręgowym rozpoczął się powtórny proces czterech mężczyzn oskarżonych o propagowanie faszyzmu i szerzenie nienawiści na tle rasowym. Sąd miał zbadać, czy działali oni w grupie zorganizowanej. W 2007 r. członkowie 4. Edycji zdewastowali cmentarz żydowski przy ulicy Wschodniej, zniszczyli pomnik Ludwika Zamenhoffa, pamiątkowe tablice i odpowiadali za szereg podobnych antysemitycznych incydentów. 30 stycznia 2009 r. miejscowy Sąd Okręgowy ukarał trzech sprawców wyrokami: roku i ośmiu miesięcy, roku i sześciu miesięcy oraz jednego roku pozbawienia wolności, uznając ich za winnych publicznego propagowania ideologii faszystowskiej i nawoływania do nienawiści na tle różnic narodowościowych i wyznaniowych, oraz upublicznił ich nazwiska. Uniewinniono wówczas dwie inne osoby, mężczyznę i kobietę, oskarżone w tym samym procesie. Dodatkowo dwaj ze skazanych mieli zapłacić odpowiednio po 600 złotych i 850 złotych w celu pokrycia kosztów naprawy wyrządzonych szkód. Jednak 20 października 2009 r. Sąd Apelacyjny nie zgodził się, by naziskini trafili do więzienia, i bezwzględne wyroki zamienił na łagodniejsze kary w zawieszeniu. 12 października 2010 r. Sąd Najwyższy, uwzględniając kasację oskarżyciela posiłkowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z października 2009 r., zdecydował, że sąd ten ponownie rozpatrzy sprawę grupy i zdecyduje, czy należy uznać ją za organizację o charakterze przestępczym. 10 marca 2011 r. Sąd Apelacyjny uznał, że Sąd Okręgowy w Białymstoku powinien jeszcze raz ocenić, czy osobom skazanym prawomocnymi wyrokami za propagowanie faszyzmu i szerzenie nienawiści rasowej można przypisać działanie w zorganizowanej grupie przestępczej. W tym zakresie uchylił wyrok wobec kilku sprawców i przekazał do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu. 17 maja dwóch oskarżonych nie stało się na rozprawę. Sąd zlecił Policji ich zatrzymanie i doprowadzenie na salę. Proces został odroczony do połowy lipca. We wrześniu 2011 r. Sąd Okręgowy podjął decyzję o ich tymczasowym aresztowaniu. 24 sierpnia 2012 r. przed Sądem Okręgowym w Białymstoku prokurator zażądał dla dwóch osób kary jednego roku bezwzględnego więzienia, a dla dwóch pozostałych kary roku po-

zbawienia wolności w zawieszeniu (na 3 i 4 lata), obaj mieliby też być poddani dozrowi kuratora. Obrońcy oskarżonych wniosli o ich uniewinnienie. W wyjaśnieniach składanych w śledztwie jeden ze sprawców przyznał się do zarzucanych mu czynów. 31 sierpnia Sąd Okręgowy w Białymstoku uznał oskarżonych za winnych publicznego propagowania faszystowskiego ustroju państwa oraz działania w zorganizowanej grupie przestępczej 4. Edycja. Skazał ich na kary roku bezwzględnie pozbawienia wolności – wyższe niż zażądał prokurator. Sąd na poczet kar zaliczył czas przebywania oskarżonych w areszcie. Wszyscy skazani już wcześniej mieli wyroki sądowe, między innymi za pobicie ze skutkiem śmiertelnym, udział w pobiciach „zwykłych”, za bójkę z użyciem niebezpiecznego narzędzia, za przestępstwo przeciwko rodzinie, znieważenie symboli państwowych. Jedna z osób została też oskarżona o znęcanie się nad współosadzonym w areszcie. Wyrok nie był prawomocny. W swoich odczytanych przed sądem, zeznaniach jeden ze skazanych powiedział: „Należę do subkultury skinów od czterech lat, do grupy 4. Edycja. Na spotkaniach omawiamy mecze Jagiellonii oraz żeby pójść na miasto, znaleźć lewaków i walczyć z nimi. Jestem antysemitą, faszystą, nienawidzę Żydów”. 11 grudnia 2012 r. Sąd Apelacyjny w Białymstoku uznał, że czterej mężczyźni działali w zorganizowanej grupie przestępczej i propagowali faszyzm oraz nawoływali do nienawiści na tle narodowościowym i religijnym. Utrzymał w mocy kary roku więzienia bez zawieszenia.

ZAPAMIĘTAJ!

Nie tylko tego typu sprawy, ale też niestosowne żarty na temat Żydów, dodatkowo wzmacniają uprzedzenia wobec tej grupy.

Jak nazywa się noszone przez Żydów nakrycie głowy i jaką rolę spełnia?

Nakrycie głowy to jarmułka lub inaczej kipa. Jest to nakrycie powszechnie używane przez mężczyzn wchodzących do synagogi lub na cmentarz żydowski. Osoby bardzo religijne noszą jarmułkę przez cały dzień.

Co oznacza pojęcie Żyd ortodoksyjny?

Żyd ortodoksyjny (chasyd) to osoba należąca do najstarszego religijnego nurtu w judaizmie. Ortodoksja (dosłownie prawowierność) oznacza ścisłą wierność tradycji, czyli zachowywanie wszystkich przykazań i unikanie wprowadzania nowoczesnych zmian do religii. Żydzi ortodoksyjni ubierają się w charakterystyczne stroje, mężczyźni noszą długie brody oraz często zapuszczają pejsy – długie włosy

przy uszach. Współcześnie jest to niewielka część całej społeczności żydowskiej na świecie (ok. 10%), jednak widoczna poprzez styl życia, wyraźnie inny od otoczenia.

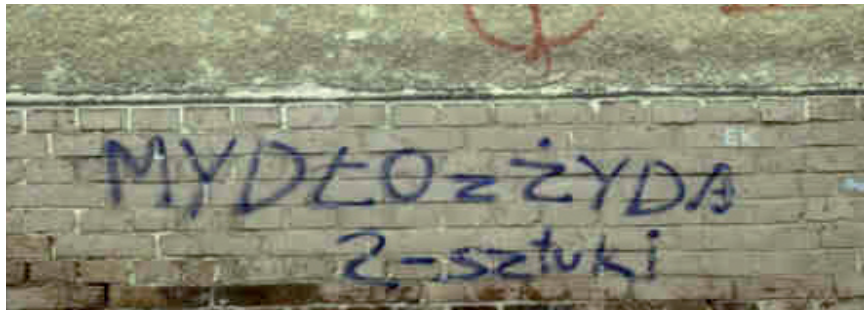
Jak zachować się w synagodze?

Zasady zachowania podczas wizyty w synagodze nie są znacząco różne od tych obowiązujących np. w kościołach chrześcijańskich. Obowiązuje tzw. skromny strój dla kobiet: zakryte ramiona i kolana. Natomiast mężczyźni zakładają na głowę jarmułkę lub inne nakrycie (czapka służbowa jest akceptowalna). Warto wiedzieć, że najważniejszym miejscem w synagodze jest aron ha-Kodesz – szafa ołtarzowa, w której są przechowywane zwoje Tory, podobna nieco do chrześcijańskiego tabernakulum. Ze względu na szacunek do zwojów Tory, będących najważniejszym elementem w synagodze, należy obchodzić się z nimi bardzo ostrożnie (formalnie osoby postronne nie powinny jej dotykać). Nie należy ich kłaść na podłogę, najlepiej poprosić o ich przeniesienie osobę z obsługi synagogi.

Jeżeli nie wiesz, jak postąpić w konkretnej sytuacji, możesz skorzystać z pomocy m.in. Centrum Żydowskiego w Oświęcimiu lub innych organizacji działających na Twoim terenie. Jest to ważne w szczególności podczas wykonywania planowych i niezwłocznych czynności policyjnych, np. oględzin, wizji lokalnej itp.

Rodzaje potencjalnych ataków oraz incydentów wymierzonych w tę społeczność

Przede wszystkim są to zniszczenia, tym samym znieważenia miejsc obrzędów religijnych, cmentarzy żydowskich, antysemityczne napisy na murach, budynkach. Często objawem antysemityzmu są treści prezentowane przez pseudokibiców oraz neonazistów na różnych banerach, wlepkach itp. Do rzadkości należy zaliczyć ataki fizyczne. Plagą natomiast są antysemityczne wypowiedzi niektórych użytkowników Internetu.

Mniejszości etniczne

W odróżnieniu od mniejszości narodowych, mniejszość etniczna, zgodnie z art. 3 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym, jest to grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie takie same warunki jak mniejszość narodowa, z tą jednak różnicą, że mniejszość etniczna nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie. Polskę zamieszkują mniejszości etniczne, takie jak: Romowie, Karaimi, Łemkowie oraz Tatarzy. Kwestie Tatarów w kontekście wyznania zostaną rozwinięte w dalszej części poradnika. Z uwagi na fakt, iż na realne zagrożenia bezpieczeństwa oraz wykluczenie społeczne narażeni są głównie Romowie, tej mniejszości poświęcono więcej uwagi.

Moja historia...

Jestem Romni. Przeprowadziłam się z rodziną do mieszkania na nowe osiedle. Często słyszałam złośliwe, a nawet wulgarnie komentarze na temat naszej rodziny. Na podwórku wielokrotnie moje dzieci były wyśmiewane i obrzucane kamieniami. W ostatnią sobotę nauczycielka, przechodząc obok szkoły, zauważyła wybitą szybę. Zgłosiła włamanie. Przybyli na osiedle policjanci przyszli do mojego mieszkania i zabrali bez słowa wyjaśnienia mojego męża i najstarszego syna. Gdy w rozpacz z zadzwoniłam do mojego szwagra, okazało się, że on też został zatrzymany przez Policję. Siedziałam do wieczora, nie wiedząc, co się dzieje. Nikt na Policji nie chciał mi powiedzieć, co będzie dalej z moimi bliskimi. Następnego dnia rano mąż i syn wrócili do domu, gdyż okazało się, że szyba została wybita przez dzieci grające w piłkę, a z kiosku nic nie zginęło. Nie rozumiem, dlaczego uznali nas za złodziei?

W naszym społeczeństwie funkcjonują negatywne stereotypy na temat Romów. Przedstawiona historia jest typowym przykładem, że policjanci i policjantki nie są wolni od uprzedzeń. Może to skłaniać do nieuzasadnionych działań i dyskryminacji. Zachowania oparte na nietolerancji mogą prowadzić do jeszcze większej izolacji tej grupy społecznej. Niewybredne dowcipy na temat Romów wzmacniają dodatkowo uprzedzenia wobec tej grupy społecznej.

Postaraj się wyeliminować ze swojego języka słowo Cygan. Poprawny zwrot to Rom lub Romni (o kobiecie). W dokumentach służbowych posługuj się tylko tymi pojęciami. Słowo Cygan przywołuje wiele stereotypowych skojarzeń. Na temat żadnej mniejszości nie wolno policjantowi lub policjantce wyprowadzać uogólnień.

Liczebność grupy Romów szacuje się w przedziale od 20 do 30 tys. osób. Jednakże podczas narodowego spisu powszechnego w 2011 r. blisko 16 tys. osób zadeklarowało przynależność do tej grupy etnicznej⁶. Jest to grupa stosunkowo hermetyczna, odrębna w swej kulturze od otoczenia, w której bardzo ważne jest zachowanie tradycji i języka. Romowie nie stanowią zwartej grupy etnicznej ani pod względem świadomości wspólnoty, ani kultury. W naszym kraju dzielą się na cztery główne grupy: Polska Roma, Kełderasze, Lowarzy oraz Romowie Karpaccy, czyli tzw. Bergitka Roma. Podziały te mają istotne znaczenie praktyczne w ich aktywności publicznej⁷.

Jakich zachowań Romowie oczekują od policjantów?

W kontaktach z Romami niezwykle ważną kwestią jest przestrzeganie tabu, czy też raczej zasady, romskich kodeksów obyczajowych (Romanipen i Megreripen). Obejmują one zarówno zachowania, jak również ubiór i wykonywane zawody. Bardzo niemile widziane jest komentowanie stosunków rodzinnych panujących w romskim domu, sytuacji materialnej domowników, a w szczególności krytyka czy ironia ich dotycząca. Wskazane jest ponadto, by w kontaktach z przedstawicielami społeczności romskiej brali udział zarówno funkcjonariusze, jak i funkcjonariuszki Policji. Kobiety romskie są bowiem bardzo nieufne wobec osób spoza społeczności, a już w szczególności wobec mężczyzn. Zasadniczym obszarem są tu kwestie osobiste, intymne, związane z kobiecością. Sprawy dotyczące kobiet należy więc powierzać kobietom, a mężczyznom – mężczyznom.

Chcesz wiedzieć więcej o kobiecie żyjącej w świecie romskim, przeczytaj: „Kobieta w świecie romskim” http://www.romowie.com/instytut/io2009_gierlinski_jakimik.pdf.

Jakich pytań nie zadawać, by kogoś nie urazić?

Nie wolno pytać Romów o sprawy intymne, szczególnie w obecności innych. Poruszanie tych kwestii jest dopuszczalne, lecz należy to czynić w ramach indywidualnych rozmów i tylko jeżeli wymagają tego okoliczności prowadzonych czynności służbowych, np. podczas przesłuchania świadka. Równie ważne dla Romów są kodeksy obyczajowe dotyczące wykonywania określonych zawodów i na przykład niedopuszczalne jest w romskiej tradycji bycie grabarzem i lekarzem (ze względu na bezpośredni kontakt z ludzkim ciałem), pracownikiem oczyszczania miasta oraz wywozu

⁶ Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań, Warszawa 2012, s. 18.

⁷ S. Łodziński, *Równość i różnica. Mniejszości narodowe w porządku demokratycznym w Polsce po 1989 roku*, Warszawa 2005, wyd. SCHOLAR, s. 104–105.

nieczystości. Wynika to z faktu, że w Indiach, skąd Romowie pochodzą, zajmują się tym ludzie pochodzący z najniższych kast społecznych. Rom również nie podejmie się zawodu policjanta, sędziego (w niektórych grupach), gdyż oznaczałoby to potencjalną konieczność stosowania reguł policyjnych wobec swych braci i sióstr.

O czym należy pamiętać podczas wykonywania czynności służbowych wobec Romów?

Należy podkreślić, że policjanci, prowadząc sprawy dotyczące Romów lub z ich udziałem, powinni wnikliwie analizować każdą z nich, podchodząc indywidualnie do każdego z przypadków. Nierzadko okazuje się bowiem, że Romowie przyznają się do czynów, których w istocie nie popełnili, a czynią to ze strachu przed Policją i wymiarem sprawiedliwości lub dla tzw. „dobra grupy”. Ponadto kluczowe znaczenie ma to, by policjanci mówili do Romów, osób dwujęzycznych, często nieposiadających wykształcenia, możliwie najbardziej zrozumiałym językiem.

Rodzaje potencjalnych ataków oraz incydentów wymierzonych w tę społeczność

Romowie są najczęściej stronami konfliktów sąsiedzkich, a część ze sporów ma antyromskie podłoże wynikające z ogólnej niechęci społecznej do tej grupy. Zdarzają się pobicia, szykany, pomawianie o różne zachowania, niszczenie mienia. Konflikty mają na ogół długi przebieg, są skomplikowane i często wymagają interwencji lokalnych władz.

Jeżeli nie wiesz, jak postąpić w konkretnej sytuacji, możesz skorzystać z pomocy m.in. przedstawicieli Związku Romów Polskich lub innych stowarzyszeń działających na Twoim terenie. Możesz również uzyskać informacje ze strony internetowej www.romowie.com.

RÓŻNICE KULTUROWE I WYBRANE MNIEJSZOŚCI SPOŁECZNE W POLSCE

Członkowie naszej grupy zawodowej różnią się od siebie sposobem spędzania wolnego czasu, sposobem odżywiania, planami i marzeniami, zwyczajami i obyczajami. Im dalej wychodzimy poza własne „podwórko”, tym bardziej zauważamy różnice dotyczące np. pochodzenia, koloru skóry, wyznawanej religii, orientacji seksualnej, statusu społecznego.

Jak reagujemy na te różnice, gdy dotyczą cech dla nas niezrozumiałych? Czasami trudno nam je zaakceptować. Może warto je poznać i zrozumieć. Tym bardziej, że w ramach zadań służbowych jesteśmy zobowiązani do uwzględniania uzasadnionych potrzeb tych osób.

ZAPAMIĘTAJ!

§ 8 „Zasad etyki zawodowej policjanta”⁸: Wykonując zadania służbowe, policjant powinien dostosowywać swoje zachowanie do sytuacji i cech osób uczestniczących w zdarzeniu, w szczególności wieku, płci, narodowości i wyznania, a także uwzględniać uzasadnione potrzeby tych osób.

Będąc policjantem lub policjantką, nie możesz mieć uprzedzeń!

Chcąc ponownie uzmysłowić aspekt otaczającej nas różnorodności społecznej oraz wynikających z niej wzajemnych oddziaływań, poniżej zamieszczono kilka różnych grup, których potencjalne problemy warto poznać.

ZAPAMIĘTAJ!

Różnorodność traktuj jako kapitał społeczny i wyzwanie, a nie jako problem!

Muzułmanie

Moja historia...

Brałem udział w odprawie służbowej. Był na niej obecny naczelnik Wydziału Kryminalnego, który odczytał telegram informujący o wzroście stopnia zagrożenia terrorystycznego w kraju. W związku z powyższym do zadań doraźnych polecił wpisać, by podczas patrolu legitymować wszystkie osoby, które mają śniadą cerę oraz ciemne włosy. W pierwszej kolejności polecił sprawdzić i przeszukać osoby przebywające w miejscowym ośrodku dla uchodźców – „Tam jest dużo Arabów, na pewno coś znajdziecie”. Poniważ w moim rejonie nie ma ośrodka, naczelnik polecił mi sprawdzić wszystkie rodziny na moim osiedlu, w których choćby jeden z domowników jest Arabem. Zapytałem, czemu tylko rodziny arabskie. Naczelnik odpowiedział ze zdziwieniem, że „Przecież Arab to terrorysta”.

⁸ Zarządzenie nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie „Zasad etyki zawodowej policjanta” wraz z załącznikiem do Zarządzenia (Dz. Urz. KGP z 2004 r. Nr 1, poz. 3).

Takie zachowanie przełożonego jest typowym przykładem profilowania etnicznego. Policja w swojej pracy zajmuje się profilowaniem osób. Samo w sobie jest ono wartościowym narzędziem, ale istnieje niebezpieczeństwo popełnienia błędów przy łączeniu niektórych cech z wybranymi preferencjami lub zachowaniami.

Jeżeli Policja zazwyczaj kojarzy mniejszości pochodzące z konkretnych środowisk rasowych, etnicznych lub religijnych z zachowaniem przestępczym, wówczas profilowanie może stać się dyskryminujące.

Aby wykonywanie uprawnień policjanta było zgodne z prawem, musi się opierać na profilu, który nie dotyczy wyłącznie rasy, pochodzenia etnicznego czy przekonań religijnych. Nie oznacza to, że należy pomijać rasę, pochodzenie etniczne czy religię. Wszystkich obywateli należy traktować w ten sam sposób, chyba że istnieje konkretny powód do traktowania kogoś inaczej. W tym względzie Europejski Kodeks Etyki Zawodowej Policji stanowi, że: „Policja wykonuje swoje zadania w sposób uczciwy, kierując się w szczególności zasadami bezstronności i niedyskryminacji”.

§ 6 „Zasad etyki zawodowej policjanta”: *Postępowanie policjanta w kontaktach z ludźmi powinna cechować życzliwość oraz bezstronność wykluczająca uprzedzenia rasowe, narodowościowe, wyznaniowe, polityczne, światopoglądowe lub wynikające z innych przyczyn.*

Szacuje się, iż na terenie Polski może mieszkać ok. 15–20 tys. muzułmanów. Są to na ogół Tatarzy.

Kolejną grupę muzułmanów w Polsce stanowią imigranci zarobkowi z krajów arabskich – najwięcej Syryjczyków, Tunezyjczyków i Egipcjan⁹, ale w tej grupie znajdują się także Marokańczycy, Algierczycy i Libijczycy. Są to w większości młodzi mężczyźni pracujący w małych punktach gastronomicznych na terenie całego kraju. Większymi skupiskami imigrantów z krajów arabskich są: Warszawa, Wrocław, Poznań, Łódź. Do imigrantów zarobkowych z krajów muzułmańskich (nie wszystkie kraje muzułmańskie to kraje arabskie) należą również Turcy, Pakistańczycy i Bengalczycy (osoby pochodzące z Bangladeszu).

Do muzułmanów należą też uchodźcy, przede wszystkim z Północnego Kaukazu – Czeczenii, Dagestanu, Inguszetii – oraz z Iraku, Syrii, Pakistanu i Afganistanu. Skupiska muzułmańskich uchodźców to przede wszystkim miejscowości,

⁹ Badania prowadzone przez Radosława Stryjewskiego w ramach projektu *Integracja gospodarcza i społeczna imigrantów wyznania muzułmańskiego w RP*, realizowanego przez Fundację „Ocalenie” w latach 2010–2012.

w których znajdują się ośrodki dla uchodźców: Warszawa, Lublin, Białystok, Łuków, okolice Pruszkowa – Dębak oraz Linin (niedaleko Góry Kalwarii), Czerwonny Bór (okolice Łomży), Biała Podlaska i podgrudziądзка wieś Grupa. Ośrodki dla uchodźców są prowadzone przez Urząd do Spraw Cudzoziemców. Po zakończeniu procedury o nadanie statusu uchodźcy tej grupy najczęściej decydują się na zamieszkanie w miejscach, które już znają, czyli w wyżej wymienionych miejscowościach. Podejmują prace dorywcze na budowach oraz sezonowe w gospodarstwach rolnych i ogrodnictwych.

Muzułmanin (arab. muslim – poddany Bogu) to osoba wyznająca islam. Na świecie żyje obecnie ok. 1,5 mld muzułmanów. Największym krajem muzułmańskim jest Indonezja. Islam jest najmłodszą religią monoteistyczną na świecie. Jej początki to VII wiek. Prorok Mahomet (arab. Muhammad) otrzymał od Allaha (Boga) objawienia za pośrednictwem Anioła Gabriela. Islam uznaje wszystkich proroków judaizmu i chrześcijaństwa. Jezus nie jest uznany za Syna Bożego, a za proroka. Dużym kultem w islamie otoczona jest Maria (arab. Miriam) jako matka Jezusa – proroka.

Islam opiera się na pięciu filarach:

- **wyznanie wiary** (szahada) – każdy muzułmanin musi wypowiedzieć wyznanie wiary: „Wyznaję, że nie ma Boga poza Allahem, a Mahomet jest Jego ostatnim prorokiem”;
- **modlitwa** (salat) – każdy praktykujący muzułmanin powinien modlić się 5 razy w ciągu doby; pory modlitwy są ruchome i zależą od księżyca; pierwsza modlitwa powinna być odmówiona między świtem a wschodem słońca, druga – w południe, trzecia – po południu, czwarta – wieczorem, tuż po zachodzie słońca, a ostatnia – tuż po zapadnięciu nocy; pory modlitw można znaleźć na stronach internetowych związków wyznaniowych; osoba modląca się musi stać w kierunku Mekki (świętego miejsca dla muzułmanów); muzułmanie na całym świecie, bez względu na kraj pochodzenia, modlą się po arabsku;
- **post** (saum) – powszechnie znany jako Ramadan; jest to nazwa 9. miesiąca w kalendarzu muzułmańskim (kalendarz księżycowy); jest to termin rucho-my; podczas postu muzułmanie nie mogą jeść, pić, przełykać śliny od wschodu do zachodu słońca; przez cały ten okres obowiązuje również wstrzemięźliwość seksualna; z postu zwolnione są: osoby starsze, chore, podróżujące, kobiety w ciąży, kobiety karmiące oraz miesiączkujące;
- **jałmużna** (zakat) – przekazanie pomocy dla osób potrzebujących i biednych; może to być pomoc rzeczowa lub finansowa;
- **pielgrzymka do Mekki** (hadż) – raz w życiu każdy muzułmanin powinien odbyć za własne, uczciwie zarobione pieniądze pielgrzymkę do Mekki – świętego miejsca islamu; Mekka znajduje się w Arabii Saudyjskiej.

Najważniejszą świętą księgą dla muzułmanów jest **Koran**, po arabsku Quran. Składa się ze 114 sur (rozdziałów), a każdą surę tworzą wersety. Koran reguluje ży-

cie duchowe, społeczne, finansowe, rodzinne każdego muzułmanina. Odnosi się do Tory i do Biblii – zarzuca ludziom, iż zniekształcili w nich Słowo Boże. Koran napisany był w języku arabskim. Obecnie można zakupić Koran tłumaczony na język polski. Zaleca się niedotykanie Koranu w wersji oryginalnej, czyli w języku arabskim, i okazanie należytego szacunku świętej księdze.

Co to jest meczet, minaret?

Meczet to miejsce kultu muzułmańskiego, świątynia wyznawców islamu, miejsce do wspólnej modlitwy, w którym muzułmanie spotykają się na piątkowe nabożeństwa. Znajdują się w nim oddzielne części dla kobiet i dla mężczyzn. Obowiązkowo przed wejściem do meczetu należy zdjąć buty i zostawić je w wyznaczonym do tego miejscu. Kobiety, nawet jeśli nie są muzułmankami, jako znak okazania szacunku powinny mieć zakryte włosy (np. luźno narzucona chustka lub szal). Wszystkich obowiązuje skromny i schludny ubiór. Kobiety nie powinny wchodzić do wnętrza meczetu w krótkich sukienkach lub spódnicach, w ubraniach z dużym dekoltem, a mężczyźni w krótkich spodniach. Jeśli nie jest się muzułmaninem, przed wejściem do meczetu najlepiej zapytać kogoś, czy nie będziemy przeszkadzać swoją obecnością w modlitwie lub w innych obrzędach. Polskie meczety prowadzone przez Tatarów na Podlasiu są dużą atrakcją turystyczną. Można je zwiedzać w obecności przewodnika.

Minaret jest integralną częścią meczetu. To wieża (w krajach muzułmańskich – wysoka), z której muezzin (osoba związana z meczetem, znająca pory modlitwy) wzywa wiernych do modlitwy. Muezzin zawsze jest mężczyzną. Powinien wyróżniać się silnym głosem. W dzisiejszych czasach stosuje się już mikrofony i głośniki, dlatego muezzin nie musi już wchodzić na wysoki minaret. Wezwanie do modlitwy brzmi jak śpiew. W Polsce nie praktykuje się publicznego wzywania do modlitwy. W krajach muzułmańskich, w porach modlitw, słychać w całej okolicy śpiewne przypomnienie, że zaraz trzeba rozpocząć modlitwę.

Kto to jest imam? Jak wygląda hierarchia religijna?

W islamie, w przeciwieństwie do chrześcijaństwa, nie występuje hierarchia religijna. Każdy meczet ma swojego imama – osobę prowadzącą modlitwy, znającą bardzo dobrze Koran i islam. W islamie nie obowiązuje celibat, więc imam może mieć rodzinę.

Stereotypy o muzułmanach

Oto kilka przykładów negatywnych stereotypów: muzułmanin: terrorysta, ekstremista; Arabowie: brudasy; muzułmanka: samobójczyni, „czarna wdowa”; dżihad: święta wojna z niewiernymi; każdy muzułmanin bije żonę.

Islam jasno precyzuje, iż **wielki dżihad** to przede wszystkim walka z własnymi słabościami i grzechami, a wojna obronna jest nazywana **małym dżihadem**.

Jakich zachowań oczekuje się od policjanta?

Policjant podczas interwencji może spodziewać się ze strony muzułmanina gestów i zachowań wyniesionych z jego własnego kraju, odmiennych od „typowo polskich”. Mężczyźni z krajów muzułmańskich mówią często podniesionym tonem i gestykują. Nie jest to forma agresji, tylko sposób komunikowania się. Służby mundurowe w krajach muzułmańskich są narzędziem w rękach władzy, więc nie cieszą się powszechnym szacunkiem. Policja kojarzona jest z przemocą, torturami, korupcją, łamaniem praw człowieka i nieograniczonymi możliwościami. W większości krajów muzułmańskich rzadko spotyka się kobiety w mundurach, dlatego widok policjantki może budzić zdziwienie.

ZAPAMIĘTAJ!

- W miarę możliwości czynności z udziałem muzułmanki powinna przeprowadzać policjantka.
- Muzułmanki zazwyczaj nie patrzą obcemu mężczyźnie prosto w oczy, nie mogą przebywać z nim sam na sam w oddzielnym pomieszczeniu (np. w trakcie przesłuchania).
- Lepiej unikać podawania ręki przy powitaniu – dotyczy to zarówno kontaktów z kobietami muzułmankami, jak i z mężczyznami. Bardziej religijni muzułmanie nie podadzą ręki obcej kobiecie.
- Muzułmanka nie poda ręki obcemu mężczyźnie. Sprawy intymne w kulturze muzułmańskiej są tematami tabu i nie rozmawia się o nich publicznie.
- W trakcie interwencji policyjnej w meczecie wszelkie czynności powinny być dokonywane w obecności imama lub innej osoby opiekującej się meczetem.
- Ściąganie butów w meczecie podczas wizyty służbowej (np. podczas oględzin) nie jest obowiązkowe.
- Należy się starać nie dotykać Koranu.
- W trakcie przesłuchania lub zwykłej rozmowy policjantowi może się wydawać, iż muzułmanin ma coś do ukrycia, bo jest zdenerwowany lub nie patrzy w oczy. Wspomnienia z własnego kraju pochodzenia, strach przed mundurem mogą być źródłem takiego zachowania. Osoby z krajów muzułmańskich unikają kontaktu z Policją, nie są skłonne do przekazywania jakichkolwiek informacji dotyczących swoich rodaków.
- Jako obraźliwe dla muzułmanki może być polecenie zdjęcia nakrycia głowy wydane przez funkcjonariusza (mężczyznę). W razie konieczności (np. potwierdzenie tożsamości, przeszukanie osoby) czynność powinna być wykonana w miarę możliwości przez policjantkę, w odosobnionym miejscu.

ZAPAMIĘTAJ!

Osobom zatrzymanym powinno się zapewnić warunki do praktyk religijnych – miejsce do wykonania ablucji przed modlitwą (miska/umywalka), czyste miejsce do modlitwy – muzułmanin nie może się modlić na podłodze, może modlić się na dywaniku, ręczniku, kocu, kawałku kartonu. Przy podawaniu posiłków należy pamiętać, iż muzułmanie nie jedzą wieprzowiny. Dotyczy to także żelatyny w-przowej dodawanej często do jogurtów.

Jakich pytań nie zadawać, by kogoś nie urazić?

Należy unikać pytań intymnych i nie wdawać się w polemiki religijne. Nie używać słowa „islamista”, bo kojarzy się ono z ekstremizmem, fundamentalizmem i zagrożeniem. Dla muzułmanów obraźliwe jest kierowanie się stereotypami mówiącymi, że każdy muzułmanin to terrorysta, a islam to zła religia.

Rodzaje potencjalnych ataków oraz incydentów wymierzonych w tę społeczność

Odnutowywane incydenty nie mają na ogół podłoża religijnego. Są to raczej ataki słowne typu „Arabusy”, „brudasy”, wyśmiewanie kobiet z zakrytą głową itp. Część ataków może mieć związek z postrzeganiem tej społeczności przez pryzmat koloru skóry i stereotypowym łączeniem cech fizycznych z wydarzeniami terrorystycznymi na świecie.

Społeczność afrykańska

Moja historia...

Przyjechałem wiele lat temu do Polski z jednego z krajów afrykańskich. Ja i moja rodzina przeżyliśmy tam piekło. Wiedziałem, że wszędzie będzie nam lepiej niż tam, choć jest to mój kraj i ojczyzna. O Polsce tylko trochę słyszałem. Wiedziałem, że jest tu już grupa, która też wyjechała z mojego kraju. Mnie się udało, gram dobrze w piłkę nożną i dostałem się do klubu piłkarskiego. Dziś nieźle zarabiam, ale każde wyjście na boisko wiąże się dla mnie z wielkim stresem. Zdarza się że ludzie gwizdzą, plują, wyzywają albo wydają dziwne, zwierzęce odgłosy. Nie wiem czemu? Czy mój kolor skóry daje komuś prawo do traktowania mnie w ten sposób?

Polska coraz częściej staje się miejscem atrakcyjnym dla ludzi z różnych krajów, reprezentujących odmienne kultury, zwyczaje i tradycje. Kwestia ta odnosi się również do społeczności afrykańskiej. Wielu Afrykanów gra w różnych klubach piłkarskich na terenie całego kraju.

Afryka składa się z 54 państw, które różnią się od siebie kulturowo, etnicznie, ekonomicznie, językowo czy też wyznaniowo. Na tym kontynencie ludzie posługują się blisko tysiącem języków, czy raczej dialektów. Wielu Afrykanów jest muzułmanami, ale są tam też wyznawcy innych religii.

W Polsce możemy spotkać przedstawicieli między innymi: Ghany, Nigerii, Zimbabw, Senegalu, Gambii, Togo, Somalii i Egiptu. Ma to pewne znaczenie w pracy policjantów, jeśli dojdzie do bezpośredniego kontaktu, zwłaszcza o charakterze interwencyjnym, ponieważ odmienności kulturowe są istotne.

ZAPAMIĘTAJ!

- Cechą charakterystyczną wynikającą z określonej kultury może być bardzo ekspresyjne wyrażanie emocji przez osoby pochodzenia afrykańskiego. Zachowanie to często nie niesie ze sobą agresji, ale może być mylnie postrzegane przez policjantów.
- W naszej kulturze oznaką szacunku jest rozmowa bez unikania kontaktu wzrokowego. W niektórych krajach afrykańskich to właśnie patrzenie w oczy policjantowi może okazać się dla niego wyrazem lekceważenia.
- W niektórych krajach afrykańskich funkcjonuje element kulturowy, który powoduje załatwienie spraw związanych np. z atakiem fizycznym nie poprzez policję, lecz samodzielnie, w ramach odwetu. W takim przypadku warto o tym pamiętać oraz uświadamiać sprawcom, że polskie prawo nie pozwala na samosąd.

Jakich zachowań oczekuje się od Policji?

Kulturalne przeprowadzanie interwencji i posługiwanie się w rozmowie i dokumentach policyjnych przyjaznym słownictwem musi być standardem. Jeśli znane są imię i nazwisko osoby, to problem sam się rozwiązuje. Gdyby była potrzeba rozwinięcia informacji, wówczas można wpisać obywatelstwo, np. Nigeryjczyk, Somalijczyk itp.

ZAPAMIĘTAJ!

Każdy człowiek ma swoje imię i nazwisko.

Nie powinno się używać takich słów jak na przykład „Murzyn”. Jest to dla wielu bardzo obraźliwe. Czarnoskórzy obywatele USA chcą, by nazywać ich „Afroamerykanami”. Ludzie z krajów afrykańskich wołają, by nazywać ich „Afrykanami”. Słowa „ciemnoskóry” i „czarnoskóry” nie są obraźliwe. Najważniejszy jest jednak kontekst i emocje towarzyszące nazywaniu takich osób.

- W przypadku zatrzymania sprawcy przestępstwa, który posiada korzenie afrykańskie, nie powinno się podawać w komunikatach do mediów jego pochodzenia oraz koloru skóry. Jest to zbędne i może prowadzić do uprzedzeń wobec całej społeczności. Ważny jest czyn i tylko te elementy opisu, które mogą służyć efektywnym działaniom.
- Jeśli chodzi o osobę zaginioną lub poszukiwanego sprawcę przestępstwa, podanie koloru skóry, obywatelstwa czy pochodzenia jako cechy charakterystycznej, uzupełnione o opis innych ważnych danych, np. ubioru, cech zachowania, nie jest nadużyciem.
- Niewybredne dowcipy na temat Afrykanów wzmacniają uprzedzenia wobec tej grupy społecznej. Należy się ich wystrzegać.

ZAPAMIĘTAJ!

Główną przyczyną niezgłaszania przestępstw o motywie rasistowskim może być brak wiary w skuteczność działań Policji oraz bariera językowa. Społeczność afrykańska oczekuje większej determinacji w ściganiu sprawców przestępstw oraz empatii wobec ofiar.

Jakich pytań nie zadawać, by nie urazić osób pochodzenia afrykańskiego?

Tu jak zwykle obowiązują kultura, takt i wyczucie sytuacji. Nie powinno się bez powodów poruszać tematów osobistych lub posługiwać się stereotypami na temat mieszkańców krajów afrykańskich. Ekspresja towarzysząca rozmowie nie musi świadczyć o wrogim nastawieniu rozmówcy. Jeśli mamy wątpliwości, jakiego słownictwa określającego cechy tej osoby należy użyć, wystarczy spytać.

Rodzaje potencjalnych ataków oraz incydentów wymierzonych w tę społeczność

Ataki na osoby pochodzenia afrykańskiego mają charakter głównie rasistowski. Są to najczęściej incydenty na stadionach piłkarskich, polegające na wypowiedzianiu rasistowskich obelg. Typowym odnotowanym przykładem może być chociażby

rzucanie bananów na płytę boiska. Dochodzi też czasem do fizycznej napaści w miejscach publicznych, środkach komunikacji. Najczęściej padają różnego rodzaju wyzwiska związane z kolorem skóry.

Jeżeli nie wiesz, jak postąpić w konkretnej sytuacji, możesz skorzystać z pomocy między innymi przedstawicieli Fundacji „Afryka Inaczej” i strony internetowej www.afrykainaczej.pl lub innych organizacji działających na Twoim terenie.

2

WYBRANE MNIEJSZOŚCI SEKSUALNE I PŁCIOWE

Moja historia...

Chciałem zostać policjantem i wiele poświęciłem, aby to osiągnąć. Po skończeniu szkoły zacząłem pracę, w której byłem doceniany zarówno przez kolegów, jak i przełożonych. Wszystko się zmieniło w dniu, kiedy przebijając się po służbie, zobaczyłem na swojej szafce napis „Peđał” i usłyszałem śmiech na korytarzu. Uświadomiłem sobie wtedy, skąd się wzięły ostatnio pojawiające się problemy z ułożeniem dla mnie grafiku, czego mogły dotyczyć uśmiechy i nagłe milczenie, gdy pojawiałem się w szatni. Dziś już nie jestem policjantem, bo nie wytrzymałem tego, co zgotowali mi niedawni koledzy. Ostatnie dwa lata to ciągłe szykany, wyzwiska, poniżanie, aluzje. Przełożony stwierdził, że prywatne sprawy go nie interesują, a jeżeli nie radzę sobie w relacjach z kolegami, to zawsze mogę się przenieść, a on mi w tym na pewno pomoże.

W Policji służbę pełnią osoby homoseksualne i biseksualne, choć jest to wiedza środowiskowa. Bohater tej opowieści doświadczył outing, czyli ujawnienia orientacji seksualnej bez swojej zgody. Jest to naruszenie jego godności i prawa do prywatności. Historia ta pokazuje, że niektórym trudno zaakceptować osobę o homoseksualnej orientacji, a jeszcze trudniej prawidłowo wykonywać czynności służbowe wobec takiej osoby.

Pamiętaj, że jeśli jesteś policjantem lub policjantką, nie wolno Ci w swej pracy kierować się uprzedzeniami, nietolerancją. Twoje zachowania muszą być obiektywne w stosunku do każdego.

ZAPAMIĘTAJ!

Grupy mniejszości seksualnych i płciowych są jednymi z najbardziej narażonych na różnego rodzaju przestępstwa, incydenty i szkany, dyskryminację. Dodatkowym stresem przeżywanym przez te osoby jest potencjalny kontakt z Policją, podczas którego muszą opowiedzieć nie tylko o homofobicznym lub transfobicznym ataku, ale także ujawnić swoją orientację seksualną lub tożsamość płciową.

By uporządkować wiedzę na ten temat, poniżej przytoczono kilka definicji wprowadzających.

Coming out (ang. *to come out of the closet* – wyjść z szafy) – proces samodzielnego ujawniania własnej orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej przed innymi ludźmi (np. przed rodziną, przyjaciółkami, przyjaciółmi, znajomymi czy współpracownikami i współpracownikami). Proces ten zawiera w sobie fakt uświadomienia sobie własnej, innej niż heteroseksualnej, orientacji seksualnej oraz naukę samoakceptacji posiadanej orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej. Coming out może dotyczyć także osób publicznych, które ujawniają własną tożsamość seksualną społeczeństwu za pośrednictwem środków masowego przekazu. W Polsce coming outu dokonały takie osoby jak np. prof. Michał Głowiński, polityk Anna Grodzka, redaktorka Anna Laszuk czy znany krytyk i redaktor Tomasz Raczek. Pojęcia coming outu nie należy mylić z outingiem.

Gej – mężczyzna o orientacji homoseksualnej. Słowo „gej” pochodzi od angielskiego *gay*, które pierwotnie było stosowane jako przymiotnik w znaczeniu: bez troski, szczęśliwy, wesoły, skłonny do żartów, barwny, kolorowy. W języku polskim używane jest słowo gej służące do określenia mężczyzn homoseksualnych. Żeńskim odpowiednikiem tego określenia jest lesbijka. W języku angielskim określenie *gay* odnosi się często również do homoseksualnych kobiet, stając się synonimem osoby homoseksualnej, niezależnie od płci. Antonimem słowa gej jest przymiotnik *straight* używany do określenia osoby heteroseksualnej.

Homofobia – irracjonalny strach przed homoseksualizmem i osobami homoseksualnymi, silna niechęć, nieufność, nienawiść i wrogość do nich oraz ich dyskryminacja. Termin homofobia został wprowadzony do dyskursu naukowego przez psychologa i aktywistę gejowskiego George’a Weinberga w 1972 r. w książce *Society and the Healthy Homosexual*. W rozumieniu Weinberga homofobia to irracjonalny lęk o podłożu socjalnym i religijnym.

Parlament Europejski w swojej rezolucji z 2006 r. zdefiniował homofobię jako „nieuzasadniony lęk i niechęć wobec homoseksualizmu oraz osób homoseksualnych, biseksualnych i transeksualnych, oparte na uprzedzeniach, podobnie jak rasizm, ksenofobia, antysemityzm i seksizm”.

Lesbijka – kobieta o orientacji homoseksualnej. Określenie pochodzi od nazwy greckiej wyspy Lesbos, gdzie żyła poetka Safona, której przypisuje się uwielbienie dziewcząt. W języku polskim rzeczownik lesbijka ma wydźwięk neutralny i jest akceptowany w środowisku samych lesbijek, w odróżnieniu od językowo niezręcznego i mającego charakter kliniczny określenia homoseksualistka. Również w krajach anglojęzycznych społeczność osób homoseksualnych preferuje określenia *lesbian* i *gay*, uznając przy tym rzeczownik *homosexual* za termin nieodpowiedni lub wręcz obraźliwy w zastosowaniach innych niż opracowania naukowe. **LGBT** – skrót odnoszący się do lesbijek (L), gejów (G), osób biseksualnych (B) oraz osób transpłciowych (w tym transeksualnych). W ogólnej definicji terminem tym określa się osoby nazywane „mniejszościami seksualnymi” (LGB) oraz osoby o tożsamości płciowej niezgodnej z biologiczną (osoby transpłciowe). Termin powstał w latach 60. XX wieku w USA. Do powszechnego użycia wszedł w latach 90. Czasami stosuje się też skrót LGB oznaczający wyłącznie społeczność osób homo- i biseksualnych.

Outing – ujawnienie nieheteroseksualnej orientacji seksualnej wbrew osobie lub bez wiedzy osoby, której ta informacja dotyczy. Motywem takiego zachowania jest chęć upokorzenia osoby poszkodowanej i narażenie jej na homofobię.

Poniżej i na kolejnych stronach przedstawiamy pytania, jakie mogą towarzyszyć funkcjonariuszce/funkcjonariuszowi w odniesieniu do osób LGBT.

Dlaczego osoby LGBT boją się zgłaszać Policji incydenty związane z ich orientacją lub tożsamością seksualną?

Jak wynika z badań¹⁰ przeprowadzonych w 2011 r. przez Kampanię Przeciw Homofobii, Stowarzyszenie „Lambda Warszawa” i Fundację „Trans-Fuzja”, Policja nie jest powiadamiana o 90% przypadków przemocy fizycznej i o 97% przypadków przemocy psychicznej doświadczanej przez osoby LGBT w związku z ich orientacją seksualną. W przywołanym badaniu zapytano respondentki i respondentów o przyczyny niezgłoszenia incydentów Policji. Jako najczęstsze przyczyny przywoływano brak wiary w skuteczność Policji w tego typu sprawach, obawę przed potraktowaniem zgłoszenia w sposób niewłaściwy oraz obawę przed doświadczeniem tzw. wtórnej wiktyimizacji, tj. słuchania „docinków” czy złośliwych uwag ze strony policjantów lub policjantek, co wiązałoby się z doznaniem dodatkowego cierpienia. Dlatego – z jednej strony – tak ważne jest podejmowanie działań przygotowujących policjantki i policjantów do pracy z osobami LGBT, z drugiej zaś – działań przyczyniających się do poprawy wiarygodności Policji w tej społeczności.

¹⁰ *Sytuacja społeczna osób LGBT w Polsce. Raport za lata 2010 i 2011*, red. M. Makuchowska i M. Pawłega, Warszawa 2012.

Skąd może się brać niechęć do Policji?

Zgodnie z wynikami badań przytoczonymi powyżej, wiele osób LGBT nie zgłasza Policji doznanych incydentów i przestępstw związanych z orientacją i tożsamością seksualną, obawiając się m.in. potraktowania zgłoszenia w sposób niewłaściwy. Jak wynika z wypowiedzi respondentek i respondentów, sytuacje takie ciągle się zdarzają i mają wpływ na postrzeganie Policji jako instytucji nieprzyjaznej osobom LGBT. Rozwiązaniem tego problemu jest dbanie o profesjonalne i równościowe traktowanie osób LGBT w kontaktach z Policją oraz eliminowanie zachowań dyskryminujących te osoby.

Warto także pamiętać, że wiele osób LGBT nie dokonało coming outu i może się obawiać, szczególnie w mniejszych społecznościach, ujawnienia ich własnej orientacji seksualnej policjantowi lub policjantce oraz konsekwencji związanych z tym faktem (np. policjantka lub policjant znają ich kolegów i koleżanki, rodzinę i mogą ujawnić ich orientację lub tożsamość seksualną). Jeżeli osoba LGBT ujawni swoją orientację płciową, rekomendujemy podziękowanie za okazane zaufanie oraz zapewnienie jej o tym, że informacja ta nie zostanie nikomu przekazana. Na pewno wpłynie to na budowanie zaufania osób LGBT do Policji, a także na współpracę między policjantem lub policjantką i zainteresowaną osobą.

Dlaczego organizuje się parady lub marsze równości?

Parady lub marsze równości organizowane przez społeczność osób LGBT mają na celu publiczne przedstawienie postulatów tej grupy. Uczestnikami tych wydarzeń są zarówno osoby LGBT, jak i osoby nienależące do tej grupy, które wspierają prezentowane postulaty, dlatego też nie jest prawdą określanie parad jako manifestacji wyłącznie lesbijek i gejów. Przez wiele osób parady i marsze były postrzegane jako manifestacja seksualności uczestniczących w nich osób, co nie jest prawdą. Wydarzenia te służą zaprezentowaniu konkretnych postulatów, a nie orientacji seksualnej. Obecnie zwraca się uwagę na to, że postulaty społeczności LGBT powinny być prezentowane w inny sposób niż za pomocą manifestacji. Tymczasem wiele grup zainteresowanych ochroną własnych praw lub wprowadzeniem korzystnych dla nich rozwiązań prawnych korzysta z formuły manifestacji jako najskuteczniejszej formy zaprezentowania swoich postulatów. Także społeczność LGBT uznała, że taka formuła pozwala na zauważenie jej potrzeb i przekazanie ich opinii publicznej.

Jaką rolę w paradach pełnią osoby barwnie i prowokująco przebrane (lateksowe ubrania, ostry makijaż)?

Parady i marsze równości są dla wielu osób LGBT jedyną (a dla tych uczestniczących w nich po raz pierwszy – często pierwszą w życiu) możliwością zachowania

się w miejscu publicznym zgodnie z ich orientacją seksualną. Wiele z osób LGBT wspomina, że było to wydarzenie, podczas którego po raz pierwszy zdecydowały się np. na trzymanie się za rękę w miejscu publicznym z partnerką lub partnerem tej samej płci. Podobnie osoby uczestniczące w paradach lub marszach ubrane w sposób wyzywający, często łamiący społeczne konwenanse – chcą w ten sposób być widoczne i zarazem podkreślić swoją nieheteroseksualność w przestrzeni publicznej. Dzięki założeniu stroju budzącego kontrowersje, stają się bardziej widoczne, tak jakby chciały przekazać komunikat: „Jestem gejem, lesbijką i mam prawo być sobą w przestrzeni publicznej – zobaczcie mnie”.

Jakie są symbole ruchu LGBT?

Najbardziej rozpoznawalnym symbolem ruchu LGBT jest tęcza flaga składająca się z sześciu pasów. Została zaprojektowana w 1978 r. przez Gilberta Bakera jako symbol dumy i ruchu na rzecz równouprawnienia osób LGBT. Flagi użyto po raz pierwszy na *gay pride* w San Francisco w 1978 r. W Polsce tęczone flagi towarzyszą parodom i marszom na rzecz równouprawnienia osób LGBT. Flagami są także często oznaczane kluby i inne miejsca przyjazne osobom LGBT.

Źródło: <http://szczecin.kph.org.pl/index.php/wolontariat/>

Do innych symboli ruchu LGBT należy różowy trójkąt (za jego pomocą oznaczano w obozach koncentracyjnych umieszczonych tam homoseksualistów). Wykorzystanie różowego trójkąta jako symbolu ruchu LGBT miało uchronić przed zapomnieniem także i te ofiary Holokaustu.

Czy lesbijce podczas przesłuchania lepiej się rozmawia z kobietą czy mężczyzną?

Na to pytanie nie można udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Rekomenduje się zapytanie zainteresowanej osoby, przed kim będzie jej łatwiej złożyć zeznania – kobietą czy mężczyzną. Zadanie takiego pytania będzie z pewnością odebrane jako wyraz troski i pogłębi zaufanie danej osoby do Policji, a także zwiększy jej zainteresowanie szybkim oraz skutecznym zakończeniem sprawy.

Czy jest to choroba lub zaburzenie?

Homoseksualność, wbrew obiegowej opinii, była uważana za chorobę przez stosunkowo krótki okres. Termin ten pojawił się w literaturze medycznej pod koniec XIX wieku. W 1870 r. Carl Friedrich Otto Westphal, niemiecki neurolog i psychiatra, opisał w artykule homoseksualność jako rodzaj zaburzenia. Niewiele ponad 100 lat później, w 1973 r. Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne wykreśliło homoseksualność z listy zaburzeń psychicznych DSM (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*). Decyzja ta była poprzedzona badaniami trwającymi ponad trzy dekady.

Tak oto podsumowuje ten proces Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne w swoim oświadczeniu:

Psychologowie, psychiatry i inni specjaliści zajmujący się zdrowiem psychicznym zgadzają się co do faktu, że homoseksualność nie jest chorobą, zaburzeniem psychicznym czy problemem emocjonalnym. Ponad 35 lat obiektywnych, dobrze zaprojektowanych badań naukowych wykazało, że homoseksualność, sama w sobie, nie wiąże się z zaburzeniami psychicznymi lub emocjonalnymi czy społecznymi problemami. Homoseksualność niegdyś była uważana za chorobę, ponieważ specjaliści zajmujący się zdrowiem psychicznym i społeczeństwo dysponowali nierzetelnymi, opartymi na uprzedzeniach, informacjami.

Polskie Towarzystwo Seksuologiczne też odniosło się do tej kwestii:

Polskie Towarzystwo Seksuologiczne jest zaniepokojone krzywdzącym wpływem społecznych uprzedzeń na funkcjonowanie psychiczne i społeczne osób homoseksualnych i biseksualnych oraz jest świadome niechlubnej roli, jaką w podtrzymywaniu tych uprzedzeń odegrała niegdyś nauka, która przez ponad sto lat (do 1973 r. w USA i do 1991 r. w Europie) uznawała homoseksualność za zaburzenie psychiczne. Ówczesne mniemanie o patologicznym charakterze homoseksualności okazało się nieoparte faktami naukowymi, lecz oparte na społecznych uprzedzeniach od wieków zakorzenionych w kulturze zachodniej. Dlatego też homoseksualność została wykreślona z obu najważniejszych klasyfikacji zaburzeń psychicznych – DSM i ICD.

Jakie słowa są obraźliwe dla osób LGBT?

Według badań¹¹ do najczęściej używanych słów w celu znieważenia osoby ze względu na orientację seksualną należą: pedał (32,3%), ciota (13,5%), lesba (10,4%), kurwa (zarówno wobec mężczyzn, jak i kobiet – 5,7%), cwel (2,6%), szmata (zarówno wobec mężczyzn, jak i kobiet – 2,6%), zboczeniec (zarówno wobec mężczyzn, jak i kobiet – 3,4%), dziwka (zarówno wobec mężczyzn, jak i kobiet – 2,5%).

¹¹ *Przemoc motywowana homofobią. Raport 2011*, pod. red. M. Makuchowskiej, KPH, Warszawa 2011, s. 70.

ZAPAMIĘTAJ!

Do określeń neutralnych należą geje oraz lesbijka. Policjanci powinni się posługiwać imieniem i nazwiskiem osoby.

Jakich zachowań oczekuje się od policjanta lub policjantki?

Geje i lesbijki, tak samo jak osoby heteroseksualne, oczekują od Policji przede wszystkim szacunku oraz poważnego potraktowania sprawy, z którą się zgłaszają. W takich sytuacjach diabeł tkwi w szczegółach. To one sprawiają, czy osoba po wyjściu z komisariatu będzie miała poczucie, że „Policja mi pomogła”. Bardzo ważne, aby osoba zgłaszająca się do funkcjonariuszki lub funkcjonariusza czuła, że to policjant jest po to, aby jej pomóc. Słynna maksyma amerykańskiej policji *to serve and protect* (aby służyć i chronić) dobrze oddaje oczekiwania obywateli wobec służb policyjnych. Należy pamiętać, że wizyta w komendzie Policji stanowi zazwyczaj dość stresujące wydarzenie, dlatego ważne jest, aby możliwie najbardziej ułatwić ten proces osobie, która się zgłasza z problemem, tak aby nie miała wrażeń, że jest pentetem w urzędzie, czy też potencjalnym podejrzanym.

Jeżeli nie wiesz, jak postąpić w konkretnej sytuacji, możesz skorzystać z pomocy organizacji, m.in. Kampanii przeciw Homofobii lub Stowarzyszenia „Lambda Warszawa”, a także innych działających na Twoim terenie.

Jakich pytań nie zadawać, by kogoś nie urazić?

Geje i lesbijki w Polsce często ukrywają swoją orientację seksualną. Osoby te z obawy przed reakcją otoczenia często celowo się ukrywają, np. nie odpowiadając na pytania o posiadanie partnera lub partnerki, unikając odpowiadania na pytania o to, z kim mieszkają lub spędzają wolny czas. W rozmowach nie odnoszą się w ogóle do swojego życia prywatnego. Dlatego może się tak zdarzyć, że w trakcie służby funkcjonariusz lub funkcjonariuszka zetknie się z gejem lub lesbijką po raz pierwszy w życiu. W związku z tym może być ciekawy lub ciekawa wielu rzeczy. Nasuwać się może wiele pytań, bo przecież to pierwsze spotkanie z taką osobą. Ciekawość jest rzeczą naturalną, ale należy pamiętać, że osoba, która się zgłasza na Policję, przede wszystkim oczekuje pomocy, może być w stresie, przeżyła coś traumatycznego i jej rolą nie jest odpowiadanie na pytania, które nie wiążą się z tym, co się jej przydarzyło, a wynikają z ciekawości policjanta lub policjantki. Takie pytania mogą tylko wywoływać irytację i dodatkowy stres, bo osoba może mieć

wrażenie, że bardziej interesujące dla Policji są kwestie związane z jej orientacją seksualną niż sprawa, z którą się zgłasza.

Zasada dotycząca pytań jest bardzo prosta:

Jeśli w trakcie kontaktu:

- osoba sama ujawni informację o tym, że jest gejem lub lesbijką (należy podziękować za ujawnienie orientacji seksualnej oraz zapewnić, że ta informacja zostanie w tajemnicy);
- przypuszczasz, że przestępstwo miało motyw homofobiczny (np. zostało popełnione w klubie dla osób LGBT lub w okolicach, w trakcie wydarzenia LGBT, np. parady równości, festiwalu LGBT);

wówczas należy zadawać pytania tylko bezpośrednio związane ze sprawą.

Oto przykłady pytań, których NIE NALEŻY zadawać, jeśli nie mają bezpośredniego związku ze sprawą:

- Gdzie w mieście znajdują się kluby gejowskie?
- Czy lubią jakiegoś polityka, bo jest gejem?
- Czy mają partnera lub partnerkę?
- Od kiedy wiedzą, że są osobami o homoseksualnej orientacji?
- Czy kiedyś próbowali być z osobą przeciwnej płci?

Należy powstrzymać się nie tylko od zadawania wymienionych powyżej pytań, lecz także od komentarzy wyrażających Twoją prywatną opinię na ten temat. Oczywiście, masz prawo do swojego zdania i opinii na każdy temat, ale musisz pamiętać, że kiedy jesteś w pracy, pełnisz ważną rolę związaną z zaufaniem społecznym. Nie jest to miejsce na wyrażanie Twoich prywatnych opinii. Obywatele, również geje i lesbijki, oczekują od Ciebie, że nie będziesz ich oceniał i komentował ich życia.

To zdarzyło się naprawdę...

Moja historia...

Tomek, lat 23, student Politechniki Wrocławskiej.

To stało się, kiedy wracaliśmy z klubu. Świątowaliśmy zdaną sesję. Zbliżała się też nasza rocznica. Po kilku miesiącach spędzonych na nauce należało nam się wyjście na porządną imprezę. Z klubu wyszliśmy koło trzeciej. Akurat była luka w nocnych i musieliśmy przejść przez całe centrum do następnego przystanku. Byliśmy w dobrych nastrojach, kilka piw dodało nam odwagi i złapałiśmy się za ręce. Zazwyczaj tego nie robimy. Nie, od kiedy banda wyrostków obrzuciła nas kamieniami, kiedy zobaczyli, że idziemy objęci. Teraz też wiedzieliśmy, że to niebez-

pieczne, ale świetnie się bawiliśmy, no i ta rocznica. Mieliśmy gdzieś to, co ktoś o nas pomyśli. Widzieliśmy, że ludzie patrzą, czasami coś komentowali. To nie miało znaczenia. Byliśmy szczęśliwi i tylko to się wtedy liczyło. W okolicach pl. Dominikańskiego podbiegł do nas młody chłopak. Zagroził nam drogę i z wyraźnym obrzydzeniem i agresją powiedział: „A wy co?! Pedafy jesteście?” Popatrzyliśmy na siebie z Andrzejem, zgodnie odpowiedzieliśmy, że to nie jego sprawa i poszliśmy dalej. Odszedł. Po chwili jednak wrócił. Tym razem z kolegami. Było ich chyba z sześciu, nie pamiętam dokładnie. Od razu wzięli się do bicia. Walili, gdzie popadnie. W pewnym momencie poczułem w brzuchu przesywający ból. Zgiąłem się w pół i upadłem na ziemię. Andrzej trzymał się dłużej, ale i tak w końcu upadł. Skulony zasłaniałem głowę rękami. „Pokażemy wam pedafy wstrętne! Wypierdalać do Holandii!” – wrzeszczeli. Próbowaliśmy się bronić, ale było ich za dużo. To trwało może kilka minut. Andrzej oberwał mocniej ode mnie. Miał rozwaloną wargę i łuk brwiowy. Chciałem zadzwonić na policję, ale Andrzej mi nie pozwolił. Bał się, że policjanci powiedzą, że to nasza wina, bo trzymaliśmy się za ręce. No i byliśmy po kilku piwach. Jeszcze by nas zawieźli na „wytrzeźwialkę”. Nie miałem siły się z nim sprzeczać. Pojechaliśmy do szpitala. Jak to wydarzenie wpłynęło na mnie i Andrzeja?

Dużo się zmieniło. Po tym wszystkim nie mogliśmy się dogadać. Coraz częściej się sprzecaliśmy. Andrzej się zmienił. Zrobił się strasznie nerwowy. Dostał też jakieś paranoi. Kiedy szliśmy razem ulicą i miała nas minąć jakaś grupa kolesi, to odsuwał się ode mnie na kilka kroków. Wiem, że się bał, ale ja chyba wciąż byłem zły, że nie poszliśmy wtedy na policję. Ci kolesie powinni odpowiedzieć za to, co zrobili. Nie chcę się ciągle bać i ukrywać. Chcę po prostu być sobą, a Andrzej jakby się wycofał i poddał. Było w nim też mnóstwo złości, którą okazywał w najmniej spodziewanych momentach. Najbardziej wkurza mnie to, że udało im się nas zastraszyć. W porównaniu do tego błędną wszystkie blizny i siniaki.

Rodzaje potencjalnych ataków oraz incydentów wymierzonych w tę społeczność

Geje i lesbijki są często przedmiotem ataków słownych i fizycznych o podłożu homofobicznym. Co jakiś czas w prywatnych miejscach zamieszkania, organizacjach pozarządowych, klubach gejowskich pojawiają się nienawistne napisy typu: „Pedafy do gazu”; „Zakaz pedałowania”; „Cwele” itp. Ataki i incydenty wzbierają na sile podczas zgromadzeń publicznych oraz happeningów.

Policji nie wolno bagatelizować występującego często wątku homofobicznego. Jeżeli np. na drzwiach organizacji pozarządowej chroniącej prawa osób LGBT pojawi się napis „Pedały do gazu” albo „Zakaz pedałowania”, wówczas nie mamy do czynienia wyłącznie ze zniszczeniem mienia, lecz musimy dokładnie przyjrzeć się sprawie w kontekście motywu homofobicznego. Osoby LGBT nie są aktualnie chronione tak jak np. mniejszości narodowe czy etniczne. Nie są objęte ochroną przewidzianą w art. 256 i 257 kk. W przypadku pobicia z podejrzeniem motywu homofobicznego należy mieć na względzie art. 157 lub 158 kk. z możliwą perspektywą zastosowania przez sąd art. 53 kk. (dyrektywy wymiaru kary). Motyw homofobiczny powinien zostać odnotowany w protokole, nawet jeśli w pierwszym etapie czynności wydaje się subiektywnym odczuciem ofiary.

Służby prasowe powinny mieć świadomość, że marsze, zgromadzenia, happeningi organizowane przez środowisko LGBT, bez względu na to, jak są społecznie odbierane i ile kontrowersji mogą wzbudzać, mają charakter pokojowy i nie są nastawione na konfrontacje uliczne.

3

OSOBY TRANSPŁCIOWE

Moja historia...

Ktoregoś dnia do moich drzwi zapukał patrol Policji. Byłam wtedy w trakcie procesu korekty płci. Siłą rzeczy w dowodzie osobistym byłam jeszcze mężczyzną. Otworzyłam drzwi i policjanci, nie wchodząc nawet do mieszkania, poprosili o mój dowód osobisty, gdyż świadkowie wskazali mnie i mój adres jako osoby, która, jadąc pojazdem, ochlapała jakiegoś przechodnia. Powiedziałam, że nawet nie mam prawa jazdy i samochodu. To była kulturalna interwencja. Do czasu. Wzięli mój dowód osobisty, ale przed sobą widzieli kobietę. Ochłapanie przestało być ważne. Jeden z nich zapytał, przed kim się ukrywam w tych babskich ciuszkach. Poprosiłam, by weszli do środka, bo to ważne. Powiedziałam, że jestem osobą trans, pokazałam trans KARTĘ. Na nic

to się nie zdało. Od tej pory byłam dla nich groźnym uciekinierem Markiem Z., widać to było po ich emocjach. Najgorzej, że wszystko odbywało się na klatce schodowej i tyle zostało z mojej upragnionej – na tamtą chwilę – anonimowości. Gapie mieli gotową informację. Potem policjanci przeprosili, ale musieli przyjść pod inny adres. Stamtąd musiałam uciekać.

Każdy zasługuje na szacunek niezależnie od tego, kim jest i jak wygląda. Tymczasem człowieka można poniżyć nie tylko gestem czy zachowaniem, ale również słowem.

Jakich zachowań oczekuje się od policjanta?

Podstawową zasadą przy kontakcie z osobami transpłciowymi jest teza „Nie przypuszczaj niczego”, która odnosi się do szczególnej różnorodności środowiska transpłciowego. Zadaniem policjanta bądź policjantki jest zapewnienie poczucia bezpieczeństwa osobie transpłciowej poprzez zrozumienie jej tożsamości oraz ekspresji płciowej.

Zrozumienie to wyraża się przede wszystkim w używaniu odpowiednich form gramatycznych. Jeśli nie jest się pewnym, można używać języka neutralnego, bezosobowego bądź zapytać osobę, w jaki sposób należy się do niej zwracać. Takie pytanie może wydawać się nietaktowne, ale dla osoby transpłciowej będzie potwierdzeniem chęci współpracy Policji oraz braku uprzedzeń. Rozmowy najlepiej przeprowadzać w najmniej inwazyjny sposób, np. w osobnym pomieszczeniu. Należy umożliwić osobie transpłciowej, o ile pozwalają na to warunki, wybór płci funkcjonariusza wykonującego czynności. Jeśli dane z dowodu osobistego nie pokrywają się z preferowanym imieniem i nazwiskiem, najlepiej zwracać się w takiej formie, w jakiej dana osoba sobie tego życzy. Nie jest to złamanie prawa. W protokole powinno się zaś zapisywać dane oficjalne, z zaznaczeniem, jaką formę osoba preferuje. Jeśli posiada ona trans KARTĘ, preferowane imię znajduje się właśnie na niej.

ZAPAMIĘTAJ!

W pracy policyjnej należy spodziewać się tego, że niektóre osoby mogą przebierać się w ubrania płci odmiennej w celu zmylenia tropu poszukiwawczego. Te osoby nie mają nic wspólnego z osobami transpłciowymi i jest to jedynie taktyka przestępcza.

Trans KARTA jest nieurzędowym dokumentem (wydawany przez Fundację „Trans-Fuzja”) przeznaczonym dla osób transpłciowych. Ma pomóc w identyfikacji osoby, której wygląd czasami lub stale różni się od tego, jaki ma w swoich dokumentach tożsamości. Trans KARTA zawiera dwa zdjęcia twarzy – jedno przedstawiające osobę tak jak w dokumencie tożsamości (dowódzie osobistym) oraz drugie, w postaci alternatywnej, które wyraźnie różni się od tego pierwszego (np. ukazujące osobę w peruce, w mocnym makijażu itp.). Obydwa zdjęcia dotyczą

tej samej osoby. Ponadto trans KARTA zawiera imię i nazwisko oraz numer dokumentu tożsamości jej posiadacza, co umożliwia identyfikację oficjalnych danych. W założeniu trans KARTA ma pomóc w różnych sytuacjach, np. gdy osoba transpłciowa musi potwierdzić swoją tożsamość, a jej wygląd w danej chwili nie pokrywa się z wizerunkiem w dokumentach. Trans KARTA może być szczególnie pomocna podczas kontaktu z Policją. Jej uznanie jest kwestią dobrej woli policjanta lub policjantki.

Trans KARTA ma postać dwustronnej legitymacji, z kolorowym nadrukiem na plastikowej karcie w formacie CR80 (typowej karty kredytowej) oraz naklejonym hologramem. Jest produkowana w profesjonalnej drukarni.

Źródło: transfuzja.org.pl/artykuly/ogloszenia_i_ape/trans_karta.htm

Jakich pytań nie zadawać, by kogoś nie urazić?

Podczas kontaktu z osobami transpłciowymi najważniejszy jest takt. Pytania dotyczące kwestii cielesnych czy płciowych mogą wytworzyć poczucie dyskomfortu i zagrożenia, przez co współpraca z osobą transpłciową może okazać się o wiele trudniejsza.

Zamiast pytania *Jakie jest pani/pana prawdziwe imię i nazwisko?*, lepiej powiedzieć: *Proszę podać dane z dowodu osobistego*. W przypadku osób transpłciowych prawdziwe jest to imię, które odzwierciedla tożsamość, nie zaś to, które zapisano w dokumentach.

Pan czy pani? Należy posługiwać się taką formą, jakiej używa dana osoba. Jeśli osoba mówi w sposób neutralny lub ma wyraźne problemy z wyborem formy gramatycznej, zadaniem policjanta lub policjantki jest wyrażanie się w formie bezosobowej. W ostateczności można zapytać o preferowaną formę gramatyczną.

Jest pan/pani osobą transseksualną/transpłciową? Jeśli osoba sama o sobie tego nie powie lub nie użyje sformułowań mogących na to nakierować, nie należy pytać o transpłciowy status. To wyjątkowo inwazyjne, nieprzyjemne i wytwarzające poczucie zagrożenia pytanie. Dotyczy to również jakichkolwiek pytań odnośnie terapii hormonalnej oraz interwencji chirurgicznych.

Dlaczego pan(i) przebiera się w damskie (męskie) ubrania? Słowo przebranie i jemu podobne stanowią przykład absolutnego niezrozumienia kwestii transpłciowości, szczególnie osób transwestytycznych, które czasowo realizują się w preferowanej przez siebie płci. Nie należy zwracać uwagi na ubiór ani komentować go w żaden sposób.

Dlaczego używa się sformułowania korekta płci, a nie zmiana płci?

Pojęcie zmiana płci sugeruje, że osoby transseksualne dokonują całkowitej przemiany podczas tego procesu, tak jakby zmieniały również swoją osobowość albo tożsamość płciową. Tymczasem osoby transseksualne posiadają tożsamość płciową, która nie jest zgodna z ich ciałem. Płeć nie odzwierciedla tego, co widzą na co dzień w lustrze. Z perspektywy osoby transseksualnej to ciało dostosowywane jest do płci. Człowiek jako taki się nie zmienia, zmienia się natomiast jego ciało. Dlatego też mówimy o korekcie płci – podczas korekty zmienia się to, co nie odpowiada naszemu wewnętrznemu poczuciu. Korygować można zarówno ciało, jak i płec prawną, czyli oznaczenie płci w dokumentach.

Czy polskie prawo chroni osoby transpłciowe w jakikolwiek sposób?

Polskie prawo nie rozpoznaje ani tożsamości, ani ekspresji płciowej jako możliwych przesłanek dyskryminujących. Osoby transpłciowe nie są chronione w przypadkach przemocy fizycznej lub psychicznej tak szczególnie jak np. mniejszości narodowe. Polskie prawo nie reguluje *expressis verbis* (wprost) ani problematyki zbrodni z nienawiści, ani mowy nienawiści. Jedyne przypadki dyskryminacji, przy których osoby

transpłciowe mogą ubiegać się o swoje prawa, to dyskryminacja ze względu na płeć w związku z korektą płci. Sprawa ta dotyczy jednakże w większości osób transseksualnych, nie zaś wszystkich osób, które nazywamy transpłciowymi.

W jakiej celi umieścić osobę transpłciową podczas zatrzymania?

Tak jak w przypadku przesłuchania, nawet jeśli osoba transpłciowa znajdzie się w sytuacji osoby zatrzymanej, wciąż należy akceptować jej tożsamość i ekspresję płciową. W miarę możliwości powinno się zapewnić osobne pomieszczenie ze względu na możliwe zagrożenia ze strony osób przebywających w tej samej celi.

Jeżeli nie wiesz, jak postąpić w konkretnej sytuacji, możesz skorzystać z pomocy m.in. Fundacji „Trans-Fuzja” lub innych działających na Twoim terenie.

Rodzaje potencjalnych ataków oraz incydentów wymierzonych w tę społeczność

Ataki o podłożu transfobicznym dotyczą głównie obrażania, wyzywania i szykanowania oraz zniesławiania. Szczególnym miejscem narażającym takie osoby na nienawistną mowę (*hate speech*) jest Internet.

4

OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

Historie zebrał Piotr Stanisławski, Fundacja „Integracja”

Od urodzenia...

Justyna Kozdryk ma 32 lata i tylko 116 cm wzrostu, choć w rodzinie wszyscy są wysocy. Nie przeszkodziło jej to uczyć się tak jak inni w szkole publicznej, potem skończyć studia w Wyższej Szkole Pedagogiki Specjalnej, podjąć pracę w Powiatowym Urzędzie Pracy, a następnie w Policji jako pracownik cywilny w sekcji do spraw informatyki ruchu drogowego. Od lat podnosi ciężary (wyciskanie na ławce) i odnosi wiele sukcesów, m.in. zdobyła srebrny medal na paraolimpiadzie w Pekinie i srebrny na mistrzostwach świata w Pusan. Zaakceptowała swoją niepełnosprawność. Tego samego wymaga od innych.

Po skoku na główkę...

Przemek Więckowski ma 27 lat. Od dziesięciu lat porusza się na wózku inwalidzkim. Skoczył na główkę z drzewa na kąpielisku w niedozwolonym miejscu i złamał kręgosłup. Cztery lata zajęła mu ciężka rehabilitacja, po której – także dzięki wsparciu rodziców – był w stanie poruszać swoim wózkiem. Skończył wieczorową szkołę średnią o profilu informatycznym, a potem znalazł pracę w biurze jako informatyk. Nie lubi, jak przesadnie ulgowo się go traktuje, chce być samodzielny, a z pomocy innych korzysta tylko wtedy, kiedy jest niezbędna.

W wyniku choroby...

Marta Andrych skończyła studia weterynaryjne. Zawsze marzyła o pracy ze zwierzętami. I taką pracę podjęła w lecznicy dla zwierząt. Cztery lata po ślubie pojawił się u niej niedowład prawej ręki, po jakimś czasie – powieki. Dopiero trzeci lekarz zdiagnozował u niej stwardnienie rozsiane, chorobę uszkadzającą układ nerwowy. Od roku ma trudności w poruszaniu się oraz coraz częstsze przykurcze i bóle w różnych częściach ciała. Największym wsparciem jest dla niej mąż, który codziennie wykonuje z nią ćwiczenia. Marta na razie nie rezygnuje z pracy, choć coraz częściej, idąc do niej, potrzebuje niewielkiej pomocy, o którą prosi przechodniów, czasem straż miejską lub policjanta.

Po wypadku motoryzacyjnym...

Samochód wyjeżdżający z bocznej drogi uderzył w bok auta, dokładnie w miejsce, w którym Tomek siedział jako pasażer. Drzwi tak mocno wgniotły się w jego nogę, że w szpitalu lekarze nie byli w stanie jej uratować. Amputowali ją w miejscu tuż powyżej kolana. Dwa lata zajęło mu, nim się pozbiierał psychicznie. Skończył kurs komputerowy, zaczął grać w koszykówkę na wózkach w klubie osób niepełnosprawnych „Start”, a następnie wynajął mieszkanie. Podjął też pracę i sprzedaje prasę w saloniku prasowym. Dzięki pomocy pewnej firmy posiada nowoczesną protezę, która pozwala mu komfortowo się poruszać. Dzięki niej także nikt już się za nim nie ogląda.

Z epilepsją...

Na głowie Krzysztofa widać wiele blizn. To ślady po upadkach i uderzeniach głową o różne przedmioty. Krzysztof choruje na padaczkę i często ma ataki, także te najcięższe – z utratą świadomości. Przez chorobę nie może znaleźć pracy, a jak ją znalazł, zwolniono go zaraz po pierwszym ataku. Dziś jest już po pięćdziesiątce. Większość ataków przechodzi w domu, ale potrzebuje też czasem wyjść, więc napady zdarzają się na ulicy. Nierzadko inne osoby biorą go wtedy za pijanego i nietrzeźwego. To go najbardziej boli. Mówi, że nie może żyć ciągle zamknięty w domu, woli więc ponosić ryzyko, ale mieć poczucie, że żyje.

Bez wzroku...

Pani Anna ma 39 lat, nie widzi od urodzenia. Rodzice od początku uczyli ją samodzielności, aby w dorosłym życiu mogła żyć tak jak inni. Dzięki własnemu samozaparciu oraz nauce poruszania się w przestrzeni publicznej, przestała się bać samodzielnego przemieszczania po dużym mieście. Dziś mieszka w Warszawie, która nie jest wolna od barier. Najwięcej jest ich na chodnikach, które zastawiane są różnymi przedmiotami – samochodami, tablicami reklamowymi, kwietnikami, źle umieszczonymi koszami, słupami, czy nawet miejskimi informatorami. Mówi, że najlepszym sposobem pomocy osobie niewidomej na ulicy jest zapytanie, jak można jej pomóc.

To, co chcielibyście wiedzieć o niepełnosprawności, ale wstydziecie się zapytać...

Tomasz Przybyszewski, Integracja.

Jakie są rodzaje niepełnosprawności?

Z niepełnosprawnością można się urodzić, niepełnosprawność może też być nabyta w wyniku choroby czy wypadku. Udogodnienia dla tej grupy ludzi oznacza się najczęściej symbolem osoby na wózku. Ludzie z niepełnosprawnością to jednak nie tylko „wózkowicze”. Mogą to być także osoby niewidome, niesłyszące, z niepełnosprawnością intelektualną czy z zaburzeniami psychicznymi.

Niepełnosprawność może być niewidoczna – mogą ją powodować choroby serca czy układu oddechowego. Dlatego dziwne zachowanie nie musi oznaczać upojenia alkoholowego, lecz np. chorobę Parkinsona czy efekt udaru. Podobnie omdlenie nie musi świadczyć o nadużyciu alkoholu, lecz może się zdarzyć w wyniku np. cukrzycy.

ZAPAMIĘTAJ!

Każda osoba z niepełnosprawnością jest inna. Choć dwie osoby np. poruszają się na wózkach, to każda z nich może mieć inne potrzeby lub możliwości ruchowe.

Czym niepełnosprawność różni się od choroby?

Chorobę można wyleczyć, a niepełnosprawność jest zazwyczaj stanem trwałym (np. utrata wzroku, zespół Downa). Rehabilitacja oraz odpowiedni sprzęt mogą pomóc tak usprawnić organizm, by możliwie dobrze funkcjonować mimo niepełnosprawności. Oczywiście, do niepełnosprawności może doprowadzić choroba. Wiele schorzeń powoduje też czasową utratę sprawności.

Jak mówić o niepełnosprawności?

Unikaj przestarzałych lub nacechowanych negatywnie określeń, takich jak: „kaleka”, „inwalida”, „ślepy”, „idiota”, „wariat” czy „sprawny inaczej”. Najlepiej mówić: „osoba z niepełnosprawnością”, „osoba niepełnosprawna”, „osoba niewidoma”, „osoba z niepełnosprawnością intelektualną” czy „osoba z zaburzeniami psychicznymi”.

W jaki sposób osoba z niepełnosprawnością porusza się w przestrzeni publicznej?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową mogą poruszać się np. na wózku ręcznym lub elektrycznym, skuterem inwalidzkim, o kuli czy z użyciem chodzika. Osobom bez kończyn pomagają coraz bardziej funkcjonalne protezy. Osoby niewidome lub niedowidzące mogą się poruszać, korzystając z białej laski lub psa przewodnika.

Jak pomagać osobom z niepełnosprawnością?

Nie decyduj za innych.

To, że ktoś jest osobą z niepełnosprawnością, nie znaczy od razu, że potrzebuje pomocy. Można ją zaproponować wówczas, gdy wydaje się nam, że ktoś może jej potrzebować, np. przy przejściu dla pieszych lub na przystanku. Jednak w takiej sytuacji trzeba zapytać, czy można pomóc i w jaki sposób. To żaden wstyd nie wiedzieć, jak to robić. Na pewno jednak nie należy nikomu pomagać na siłę lub wbrew jego woli.

Osobie niewidomej można podać do złapania swoje ramię i iść pół kroku przed nią, opisując przeszkody na drodze. Takiej osobie niewiele pomogą wskazówki, takie jak: „Proszę iść tam” czy „Idziemy w tę stronę”. Trzeba mówić tak, by mogła to sobie wyobrazić, np. „W lewo”, „Pierwsza przecznica w prawo” itd. Warto też wiedzieć, że dla osób poruszających się o kulach pozycja stojąca może być bardzo uciążliwa.

Jak rozmawiać z osobą z niepełnosprawnością?

Dokładnie tak samo jak z innymi osobami. Oczywiście, zwracaj się bezpośrednio do osoby z niepełnosprawnością, a nie do osoby towarzyszącej czy tłumacza języka migowego. Niektóre osoby z niepełnosprawnością mówią niewyraźnie. Jeśli nie rozumiesz, co taka osoba mówi, poproś ją o powtórzenie, a w ostateczności – zapisanie słów. Nawijając kontakt z osobami niesłyszącymi, najpierw zorientuj się,

jaki sposób komunikacji preferują. Niektóre z nich potrafią czytać z ruchu warg. Wówczas mów w naturalnym tempie, bezpośrednio, nie zakrywaj ust i nie krzycz. Może być konieczne zapisywanie komunikatów na kartce. Może się też zdarzyć, że do odpowiedniej komunikacji niezbędny będzie tłumacz języka migowego. Zawsze używaj słów i zwrotów, które funkcjonują w codziennym kontakcie – nie bój się powiedzieć osobie niewidomej „Do widzenia”, a osobie na wózku „Proszę przejść do pokoju obok”.

Jak zachowywać się podczas kontaktu z osobą z niepełnosprawnością?

Tak samo swobodnie jak w kontakcie ze wszystkimi innymi. Witając się z osobą, która ma np. amputowaną prawą rękę, śmiało uściśnij jej drugą. Witając się z osobą niewidomą, dotknij ją lekko w ramię i przedstaw się. Jeśli chcesz uściśnąć jej rękę, powiedz jej o tym. Nie stój nad głową osobie siedzącej na wózku – cofnij się dwa kroki lub usiądź. Bądź cierpliwy i wyrozumiały – niektóre osoby z niepełnosprawnością potrzebują niekiedy więcej czasu, aby coś zrobić. Pamiętaj, że wózek, kule czy biała laska należą do sfery osobistej osoby z niepełnosprawnością. Nie należy ich dotykać bez pozwolenia właściciela.

Czy pies przewodnik jest niezbędny osobie z niepełnosprawnością?

Pies przewodnik to pomocnik osoby niewidomej. Pies asystujący może też pomagać innym osobom z niepełnosprawnością, np. poruszającym się na wózku. Są to psy pracujące, dlatego gdy są „na służbie”, nie wolno ich głaskać lub w inny sposób rozpraszać. Oczywiście, nie każdy z czworonogów jest psem asystującym. Takie psy są specjalnie wyszkolone i oznaczone, w związku z tym mają prawo wstępu ze swoim właścicielem do budynków użyteczności publicznej, np. urzędów, sądów, przychodni, szkół, restauracji, sklepów itd., a także autobusów, tramwajów czy samolotów. Wyjątkiem są obiekty sakralne.

Jak osoby z niepełnosprawnością poruszają się samochodami?

Samochody są odpowiednio dostosowane do rodzaju niepełnosprawności kierującego. Czasem wystarczy automatyczna skrzynia biegów, innym razem potrzebne jest specjalistyczne oprzyrządowanie. Osoby z niepełnosprawnością również popełniają wykroczenia drogowe. Jeśli tak się stanie, nie powinni unikać mandatu. Należy jednak pamiętać o tym, że niepełnosprawność może (ale nie musi!) powodować, że ktoś będzie się poruszać samochodem nieco wolniej lub trochę

chaotycznie. Nie bądź zdziwiony, gdy podczas kontroli drogowej się okaże, że zatrzymany kierowca ma sprawne jedynie ręce lub prowadzi samochód nogami. Przepisy prawa o ruchu drogowym dotyczą w takim samym stopniu kierowców z niepełnosprawnością, jak i pełnosprawnych. Jednak dzięki karcie parkingowej osoby z niepełnosprawnością mogą nieco więcej – zarówno, gdy kierują pojazdem, jak i wówczas, gdy są jedynie pasażerami. Karta parkingowa pozwala, przy zachowaniu szczególnej ostrożności, nie stosować się do niektórych znaków drogowych, np. zakazu ruchu w obu kierunkach, zakazu wjazdu czy zakazu postoju.

Dlaczego „koperty” są tak ważne dla osób z niepełnosprawnością?

Pamiętaj, że tzw. „koperty” są przeznaczone dla osób z niepełnosprawnością, które posiadają kartę parkingową. Samochód może być dla nich jedynym sposobem na sprawne poruszanie się. By osoby z niepełnosprawnością nie musiały pokonywać dużych odległości, „koperty” umieszcza się blisko wejść do budynków. Są szersze niż inne miejsca parkingowe, ponieważ osoby z niepełnosprawnością mogą potrzebować więcej miejsca przy wysiadaniu z auta i wsiadaniu do niego (muszą np. otworzyć szeroko drzwi, wystawić przez nie wózek i się na niego przesiąść). „Koperty” są bardzo ważne dla osób z niepełnosprawnością, dlatego nie toleruj, gdy zajmuje je ktoś nieuprawniony – nawet tylko ich fragment lub jedynie „na chwilę”. Pamiętaj także, że parkowanie na „kopertach” przez osoby nieuprawnione skutkuje wysokim mandatem, policjant nie stanowi tu wyjątku. Jego zachowanie oraz szybka reakcja na zauważoną nieprawidłowość powinny stanowić wzór.

ZAPAMIĘTAJ!

Osoba z niepełnosprawnością, np. poruszająca się na wózku, może mieć trudności w dostaniu się do budynku Policji, aby zgłosić zdarzenie. Jeżeli nie ma podjazdu czy windy dla osób niepełnosprawnych, postaraj się spokojnie wytłumaczyć, jakie jest możliwe rozwiązanie sytuacji, w której osoba się znalazła, np. wysłanie patrolu interwencyjnego na miejsce, umówienie osoby z dzielnicowym, który do niej przyjdzie. Zbierz podstawowe dane oraz informacje dotyczące zdarzenia, które będą Ci potrzebne.

Jakich zachowań oczekuje się od policjanta?

Osoby korzystające z wózka mogą mieć różne stopnie niepełnosprawności i różne możliwości. Niektóre osoby do poruszania się używają ramion i dłoni, inne mogą wstać z wózka i przejść krótki dystans same. Nie pochylaj się nad osobą w wózku,

żeby ucisnąć jej dłoń, ani nie proś, aby trzymała płaszcz. Nie pchaj ani nie dotykaj czyjegoś wózka, gdyż stanowi on część przestrzeni osobistej tego człowieka, chyba że zostaniesz o to poproszony. Jeżeli rzucisz się komuś do pomocy w zjechaniu z krawężnika, może się zdarzyć, że wypadnie on z wózka. Elementy wózka mogą się urwać, jeżeli podniesiesz go za rączki lub podnózek.

ZAPAMIĘTAJ!

- Podjazdy i drzwi dostępne dla osób z niepełnosprawnością powinny być w Twoim budynku zawsze otwarte i wolne od wszelkich przeszkód.
- Osoby korzystające z wózka nie mogą wszędzie dosięgnąć.
- Staraj się umieścić jak najwięcej przedmiotów w zasięgu ich rąk, upewnij się, że na drodze do półek i wieszaków nie ma żadnych przeszkód.
- Zanim zaczniesz rozmawiać z osobą korzystającą z wózka, weź krzesło i usiądź na jej poziomie. Jeżeli nie jest to możliwe, stań w niewielkiej odległości, tak żeby osoba z niepełnosprawnością nie musiała nadwerężyć szyi, aby nawiązać z Tobą kontakt wzrokowy. Jeżeli spotkanie wiąże się z wypełnianiem formularzy lub składaniem podpisu, miej pod ręką podkładkę do pisania.
- Osoby poruszające się za pomocą laski lub kul będą chciały skorzystać z najdogodniejszej drogi, lecz niekiedy schody są dla nich łatwiejsze do pokonania niż podjazd – pokaż im drogę.

Na co zwracać uwagę podczas kontaktu z osobami z niepełnosprawnością intelektualną?

Niepełnosprawność intelektualna lub inaczej upośledzenie umysłowe to stan, nie choroba. Osoby takie charakteryzuje – w różnym stopniu – obniżenie możliwości intelektualnych, co nie zawsze jest widoczne podczas pierwszego kontaktu. Czasami ich trudności w rozumieniu różnych sytuacji społecznych są odbierane jako złośliwe stawianie oporu.

Trudności te mogą przejawiać się poprzez:

- tendencję do silniejszego (czasem wręcz nieadekwatnego) reagowania na nową sytuację oraz nieumiejętność kontrolowania emocji;
- osłabione zdolności krytycznego myślenia i przewidywania konsekwencji własnych zachowań, a co za tym idzie – nieumiejętność uogólniania doświadczeń;
- nadmierną ufność i infantylnizm w działaniu;
- nieumiejętność określenia i wyrażenia swoich potrzeb;
- słabo wykształcone umiejętności odmawiania i bronięcia własnych praw;
- niewłaściwe rozróżnianie prawidłowości i standardów zachowań w sferze seksualnej.

Nie traktuj tych osób protekcjonalnie, jak małe dzieci lub z lekceważeniem. Zwracaj się z szacunkiem, jednocześnie bądź wrażliwy i pomocny, gdy pojawią się bariery, np. podaj do podpisu dokument z podkładką, gdy osoba ma problem z dosięgnięciem biurka. Jeżeli czujesz się skrępowany i nie wiesz, co zrobić w konkretnej sytuacji, po prostu zapytaj o to osobę z niepełnosprawnością – pokazujesz w ten sposób, że jesteś zainteresowany i życzliwie nastawiony, ułatwiasz porozumienie i sprzyjasz otwartości. Zapytanie jest zawsze lepszym rozwiązaniem niż udawanie, że nie ma żadnego problemu.

Bardzo ważna jest forma zwracania się do osób z niepełnosprawnością intelektualną. Są na to bardzo wyczulone. Należy je traktować zgodnie z ich wiekiem, a nie jak dzieci!

ZAPAMIĘTAJ!

Dostosuj wypowiedź do poziomu i możliwości odbioru osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Nie mów językiem formalnym (używając zwrotów: obowiązki fakultatywne, środki przymusu bezpośredniego), bo nie zostaniesz zrozumiany. Niezrozumienie może wywołać strach lub agresywne zachowania. Należy używać zdań kilkuwyrazowych oraz prostego słownictwa. Trzeba kilkakrotnie powtarzać zdania w zmienionej formie. Może się zdarzyć, że osoba nie umie mówić bądź mówi bardzo niewyraźnie. Potrafi natomiast napisać imię i nazwisko (jest tego uczona od początku szkoły), narysować lub pokazać, gdzie mieszka (rozpoznaje topografię), narysuje rzecz, której nie umie nazwać.

Choroba psychiczna jest zaburzeniem, które powoduje łagodne lub poważne zakłócenia myślenia, postrzegania, nastroju lub zachowania. Jeżeli te zakłócenia wywierają znaczny wpływ na zdolność radzenia sobie ze zwykłymi wymaganiami życia i czynnościami dnia codziennego, wskazuje to na konieczność podjęcia leczenia u odpowiedniego specjalisty.

Na co zwracać uwagę podczas kontaktu z osobami chorymi psychicznie?

Choroby psychiczne należy odróżnić od niepełnosprawności intelektualnej. Po pierwsze, choroba psychiczna nie wyklucza sprawności intelektualnej, a po drugie często ma charakter cykliczny. Policjanci w swojej służbie najczęściej mają do czynienia ze schizofrenią. Najprościej mówiąc, schizofrenia to choroba, w której chory słyszy, widzi i odczuwa rzeczy, zjawiska, zdarzenia, które realnie nie istnieją. Chory jest bardzo wrażliwy i wyczulony na nasze emocje oraz wymaga traktowania z szacunkiem i godnością.

Nie zaprzeczaj ani nie potwierdzaj wytworów psychicznych chorego. Nie kpij z nich. Wypytuj, staraj się poznać i zrozumieć jego przeżycia. To, co dla Ciebie jest dziwne i śmieszne, dla chorego stanowi źródło cierpień psychicznych. A więc zamiast powiedzieć: „To co Pan mówi, to niedorzeczne bzdury, chore wytwory Pana wyobraźni”, lepiej powiedz: „Rozumiem, że Pan słyszy głosy, ja niestety nie, ale wiem, że jest to dla Pana ważne, proszę powiedzieć coś więcej na ten temat”.

Nie uzdrawiaj chorego, bądź spokojny, nie sprzeczasz się, bo możesz sprowokować przemoc. Zaakceptuj, że chory będzie nieufny, zmienny w nastrojach i zachowaniu, nie zareaguj odpowiednio na Twoje uczucia i intencje. Gdy chory mówi o swoich grzechach i śmierci – nie uciekaj od tematu, ale bądź ostrożny. O samobójstwie można rozmawiać wprost. Pamiętaj, że chory jest inteligentny – nie pocieszaj go w naiwny sposób.

Schizofrenia dotyczy zazwyczaj pewnej sfery życia, co oznacza, że nie należy z góry zakładać, że wszystko, co mówi chory, jest wytworem jego choroby. Przykładem może być chory na schizofrenię mężczyzna, który uparcie zgłaszał Policji, że w nocy u sąsiada naprzeciwko dzieją się w garażu dziwne rzeczy, że często podjeżdżają samochody. Policjanci uznali to za przejaw choroby i nie podjęli żadnych czynności, po czym okazało się, że rzeczywiście była tam tzw. „dziupła”, w której zmieniano numery kradzionych samochodów. Inny chory zgłaszał, że w nocy na korytarzu czuje dziwne zapachy, a u sąsiada zawsze pali się światło. Okazało się, że sąsiad rzeczywiście przygotowywał tzw. „kompot”. Traktuj chorego tak, jak chciałbyś, aby traktowano Ciebie lub kogoś z Twojej rodziny, gdyby znalazł się w podobnej sytuacji.

5

OSOBY W PODESZŁYM WIEKU

Moja historia...

Jestem 80-letnią kobietą, od kilku lat mam problemy ze słuchem. Często utrudnia mi to życie, ponieważ rodzina i przyjaciele o tym nie pamiętają i rozmawiają ze mną tak jak dawniej. Czasami nie mam nawet ochoty na rozmowę z kimkolwiek, bo przeszkadza mi to, że niewiele z takiej rozmowy wynoszę. Ostatnio, gdy wybrałem się na zakupy do hipermarketu, przy kasie zorientowałem się, że ukradziono mi portfel

z dokumentami i pieniędzmi. Udałem się do pobliskiego komisariatu, pełen obaw, jak uda mi się porozumieć. Postanowiłem od razu uprzedzić policjanta, że mam problemy ze słuchem, aby nie denerwował się, gdy będzie musiał powtarzać różne kwestie. Policjant zaprosił mnie do pokoju. Wskazał mi krzesło ustawione tak, aby światło nie świeciło mi w oczy i abym dobrze go widział. Usiadł na tyle blisko, że mogłem czytać z ruchu warg. Dodatkowo dał mi kartkę i długopis, bo łatwiej było mi pisać niż mówić. Policjant zwracał się do mnie, mówiąc wyraźnie, głośno i na tyle wolno, że sylaby nie zlewały się w jedno. Upewniał się, czy dobrze rozumiałem to, co mówi. Gdy wstawał do regału po akta i odwracał się ode mnie, przestawał mówić, ponieważ był świadomy, że mogę nie zrozumieć wszystkiego dokładnie. Na koniec zapytał, czy w czymś jeszcze może mi pomóc, zostawił numer telefonu oraz adres e-mail. Byłem bardzo podbudowany tak dobrym kontaktem. Bardzo się wzruszyłem.

Przedstawiony przykład pokazuje, jak niewiele wystarczy, aby kontakt policjanta lub policjantki z osobą w podeszłym wieku był satysfakcjonujący i efektywny – sprawny, szybki i bezkonfliktowy.

ZAPAMIĘTAJ!

W kontakcie z osobą starszą bierz pod uwagę to, że może ona potrzebować więcej czasu na przeczytanie dokumentu, że pewne rzeczy mogą wymagać dodatkowego wyjaśnienia. Bądź empatyczny(a) i wrażliwy(a).

Na co zwracać uwagę podczas kontaktu z osobami starszymi?

Zdarza się, że niektóre osoby starsze wymagają większej cierpliwości, prostego konstruowania zdań. Bywa, że ich sposób postrzegania świata zatrzymał się wiele lat temu, nie rozumieją języka współczesnej technologii. Zwracaj uwagę na ewentualne dysfunkcje związane z wiekiem – problemy ze słuchem lub wzrokiem. Zaproponuj odczytanie dokumentu, upewnij się, czy osoba wszystko zrozumiała, w miarę potrzeby powtórz, nie okazując zirygowania.

Osoby w podeszłym wieku mogą mieć problemy ze słuchem, nawet nie zdając sobie z tego sprawy lub wstydząc się do tego przyznać. Dlatego mów wolniej, upewnij się, czy jesteś zrozumiany, zwróć uwagę, czy osoba nie czyta z ruchu warg. Wskaż jej miejsce, które pozwoli na swobodną komunikację. Ponadto, mówiąc do takiej osoby, stój zawsze z przodu. Nie mów, gdy zmieniasz pozycję, np. podczas wyciągnięcia do-

kumentów z szafy. Jeżeli osoba starsza długo i rozwlekłe mówi nie na temat, zastosuj uprzejmą formę „Rozumiem, że to jest dla Pana/Pani ważne, ale spróbujmy skupić się na tym, co najważniejsze...”, albo... „Spróbujmy wrócić do tematu...”. Nigdy nie bądź arogancki i nie okazuj wyższości. Kiedyś też będziesz starszym człowiekiem.

6

INNE PRZYKŁADY GRUP NARAŻONYCH NA WYKLUCZENIE SPOŁECZNE

Moja historia...

Dorastałam w zamożnej i tzw. tradycyjnej rodzinie. Niczego mi nie brakowało, byłam szczęśliwa. Mój świat zawalił się w ciągu jednego dnia, gdy w wypadku zginęli moi rodzice, a ja zostałam bez środków do życia i z niespłaconym kredytem na dom, który szybko został zlicytowany przez komornika. Swoją dorosłość rozpoczęłam bez pieniędzy, bez dachu nad głową i bez jakiegokolwiek wsparcia. Szybko wpadłam w złe towarzystwo. Po pewnym czasie nauczyłam się dobrze radzić sobie w życiu, zostając tzw. galerianką. Policjanci wiedzieli, czym się trudnię. Nie ukrywałam też tego przy legitymowaniu. Pewnego dnia, wracając z „pracy”, zostałam napadnięta – pobita i zgwałcona. Ledwo żywa doszłam do pobliskiej komendy Policji. Powiedziałam dyżurnemu, że chcę zgłosić pobicie i zgwałcenie. Zamiast słów wsparcia usłyszałam: „Sama sobie jesteś winna, teraz czekaj, jak ktoś będzie miał czas, to przyjdzie, ale zastanów się, czy na pewno chcesz to zgłosić. Pewnie ci nie zapłacił”. Po trzech godzinach czekania i braku zainteresowania, wyszłam bez słowa.

Galerianka w potocznym rozumieniu to dziewczyna, która naciąga mężczyzn w galerii handlowej, przeważnie bogatych, na kosmetyki, ubrania, biżuterię, a w zamian oferuje swoje towarzystwo, w tym seks. Czasem jest to styl życia, często brak innych perspektyw zarobkowych.

Nauczyliśmy się, że nietolerancja, dyskryminacja czy też poniżenie dotyczą przedstawicieli określonych mniejszości społecznych z uwagi na ich rasę, pochodzenie narodowe, etniczne, wyznanie czy też orientację seksualną. Tymczasem powyższy przykład jest jednym z wielu, który wskazuje na fakt dyskryminowania czy po prostu wykluczenia osób z uwagi na inne cechy lub styl życia.

Od żartów do wykluczenia społecznego

Mniejszości społeczne bywają w Polsce przedmiotem różnego rodzaju żartów czy też niewybrednych słownych lub fizycznych ataków. Żartowanie z ludzi lub sytuacji jest częścią społecznego porządku i naturalną cechą niemal każdego narodu. Wszystko byłoby w porządku, gdyby nadrzędnym celem żartów były poprawa humoru i wytykanie absurdów życia społecznego. Tymczasem żarty często niosą ze sobą brak dobrego smaku i atak na każdego, kto w jakikolwiek sposób się wyróżnia.

Narażone na wykluczenie społeczne mogą być nie tylko grupy osób już wymienionych, ale też alkoholicy, narkomani, bezdomni, trwale bezrobotni, ubodzy, osoby prostytuujące się.

Wykluczenie społeczne jest zjawiskiem wielowymiarowym i w praktyce oznacza niemożność uczestnictwa w życiu gospodarczym, politycznym i kulturowym w wyniku braku dostępu do zasobów, dóbr i instytucji, ograniczenia praw społecznych oraz deprivacji potrzeb. Często pojęcie wykluczenia społecznego utożsamia się błędnie z pojęciem ubóstwa. Mimo iż są to pojęcia pokrewne, to wykluczenie społeczne należy do szerszych terminów. Zawarte są w nim czynniki powodujące wyłączenie jednostek z funkcjonowania w życiu społecznym. Zależność między ubóstwem a wykluczeniem społecznym może mieć charakter sprzężenia zwrotnego, tzn. ubóstwo może powodować wykluczenie, ale również może być jego skutkiem. Wraz ze zmianami społeczno-politycznymi coraz więcej osób nie radzi sobie na rynku pracy, a konsekwencją tego jest trwałe bezrobocie, które pociąga za sobą szereg konfliktów o podłożu emocjonalnym i rodzinnym. Pozostawanie przez dłuższy czas bez pracy prowadzi do wyuczonej bezradności, tzn. coraz mniejszej zdolności podejmowania jakichkolwiek prób wyjścia z trudnej sytuacji. Ta niemożność spowodowana jest utratą wiary we własne możliwości, zniechęceniem nieudanymi próbami, a często też towarzyszącą temu depresją. Wiąże się to z silnym, długotrwałym obciążeniem psychicznym. Stres może powodować ucieczkę w alkohol oraz środki odurzające, co prowadzi do coraz większej biedy, a w konsekwencji do bezdomności. Determinacja i bezradność sprzyjają również prostytucji.

ZAPAMIĘTAJ!

Prostytucja jest potępiana społecznie, ale nie jest zakazana w polskim prawie. Alkoholicyzm i uzależnienie od narkotyków są przewlekłymi chorobami, wymagającymi leczenia.

Prowadząc interwencję wobec takich osób, należy pamiętać, aby nie oceniać ich po wyglądzie, nie komentować przyczyn ich zachowania, nie poniżać. Wykonując czynności służbowe, skoncentruj się na prawidłowym przeprowadzeniu interwencji, wykaż zainteresowanie osobą i problemem, który jej dotyczy. Wskaż odpowiednie instytucje pomocowe. Miej zawsze na uwadze to, że za każdą sytuacją kryje się dramat nie tylko jednego człowieka, ale całej jego rodziny. Nie osądzaj przyczyn sytuacji, w której dana osoba, np. bezdomna, się znalazła. Stwierdzenia typu „Sam sobie winien”, „Dokonał takiego wyboru”, „Ma to na własne życzenie” są nieprofesjonalne, nie wnoszą nic do sprawy, a jednocześnie świadczą o braku szacunku, prowadzą do eskalacji negatywnych emocji, co w konsekwencji utrudnia komunikację. Prowadząc czynności wobec prostytutki, pamiętaj, aby traktować ją z godnością i szacunkiem, zwracając się po imieniu i nazwisku. Do Twoich zadań nie należy ocenianie jej wyborów. Absolutnie niedopuszczalne i karygodne są lekceważące uwagi i określenia w stylu „dziwka”, „tirówka”, „lalunia” itp. Zawsze pamiętaj o zasadach etyki zawodowej, a więc i o tym, że funkcjonariusz w służbie powinien się kierować bezstronnością i obiektywizmem.

7

SEKSIZM JAKO PRZYKŁAD DYSKRYMINACJI Z UWAGI NA PŁEĆ

Moja historia...

Monika

Jestem policjantką. Pracuję głównie z mężczyznami. Mimo tego, że posiadam wysokie kwalifikacje i doświadczenie, od wielu lat spotykam się w służbie z komentarzami kolegów dotyczącymi mojego wyglądu, sformułowaniami typu: „Gdybym był młodszy to...”, „Ale masz ładne nogi”. To powoduje, że najczęściej jestem postrzegana jako kobieta, a nie jako równoprawna partnerka w pracy. Zdarza się, że przedstawiane przeze mnie propozycje usprawnienia pewnych działań służbowych nie są traktowane poważnie. Gdy zwróciłam się z propozycją poprawy błędnego opracowania i nieaktualnego stanu prawnego, przełożony to zignorował, a moje ponowne przypomnienie o konieczności poprawy, skomentował, cyt.: „Moniko, daj spokój, co tak nalegasz, okres masz, czy co?!”. Poddałam się, opracowanie poszło w wersji kolegi. Po miesiącu od tego zdarzenia zauważyłam błąd w piśmie przygotowanym tym razem przez przełożonego, nie poinformowałam go o tym z obawy przed kolejnym ośmieszeniem. Jednak błąd został zauważony przez wyższych przełożonych...

Moja historia...

Grzegorz

Już piąty rok pełnię służbę w referacie patrolowo-interwencyjnym. Mówią mi, że jestem dobrym gliniarzem. Nie przeczę, jestem chwalony i nagradzany. Wielokrotnie występowałem o przeniesienie do dochodzeniówki. Wciąż mi się odmawia, gdy tymczasem już trzy koleżanki po powrocie z urlopów macierzyńskich zostały przeniesione do zespołu do spraw nieletnich i do dochodzeniówki. Rozmawiałem z moją kierowniczką i panią naczelnik. Obie powtarzały te same słowa: „Wolę kobietę w dochodzeniówce, bo lepiej pilnuje porządku w dokumentacji i jest bardziej skrupulatna niż faceci”. Do dziś nic się nie zmieniło.

Seksizm – (ang. *sexism*) to przekonanie o biologicznej, intelektualnej i/lub moralnej – naturalnej lub ustanowionej – wyższości jednej płci nad drugą. Przekonanie o wynikającej z tej hierarchii zasadności nierównego traktowania osób różnych płci, uprzedzenie i/lub dyskryminacja ze względu na płeć.

ZAPAMIĘTAJ!

W pracy każdy chce być w pierwszej kolejności postrzegany przez pryzmat kompetencji zawodowych i traktowany w sposób profesjonalny.

Dlaczego ten rozdział jest o seksizmie?

Jest to ważny problem i dostrzegany w wielu społeczeństwach, który może przybierać groźne formy dla życia i zdrowia kobiet oraz mężczyzn. Bycie policjantem lub policjantką polega na wykonywaniu zawodu szczególnego zaufania społecznego i zobowiązuje do stania na straży prawa i wypełniania zadań bez uprzedzeń i stereotypów. W tym kontekście uświadomienie sobie zjawisk związanych z łamaniem praw kobiet lub mężczyzn w miejscu pełnienia służby, ze szczególnym zwróceniem uwagi na zjawiska molestowania psychicznego i seksualnego w miejscu pracy, ale również zjawisk społecznych (przemoc domowa), nabiera bardzo istotnego znaczenia.

Zjawisko seksizmu dotyczy przede wszystkim kobiet. Występuje w przestrzeni publicznej, ale przenosi się również na relacje panujące w miejscu pracy. Seksizm jest krzywdzący, powoduje nierówne traktowanie, wykluczenie danej płci. Należy pamiętać, że różnice biologiczne pomiędzy kobietami i mężczyznami się nie zmieniły. Przekształcają się natomiast pełnione role w społeczeństwie. Kobiety co-

raz częściej wchodzą w środowiska zdominowane przez mężczyzn i sprawdzają się w zawodach dotychczas uważanych za typowo męskie. Prezentowanie poglądu, że zawód policjanta jest tylko dla mężczyzn, wyklucza kobiety i stanowi przejaw dyskryminacji ze względu na płeć.

Zróznicowane traktowanie osób może być uzasadnione m.in. posiadanymi umiejętnościami, kwalifikacjami, ale również siłą fizyczną. Nabór do wykonywania niektórych zadań specjalnych może być taki sam dla każdej z płci. Wówczas nie mamy do czynienia z nierównym traktowaniem.

ZAPAMIĘTAJ!

Nie ma lepszej czy gorszej płci!

Wszyscy jesteśmy równi. Każda osoba bez względu na płeć posiada indywidualne cechy i zdolności, które powinny zostać odpowiednio wykorzystane. Upretdzenie i deprecjonowanie jednej z płci tylko z powodu różnic biologicznych może przynieść jedynie szkody oraz niewykorzystanie potencjału ludzkiego.

Przejawy seksizmu

- Dowcipy. Zastanów się nad swoją reakcją i obciążeniem żartu podtekstem. Pamiętaj, że powszechność seksizmu sprawia, że często jest on normą i wiele osób nie zdaje sobie z niego sprawy, nie zastanawia się nad swoim zachowaniem. Zwróć uwagę na „drugie dno” i zauważ dyskryminację. Spodziewaj się oporu i tłumaczenia innych, że „Przecież to tylko nic nieznaczące żarty”. Możesz wytłumaczyć, że dowcipy utrwalają krzywdzące dla kobiet stereotypy i podtrzymują ich wszechobecność oraz „normalność” w przestrzeni publicznej. Możesz zostać oskarżony(a), że np. nie masz poczucia humoru, że jesteś przewrażliwiony(a), że Policja to nie przedszkole itp. Możesz wówczas powiedzieć, że każda osoba sama musi podjąć decyzję, z czego się śmiać, i że nie należy kogoś czynić przedmiotem żartów¹². Badania psychologów¹³ dowiodły, że dowcipy o blondynkach i kobietach kierowcach są nie tylko szkodliwe, ale mogą prowadzić do tolerowania wrogich uczuć i dyskryminacji kobiet. Naukowcy twierdzą, że ludzie powinni być świadomi występowania lekceważącego humoru w kulturze popularnej, a tłumaczenie, że „To tylko żart” daje dowcipom potencjał i siłę, które mogą uzasadniać uprzedzenia utrzymujące nierówne traktowanie kobiet w naszym społeczeństwie.

¹² M. Branka, D. Cieślukowska, *Edukacja antydyskryminacyjna. Podręcznik trenerski*, wyd. Willa Decius, Kraków 2010, s. 177.

¹³ <http://www.sciencedaily.com/releases/2007/11/071106083038.htm>.

- Molestowanie seksualne (werbalne i fizyczne), wykorzystywanie stosunku służbowego i wynikającego z niego stosunku zależności i doprowadzenie osoby do czynności seksualnej (przestępstwo z art. 199 kk.).
- Obarczanie winą ofiar przestępstw za to, co się stało (np. zadawanie pytań ofierze zgwałcenia: „Dlaczego tam poszłaś? Co tam robiłaś? Dlaczego tak się ubrałaś?”), przedstawianie swoich sądów i komentarzy, typu: „Pewnie sprowokowałaś” itp. Efektem takiego zachowania policjanta lub policjantki staje się psychiczne obciążenie ofiary winą za zaistniałe zdarzenie. Podobnie może zdarzyć się w sytuacji przemocy domowej.
- Odmowa wykonywania czynności służbowych wspólnie z kobietą lub mężczyzną w kontekście stereotypów na temat płci, a nie oceny indywidualnych cech i predyspozycji.
- Wieszanie i tolerowanie w miejscu pracy plakatów przedstawiających nagie kobiety i mężczyzn.
- Ośmieszanie mężczyzny, gdy chce wziąć należny mu urlop rodzicielski lub zwolnienie na opiekę nad dzieckiem.

Jednym z przejawów języka seksistowskiego może być ignorowanie kobiet poprzez brak stosowania żeńskich końcówek w nazwach zawodów (stanowisk) wiążących się z prestiżem społecznym oraz traktowania rodzaju męskiego jako neutralnego i uniwersalnego.

Dlaczego tak ważna jest reakcja na zachowania seksistowskie, pozornie błahie czy mało istotne?

- Pamiętaj, że czasem sam ulegasz konformizmowi i presji grupy prezentującej zachowania seksistowskie. Seksizm może prowadzić nawet do najcięższych przestępstw skierowanych najczęściej przeciwko kobietom i braku właściwej reakcji na nie. Możesz temu przeciwdziałać!
- W relacjach służbowych skutkiem seksizmu może być wycofanie się kobiet z aktywności zawodowej lub zmniejszenie zaangażowania, molestowanie, dyskryminacja, mobbing, niedopełnienie obowiązków.
- Seksizm prowadzi do naruszenia godności drugiej osoby, uprzedmiotowienia jej, braku wrażliwości na krzywdę osób reprezentujących daną płć.
- Seksizm prowadzi do usprawiedliwienia zachowań przestępczych wobec kobiet lub mężczyzn.
- Seksizm może prowadzić do braku właściwej reakcji na przestępstwo skierowane przeciwko kobiecie lub mężczyźnie, współuczestniczenia w takim przestępstwie – chociażby poprzez milczącą zgodę.

- Pamiętaj, że seksizm może przybrać formy nieludzkiego i poniżającego zachowania i zawsze narusza prawa człowieka.

Niewłaściwe lub zabronione zachowania

- Deprecjonowanie przydatności kobiet do służby w Policji w związku z powoływaniem się na kwestie związane z pełnieniem tradycyjnych ról przez kobiety (związanych z macierzyństwem, zajmowaniem się domem, gotowaniem itp.). Wyrażanie opinii prywatnie lub publicznie – np. udzielenie przez funkcjonariusza Policji wywiadu w mediach i słowa: „Powinno się ograniczyć liczbę kobiet ponieważ po roku, dwóch, trzech są, jak to się mówi, pyłne, wiatropylne, zachodzą w ciążę i jest już po służbie. Po roku (po powrocie z urlopu macierzyńskiego – red.) są mniej efektywne. Mniej efektywne i mniej bojowe”¹⁴.
- Dzień Kobiet – podkreślanie wizualnych walorów kobiet w Policji, opisywanie kobiet przez pryzmat płci i wyglądu, a nie posiadanych kompetencji, i wymuszanie uczestnictwa kobiet w spotkaniach z okazji ich święta oraz przyjmowania kwiatów (często przy wcześniejszych deprecjonujących kobiety komentarzach mężczyzn dotyczących konieczności organizowania takiego święta).
- Przesadne nawyki, np. natarczywe całowanie dłoni kobiety.
- Podważanie kompetencji przez pryzmat płci (np.: „Kobieto, to nie na twoją głowę”; „Nieźle jak na kobietę – wysoko pani zaszła”; „Jak na kobietę to naprawdę nieźle zarabiasz”, a w przypadku mężczyzny: „Zachowujesz się jak baba”).
- Powątpiewanie w kompetencje kobiety tylko z powodu płci, rozsiewanie plotek o podtekstach seksualnych, które deprecjonują osiągnięcia zawodowe kobiety.
- Obniżenie wartości kobiety poprzez zmuszanie do prac mogących naruszyć godność osobistą, zlecanie zadań poniżej kwalifikacji, np. wykonywania takich czynności jak robienie kawy czy sporządzenie kopii dokumentu, przy jednoczesnym odmiennym traktowaniu mężczyzn na tym samym stanowisku.
- Ocenianie zaangażowania w pracę opierające się na przesłankach ról płci, np.: „Angażujesz się tak w pracę, bo jesteś panną. Jakbyś miała męża i dziecko, to byś wiedziała, czym się zająć”; „Zbyttno angażujesz się w pracę, bo nie masz rodziny” itp.
- Używanie języka seksistowskiego – krytykowanie, poniżanie, ośmieszanie w obecności kolegów, koleżanek, kierujące się argumentami pozamerytorycznymi, nawiązującymi do płci i stereotypów.
- Opowiadanie dowcipów deprecjonujących kobiety (tzw. kawały o blondynkach). Niestosowne żarty, złośliwe, uszczypliwe uwagi z podtekstem erotycznym

¹⁴ <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/policjantki-sa-wiatropylne-zachodza-w-ciaze-i-posluzbie,202989.html>.

lub związanym z biologicznym aspektem płci i narządów płciowych (np. „Ma pani chyba dzisiaj napięcie przedmiesiączkowe”; „Chłopa jej potrzeba”; „Kobiety w Policji to pomyłka – niech idą dzieci bawić”), ale również komentowanie budowy ciała, walorów fizycznych kobiet lub mężczyzn (np. „Coś ty taki delikatny jak baba”).

- Używanie mowy ciała w postaci gestów wyrażających pogardę i lekceważenie wobec kobiety lub mężczyzny (np. postawa ciała, mimika twarzy, „obciążenie” – spojrzenie na kobietę lub mężczyznę jako na obiekt seksualny, poklepywanie po pośladkach, ocieractwo itp.).
- Komentowanie ubioru prywatnego lub służbowego (np. „Dlaczego Pani jest w spodniach, takie ładne nogi...”), naruszanie sfery osobistej kobiety pod pozorem sprawdzania umundurowania (np. zagładanie pod bluzkę).
- Nierówne traktowanie kobiety jako policjantki, np. poprzez postrzeganie jej przydatności do służby w pionie prewencji tylko poprzez pryzmat siły fizycznej i nieuwzględnienie innych przydatnych, posiadanych przez nią cech charakterologicznych, predyspozycji i kompetencji.
- Nieuwzględnianie kobiety jako odpowiedniej kandydatki na wyższe stanowisko ze względu na twierdzenie, że jako matka lub przyszła matka nie będzie dyspozycyjna, czy też odwoływanie się do tzw. stereotypowych cech płci mowiących, że kobiety są zbyt emocjonalne, nie tak stanowcze jak mężczyźni itp.
- Tolerowanie znieważania kobiet lub niewłaściwe reagowanie na przestępstwa popełnione przeciwko kobietom.
- Ignorowanie przemocy stosowanej wobec kobiet, niepodejmowanie właściwych działań, solidaryzowanie się ze sprawcą.

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na temat pasywności wymiaru sprawiedliwości w obliczu przemocy domowej

W sprawie Opuz¹⁵ przeciwko Turcji, Europejski Trybunał Praw Człowieka objął przemoc w rodzinie zakresem „niehumanitarne traktowanie”. W tej sprawie pomimo wielokrotnego wykonywania czynności przez Policję i prokuraturę nie podjęto żadnych konkretnych efektywnych działań karnych i nie zapewniono ofiarom wieloletniej przemocy domowej właściwej ochrony. W efekcie matka kobiety poddawanej przemocy zginęła z rąk oprawcy, stając w obronie córki. Trybunał stwierdził, że ogólna pasywność wymiaru sprawiedliwości wobec sprawców przemocy domowej jako przestępstwa skierowanego przeciwko kobietom stanowi naruszenie art. 14 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (zakaz dyskryminacji).

¹⁵ Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 9 czerwca 2009 r., sygn. 33401/02.

Należy mieć na uwadze, że przemoc domowa nie jest neutralna ze względu na płeć, albowiem w przeważającej części jej sprawcami są mężczyźni, ofiarami zaś kobiety i dzieci. Problem braku skutecznych działań przeciw sprawcom przemyocy domowej ma swoje podłoże w kontekście kulturowym (niekiedy wręcz używa się terminu *gender based violence*). Społeczne przyzwolenie na przemoc domową przez odwołanie się do argumentacji, że są to sprawy prywatne danej rodziny i nie należy się do nich wtrącać, powoduje, że Policja i prokuratura z mniejszą determinacją angażują się w ściganie sprawców takich czynów, a to ponadto skutkuje brakiem odpowiedniej ochrony kobiet – ofiar przemyocy. Zatem w głównej mierze to względy społeczne decydują o nieskuteczności podejmowanych interwencji, co prowadzi do pogwałcenia prawa do życia oraz zakazu niedyskryminacji. Na przemoc domową narażone są zwłaszcza kobiety i dzieci, więc to im w szczególnym stopniu należy się ochrona ze strony państwa przed zamachami godzącymi w ich osobistą integralność. Właściwe organy powinny reagować na pierwsze niepokojące sygnały, zanim do działania wkroczy prokuratura, zaś powiadomienie służb, z uwagi na dynamiczny charakter praktyk przemyocy domowej, powinno obowiązywać do wzajemnej współpracy między odpowiednimi organami, włączając w to również organizacje pozarządowe. Wymaga tego nie tylko efektywność stosowania prawa, ale przede wszystkim interes publiczny¹⁶.

Parafrazując słynne słowa Jane Elliott, dotyczące w oryginalnym brzmieniu rasizmu, możemy stwierdzić: **„Uczymy się być seksistami, to znaczy, że możemy się również nauczyć, jak nimi nie być. Seksizm nie jest genetyczny. To wszystko kwestia władzy”**.

¹⁶ <http://www.sejm.gov.pl/wydarzenia/przeglad/teksty/ps98.pdf>.

II

STRAŻNICY PRAW

Charakterystyka wybranych instytucji

W tym rozdziale odnajdziesz skondensowany przekaz dotyczący wybranych mechanizmów międzynarodowych i krajowych, stojących na straży ochrony człowieka przed dyskryminacją, czyli nierównym i niczym nieuzasadnionym ani nieusprawiedliwionym gorszym traktowaniem. Przedstawione w tej części poradnika podmioty mają istotny wpływ na tworzenie prawa, jego przestrzeganie, a tym samym na ochronę dóbr osobistych wszystkich ludzi, bez względu na to, skąd oni pochodzą, jaki mają zawód i status społeczny, poglądy, zainteresowania itp.

Zaprezentowane instytucje modelują standardy postępowania ze sprawcami, ofiarami i świadkami wszelakich zdarzeń, które często pozostają w policyjnym zainteresowaniu. Inicjują także tworzenie i modyfikowanie norm prawnych i – co szczególnie istotne – nieustannie monitorują również jakość realizowanych w tym zakresie czynności policyjnych. W naszym policyjnym oraz ogólnospołecznym interesie jest przestrzeganie wypracowanych standardów i obowiązujących przepisów prawnych.

Czy wiesz, że w wielu dokumentach prawa międzynarodowego określono postępowanie funkcjonariuszy porządku prawnego? Na przykład w art. 2 Kodeksu postępowania funkcjonariuszy porządku prawnego z 1979 r. zawarto zasadę, aby „Funkcjonariusze porządku prawnego w toku wykonywania swoich obowiązków szanowali i chronili godność każdego człowieka oraz przestrzegali jego praw i dbali o nie”¹⁷. W art. 5 tegoż Kodeksu wskazuje się na „Bezwzględny zakaz stosowania tortur lub innego okrutnego, nieludzkiego bądź poniżającego traktowania albo karania”.

¹⁷ Kodeks postępowania funkcjonariuszy porządku prawnego został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych w Rezolucji 34/169 z dnia 17 grudnia 1979 r.

Te same standardy uwzględnia Deklaracja o Policji uchwalona przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy. Z treści art. 8 Deklaracji wynika „Zakaz podejmowania działań przeciwko osobom z powodu ich rasy, wyznania lub przekonań politycznych”¹⁸.

Policjanci i policjantki w toku wykonywania czynności służbowych mają „Obowiązek respektowania godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka”. Tę oczywistą normę zawarto w art. 14 ust. 3 ustawy o Policji¹⁹.

Obowiązkiem policjanta i policjantki jest również przestrzeganie zasad etyki zawodowej, które wynikają z ogólnych wartości i norm moralnych uwzględniających specyfikę naszego zawodu. Szeroko rozumiany zakaz dyskryminacji ujęto w § 6 policyjnej etyki, który wskazuje, że „Postępowanie policjanta w kontaktach z ludźmi powinna cechować życzliwość oraz bezstronność wykluczająca uprzedzenia rasowe, narodowościowe, wyznaniowe, polityczne, światopoglądowe lub wynikające z innych przyczyn”²⁰. W treści § 8 wspomnianych zasad podkreśla się również, że „Policjant, wykonując zadania służbowe, powinien dostosowywać swoje zachowanie do sytuacji i cech osób uczestniczących w zdarzeniu, w szczególności wieku, płci, narodowości i wyznania, a także uwzględniać uzasadnione potrzeby tych osób”²¹.

Zanim przybliżymy Ci instytucje, które – z uwagi na podejmowane zadania – nazwalimy po prostu strażnikami praw, pamiętajmy, że od rzetelnie wypełnianych obowiązków przez każdego policjanta i każdą policjantkę, zależy ich indywidualny wizerunek, ocena całej instytucji, jak również państwa, którego priorytetem jest dbanie o każdego człowieka.

1

CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH INSTYTUCJI MIĘDZYNARODOWYCH

Współczesny system ochrony praw człowieka funkcjonuje jako: uniwersalny, regionalny, wewnątrz krajowy oraz pozarządowy (por. schemat 1). Istotną rolę w ochronie praw człowieka odgrywają również organizacje pozarządowe. Dla przejrzystości

¹⁸ Deklaracja o Policji do Rezolucji nr 690 uchwalonej przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy z 8 maja 1979 r.

¹⁹ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2011 r. Nr 287, poz. 1687, z późn. zm.).

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

Schemat 1. System ochrony praw człowieka

tego opracowania przyjęliśmy zasadę, że wybrane instytucje funkcjonujące w ramach różnych systemów ochrony praw człowieka zaprezentujemy w formie schematów oraz towarzyszących im opisów. Przyjmując tę regułę, pragniemy, aby poradnik był jak najbardziej przejrzysty.

Uniwersalny system ochrony praw człowieka

Organizacja Narodów Zjednoczonych swym zasięgiem obejmuje największy region świata. Skupia obecnie 193 państwa. W jej struktury może wejść każde państwo, które przyjmie zobowiązania wynikające z Karty Narodów Zjednoczonych, jako wielostronnej umowy międzynarodowej, powołującej organizację do życia i określającej jej ustrój²².

Wybrane instytucje ONZ

Schemat 2. Wybrane instytucje ONZ²³

²³ Karta Narodów Zjednoczonych jest podstawowym dokumentem Organizacji Narodów Zjednoczonych, który wszedł w życie dnia 24 października 1945 r.

²³ Opracowanie własne na podstawie K. Droliński, D. Mocarska, T. Mosio, *Prawo międzynarodowe publiczne i ochrona praw człowieka*, Szczytno 2008.

Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych kieruje pracami Sekretariatu (składającego się z wielu biur i departamentów). Do jego obowiązków należą w szczególności: reprezentowanie ONZ wobec wszystkich państw i organizacji, koordynacja działania systemu ONZ, pośrednictwo w sporach międzynarodowych, nadzór nad przestrzeganiem praw człowieka oraz nad akcjami humanitarnymi.

Wysoki Komisarz ds. Praw Człowieka, będąc jednocześnie Zastępcą Sekretarza Generalnego, jest najwyższym urzędnikiem odpowiedzialnym za działalność w obszarze praw człowieka.

Zgromadzenie Ogólne rozpatruje i wydaje opinie we wszystkich sprawach, które uzna za istotne, oraz sprawuje nadzór, koordynując całym Systemem Narodów Zjednoczonych.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości jest głównym organem sądowym ONZ. Składa się z 15 sędziów wybieranych przez Zgromadzenie Ogólne oraz Radę Bezpieczeństwa. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości funkcjonuje również jako źródło opinii doradczych dla Zgromadzenia Ogólnego lub Rady Bezpieczeństwa.

Organizacje Wyspecjalizowane to autonomiczne instytucje współpracujące z ONZ na podstawie oddzielnych umów międzyrządowych. Należą do nich m.in.: Międzynarodowa Organizacja Pracy (ILO), Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO), Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO), Światowa Organizacja Zdrowia (WHO).

Rada Bezpieczeństwa ONZ odpowiada za utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, decydując w szczególności o autoryzacji działań militarnych, operacji pokojowych, a także o nakładaniu sankcji międzynarodowych.

Rada Społeczno-Gospodarcza (ECOSOC) odgrywa kluczową rolę w budowaniu międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju oraz w ustalaniu zadań priorytetowych dla Organizacji.

Rada Praw Człowieka jest głównym organem ONZ odpowiedzialnym za promocję i ochronę praw człowieka. Zajmuje się sytuacjami, w których są łamane prawa i wolności. W wyniku ich analizy przedstawia stosowne rekomendacje. Rada funkcjonuje jako organ pomocniczy Zgromadzenia Ogólnego. Dysponuje mechanizmem kontroli i oceny przestrzegania praw człowieka, którym jest Powszechny Przegląd Okresowy Praw Człowieka. Rada Praw Człowieka zastąpiła Komisję Praw Człowieka, która była podstawowym organem ONZ zajmującym się ochroną praw człowieka przez ponad 60 lat.

W ramach uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka funkcjonują również komitety wspierające ochronę praw i wolności człowieka, stojące na straży przestrzegania zobowiązań międzynarodowych, wynikających np. z konwencji, paktów, rezolucji, deklaracji. Te, które są szczególnie istotne dla funkcjonowania Policji, prezentujemy poniżej.

Komitet Praw Człowieka jest organem kontrolnym, ściśle powiązany z Organizacją Narodów Zjednoczonych. Prowadzi ciągły nadzór nad przestrzeganiem postanowień Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (dokument ten zawiera wiele praw człowieka istotnych z punktu widzenia zadań wykonywanych przez Policję). Komitet rozpatruje również (na mocy Protokołu Fakultatywnego do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r.) skargi osób fizycznych oraz skargi międzypaństwowe. Skargę indywidualną może złożyć osoba, która uważa, że zostało naruszone wobec niej jedno lub więcej praw wymienionych w Międzynarodowych Paktach Praw Obywatelskich i Politycznych (np. decyzją administracyjną, orzeczeniem sądu). Należy ją złożyć osobiście lub przez pełnomocnika, jeśli nie ma takiej możliwości (np. osoba przebywa w zamknięciu), i po wyczerpaniu wszystkich dostępnych w kraju środków odwoławczych. Skarga musi dotyczyć naruszenia, które miało miejsce po wejściu w życie Protokołu, tj. w przypadku Polski – po 7 lutego 1992 r. Nie może być anonimowa (na prośbę skarżącego dane mogą zostać utajnione) ani rozpatrywana przez inny organ lub trybunał międzynarodowy, np. Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu. W przeciwieństwie do procedury składania skarg do tego Trybunału, nie obowiązuje termin 6 miesięcy od prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy przez krajowe organy, tzn., że skargę do Komitetu Praw Człowieka można wnieść w dowolnym terminie (po wyczerpaniu krajowych środków prawnych).

Przykładem uzasadniającym złożenie skargi może być następująca sytuacja: pan R., polski Rom, wychodził właśnie ze sklepu z ubraniami, gdy tuż przed nim wybiegł z tegoż sklepu młody człowiek ukrywający coś pod kurtką. Przechodzący obok policjant natychmiast zareagował na zawołanie sprzedawcy ni sklepu: „Złodziej!”, zatrzymując brutalnie Roma, znajdującego się jeszcze w okolicy. Następnie bez podawania przyczyn zatrzymania aresztował go, skuł kajdankami i zawiózł do komisariatu Policji.

Jeżeli spełnione zostaną wyżej opisane warunki, pan R. może złożyć skargę na naruszenie art. 2 oraz 9 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, tj. zakazu dyskryminacji w związku z prawem do bycia poinformowanym o przyczynach aresztowania (ew. zakazu bezprawnego czy samowolnego zatrzymania)²⁴.

²⁴ Art. 2 ust. 1 stanowi: „Każde z Państw Stron niniejszego Paktu zobowiązuje się przestrzegać i zapewnić wszystkim osobom, które znajdują się na jego terytorium i podlegają jego jurysdykcji, prawa uznane w niniejszym Pakcie, bez względu na jakiegokolwiek różnice, takie jak: rasa, kolor skóry, płeć, język, religia, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuacja majątkowa, urodzenie lub jakiegokolwiek inne okoliczności”.

Komitet Przeciwko Torturom (ang. *Committee Against Torture – CAT*)²⁵ powołano na podstawie art. 17 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania. Jego zasadniczym celem jest nadzorowanie realizacji postanowień Konwencji. Państwa przystępujące do Konwencji zobowiązane są, rok po jej przyjęciu, przedstawić Komitetowi swoje sprawozdanie (kolejne sprawozdania składane są co cztery lata). Komitet rozpatruje te sprawozdania, wyciąga wnioski i formułuje zalecenia dla państwa członkowskiego. Końcowe postanowienia w formie rekomendacji trafiają do poszczególnych państw i w konsekwencji decyzji właściwych organów rządowych muszą być realizowane jako polecenia i wytyczne, obowiązujące także wszystkich policjantów. Konwencja ustanawia również trzy inne mechanizmy wzmacniające funkcje kontrolne Komitetu: procedurę zasięgnięcia informacji, badanie skarg międzypaństwowych i badanie skarg indywidualnych. Definicję tortur (zakaz tortur ma charakter absolutny i nie dopuszcza żadnych wyjątków) zawarto w art. 1 tego dokumentu²⁶.

Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej (ang. *Committee on the Elimination of Racial Discrimination – CERD*) nadzoruje realizację przyjętych przez państwa zobowiązań wynikających z Międzynarodowej Konwencji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej. Konwencja ustanawia trzy procedury umożliwiające CERD monitorowanie prawnych, sądowych, administracyjnych i pozostałych działań podejmowanych przez państwa w celu zwalczania dyskryminacji rasowej. Pierwsza procedura obejmuje obowiązek składania przez państwa, które ratyfikowały Konwencję, okresowych raportów. Druga procedura przewiduje składanie przez państwa skarg na inne państwa. Trzecia procedura umożliwi natomiast składanie skarg do CERD przeciwko państwu, osobom fizycznym lub grupom osób, które twierdzą, że są ofiarami dyskryminacji rasowej²⁷.

Art. 9 ust. 1 i 2 stanowi: „Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być samowolnie aresztowany lub zatrzymany. Nikt nie może być pozbawiony wolności inaczej, jak tylko na zasadach i w trybie ustalonym przez ustawę”.

²⁵ http://www.unic.un.org.pl/dyskryminacja/ct_cat.php.

²⁶ Konwencja (CAT) w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz. U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378). W rozumieniu konwencji określenie „tortury” oznacza każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub osobę trzecią albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą.

²⁷ http://www.unic.un.org.pl/dyskryminacja/ct_cerd.php.

Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet (ang. *Committee on the Elimination of Discrimination Against Women* – CEDAW) został utworzony na podstawie art. 17 Konwencji, która wyznacza międzynarodowe standardy w zakresie ochrony praw kobiet we wszystkich dziedzinach życia²⁸.

Regionalny system ochrony praw człowieka

SYSTEM EUROPEJSKI

Rada Europy to organizacja państw europejskich utworzona w Londynie 5 maja 1949 r. Do Rady Europy należy obecnie 47 państw.

Wybrane organy Rady Europy

Schemat 3. Wybrane organy Rady Europy²⁹

²⁸ http://www.unic.un.org.pl/dyskryminacja/ct_cedaw.php.

²⁹ Opracowanie własne na podstawie: http://www.pawelfilipek.info/pliki/Struktura_instytucjonalna_RE.pdf.

Komitet Ministrów (w skład którego wchodzi ministrowie spraw zagranicznych lub inne osoby, niekoniecznie będące członkami rządu, np. elity polityczne i naukowe) oraz organ obradujący – Zgromadzenie Parlamentarne (składające się z przedstawicieli parlamentów narodowych) zajmują się opiniami i konsultacjami niezbędnymi w działalności Rady. Obydwa organy obsługiwane są przez Sekretariat.

Według swego statutu organizacja ta może zajmować się wszystkimi problemami europejskimi, jeśli nie dotyczą one sfery wojskowości i obronności, wskutek czego jej działalność koncentruje się głównie na: demokracji, kulturze i ochronie dziedzictwa narodowego, edukacji, ochronie środowiska, sprawach socjalnych oraz ochronie praw człowieka.

Wśród licznych konwencji Rada uchwaliła m.in. Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (1950) oraz Europejską Kartę Socjalną (1961). Odgrywa też ważną rolę w tworzeniu prawa europejskiego, partycypując w opracowaniu wielu europejskich traktatów.

Więcej informacji o Radzie Europy znajdziesz na stronie: <http://hub.coe.int/>.

Komisarza Praw Człowieka powołano w 1999 r. Jest on pozasadową instytucją Rady Europy, którego główny obowiązek stanowią przede wszystkim wizyty monitorujące. Komisarz, odwiedzając dany kraj członkowski Rady Europy, sprawdza, czy są w nim przestrzegane prawa człowieka, wspomaga ich promocję oraz dostarcza niezbędnych informacji. Skutkiem ostatniej wizyty (mającej miejsce w dniach 18–22 listopada 2002 r.), monitorującej przestrzeganie praw człowieka w Polsce, jest raport, w którym Komisarz wyraził niepokój dotyczący przewlekłości postępowań polskiego wymiaru sprawiedliwości (np. zbyt długi okres trwania aresztów tymczasowych). Podkreślił też problem przeludnienia w więzieniach, w związku z czym wskazał potrzebę budowy nowych zakładów karnych. Komisarz zwrócił także uwagę na to, że pomimo szerokiej klauzuli antydyskryminacyjnej w Konstytucji RP, Polska nie posiadała bogatego ustawodawstwa w tej dziedzinie (jeśli chodzi o mieszkalnictwo, dostęp do miejsc publicznych itp.). Z raportu wynikało, że ludzie w naszym kraju podlegali dyskryminacji ze względu na płeć, orientację seksualną, niepełnosprawność lub AIDS. Przedstawiciele mniejszości narodowych twierdzili, że ksenofobia i antysemityzm są powszechne w społeczeństwie i podkreślali potrzebę tolerancji. Jako wyjątkowo ciężką oceniono sytuację Romów, ponieważ uznano, że w tej mniejszości dyskryminacja występuje w szczególności w odniesieniu do edukacji i zatrudnienia. W raporcie poruszono wiele innych kwestii dotyczących naruszania praw człowieka w Polsce³⁰. Warto wie-

³⁰ <http://www.twojaeuropa.pl/99/komisarz-praw-czlowieka-w-radzie-europy>.

dzieć, że do kompetencji Komisarza należy też współpraca z krajowymi ombudsmanami (rzecznikami praw obywatelskich) oraz innymi organizacjami międzynarodowymi i krajowymi, przestrzegającymi praw człowieka, takimi jak ONZ i jej wyspecjalizowane agendy, UE i OBWE.

Europejska Komisja przeciw Rasizmowi i Nietolerancji (ang. *European Commission Against Racism and Intolerance* – ECRI) jest niezależnym ciałem monitorującym i działającym w ramach Rady Europy. Została powołana w Wiedniu uchwałą szczytu Rady Europy 9 października 1993 r., a swoją działalność rozpoczęła w marcu 1994 r. Do zadań ECRI należą między innymi: przegląd ustawodawstwa, polityki i innych środków przedsięwziętych przez poszczególne państwa w celu walki z rasizmem, ksenofobią, antysemityzmem i nietolerancją oraz formułowanie propozycji dalszych działań i zaleceń (rekomendacji) w zakresie polityki ogólnej dla państw członkowskich. W pierwszym rządzie ECRI zaleca członkom Rady Europy jasno zdefiniować i zakazać tego, co można określić mianem profilowania rasowego (ang. *racial profiling*), rozumianego w zaleceniu jako „Wykorzystanie przez Policję w kontrolowaniu, nadzorowaniu lub działaniach śledczych, bez obiektywnego i rozsądnego uzasadnienia, takich względów, jak rasa, kolor skóry, język, religia, obywatelstwo lub pochodzenie narodowe lub etniczne”. Tak rozumiane profilowanie rasowe stanowi, w myśl zalecenia, specyficzną formę dyskryminacji rasowej³¹.

W ramach Rady Europy uchwalono wiele konwencji oraz powołano organy orzecznicze dbające o prawidłową realizację zawartych w nich postanowień. Naszym zamysłem nie jest prezentowanie wszystkich, a jedynie tych, które w sposób szczególnie ujmują zagadnienia ściśle korelujące z działaniem Policji.

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności została sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r. (weszła w życie 8 września 1953 r.) i jest najważniejszym dokumentem podstawowych, cywilnych i politycznych praw i wolności dla krajów skupionych w Radzie Europy. Przystąpienie do tej Konwencji oznacza, że państwo zobowiązuje się do przestrzegania i gwarantowania następujących praw człowieka i podstawowych wolności: prawa do życia, wolności od tortur i innego nieludzkiego traktowania lub karania, wolności od niewolnictwa i poddaństwa oraz pracy przymusowej lub obowiązkowej, prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego, prawa do rzetelnego, publicznego procesu sądowego, w rozsądnym terminie, w sprawach karnych i cywilnych, wolności od karania bez podstawy prawnej, prawa do poszanowania życia prywatnego, rodzinnego, mieszkania i korespondencji, wolności myśli, sumienia i wyznania, swobody wypowiedzi, łącznie z wolnością prasy, prawo do pokojowego zgro-

³¹ http://www.msw.gov.pl/download/1/3736/Przegląd_dzialan_ECRI.pdf

madzania się i stowarzyszenia, łącznie z prawem tworzenia i przystępowania do związków zawodowych, prawa do małżeństwa i założenia rodziny, prawa do skutecznego środków odwoławczych, zakazu dyskryminacji.

Konwencja wraz z protokołami dodatkowymi, jako ratyfikowana umowa międzynarodowa, obowiązuje także w Polsce i jest (podobnie jak Konstytucja RP) stosowana bezpośrednio oraz z pierwszeństwem przed zwykłymi ustawami krajowymi (art. 91 ust. 1 i 2 w zw. z art. 241 ust. 1 Konstytucji RP z 1997 r.). Konwencja powinna być zatem uwzględniana przy orzekaniu przez polskie sądy.

Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPC) w Strasburgu (ang. *European Court of Human Rights*) to organ sądownictwa międzynarodowego, powołany do kontroli przestrzegania praw człowieka w 1998 r. w miejsce Europejskiej Komisji Praw Człowieka i Trybunału Praw Człowieka. Orzeka w sprawach przestrzegania praw zapisanych w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i protokołach dodatkowych do niej. Wbrew potocznym wyobrażeniom, Trybunał nie jest organem Rady Europy, tak jak są nimi: Zgromadzenie Parlamentarne, Komitet Ministrów czy Sekretarz Generalny. Jest wyłącznie organem Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Do Trybunału trafia także znaczna liczba spraw wnoszonych przez polskich obywateli. Wśród nich zdarzają się skargi na działanie Policji.

Powszechnie znaną skargą jest sprawa **Dzwonkowski przeciwko Polsce** (skarga nr 46702/99). Skarżący zarzucił między innymi naruszenie art. 3 Konwencji z powodu obrażeń, jakich doznał podczas aresztowania go przez Policję. Wśród wielu skarg Trybunał rozpatrywał również sprawę **Wasilewska i Kałucka przeciwko Polsce** (wnioski nr 28975/04 i 33406/04). Wnioskodawczyni wniosła tę skargę na podstawie art. 2 Konwencji. Dotyczyła ona zdarzenia polegającego na tym, że pan Kałucki, partner pierwszej z wnioskodawczyń, a syn drugiej, został bezpodstawnie zabity przez Policję, oraz że władze nie przeprowadziły skutecznego i rzetelnego dochodzenia w sprawie okoliczności jego śmierci.

Warto również wiedzieć, że podmiotem uprawnionym do wniesienia skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, zgodnie z zapisem art. 34 Konwencji, jest „Każda osoba, organizacja pozarządowa lub grupa jednostek, która uważa, że stała się ofiarą naruszenia przez państwo praw zawartych w Konwencji lub jej Protokołach”. Przedmiotem skargi może być tylko naruszenie tego prawa (działanie państwa lub akt władzy publicznej), którego ochronę gwarantuje wymieniona Konwencja. Trybunał nie zajmuje się skargami wnoszonymi przeciwko osobom fizycznym

lub organizacjom prywatnym, chyba że wykonują one zadania z zakresu władzy publicznej. Skarżący może wnieść skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w ciągu sześciu miesięcy od daty podjęcia ostatecznej decyzji, będącej podstawą do wystąpienia ze skargą. Jeżeli skarga wpłynie do Strasburga po upływie tego terminu, zostanie przez Trybunał odrzucona ze względów formalnych. Jeżeli już wyczerpiemy wszystkie dostępne krajowe środki, a decyzja sądu nadal nas nie satysfakcjonuje i decydujemy się na złożenie skargi do Strasburga, to pierwszą rzeczą, jaką powinniśmy w tej sytuacji zrobić, jest napisanie skargi w języku ojczystym. W jej treści należy zawrzeć powody zwrócenia się do Trybunału.

Trzeba pamiętać również o tym, że w skardze nie można odwoływać się do treści wyroku wydanego na niekorzyść skarżącego. Trybunał nie jest bowiem jedynym sądem w toku instancji, który ma kontrolować, czy wyrok był sprawiedliwy. Należy to wyłącznie do sądów krajowych. Zadanie Trybunału ogranicza się w takich sprawach do oceny, czy wyrok został wydany w drodze rzetelnego procesu sądowego (z zachowaniem wszystkich gwarancji zawartych w art. 6 Konwencji). Może zdarzyć się tak, że wnosząc skargę do Trybunału, z jakichś względów nie będziemy chcieli publicznie ujawniać naszej tożsamości. Taka możliwość jest dopuszczalna. Należy jednak zawrzeć tę informację w samej skardze i przedstawić racjonalne argumenty motywujące nasze odstąpienie od zasady publicznego dostępu do informacji w postępowaniu przed Trybunałem.

Postępowanie przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka kończy się orzeczeniem wydanym przez Izbę rozpatrującą daną sprawę. Wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka są ostateczne, jednak nie uchylają automatycznie orzeczeń sądów krajowych, naruszających Konwencję. W przypadku stwierdzenia przez Trybunał naruszenia przez państwo postanowień Konwencji, na państwie spoczywa obowiązek dostosowania sytuacji prawnej i faktycznej do jej wymogów. Może to być np. wznowienie procesu, wydanie decyzji o wypłaceniu odszkodowania, zwolnienie z aresztu, a nawet zmiana przepisów prawnych. Jeżeli działanie tego rodzaju nie może być zrealizowane, Trybunał orzeka, gdy zachodzi taka potrzeba, słuszne zadośćuczynienie pokrzywdzonej stronie. Organem odpowiedzialnym za egzekucję orzeczeń jest Komitet Ministrów Rady Europy³².

Europejski Komitet do spraw zapobiegania torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (ang. *European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*). Jego celem jest zapobieganie złemu traktowaniu osób pozbawionych wolności w Europie. CPT organizuje wizyty w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, żeby ocenić sposób ich traktowania. Miejsca te obejmują więzienia,

³² <http://www.rcie.koszalin.pl/skarga.htm>.

zakłady poprawcze, posterunki policji, ośrodki dla pozbawionych wolności imigrantów, szpitale psychiatryczne, domy opieki społecznej itd.

Delegacje CPT mają nieograniczony dostęp do miejsc odosobnienia i prawo do poruszania się wewnątrz nich bez ograniczeń. Rozmawiają indywidualnie z osobami pozbawionymi wolności i komunikują się swobodnie z każdym, kto może dostarczyć informacji. Po każdej wizycie CPT wysyła szczegółowy raport do danego państwa zawierający wnioski, jak również zalecenia, uwagi i prośby o informacje, oraz oczekuje szczegółowej odpowiedzi w kwestiach podniesionych w raporcie.

CPT nie jest organem śledczym, ale zapewnia pozasądowy mechanizm zapobiegawczy w celu ochrony osób pozbawionych wolności przed torturami i innymi formami złego traktowania. Uzupełnia zatem sądową działalność Europejskiego Trybunału Praw Człowieka³³. Państwo ma obowiązek zapewnić nieograniczony dostęp do wszystkich miejsc, w których są przetrzymywane osoby pozbawione wolności (art. 2 i art. 7 ust. 1 Konwencji). W ramach wizytacji delegacja Komitetu ma nie tylko prawo dostępu do każdego miejsca, gdzie są uwięzieni ludzie, ale także może swobodnie porozumiewać się z każdą osobą, która może dostarczyć istotnych informacji, przeprowadzać na osobności rozmowy z osobami pozbawionymi wolności, otrzymywać od państwa niezbędne informacje (art. 8, ust. 2–4 Konwencji). W trakcie wizytacji Komitet ma prawo zwracać się do każdego organu władzy publicznej i do każdego funkcjonariusza publicznego w wizytowanym państwie. Po przeprowadzeniu wizytacji Komitet sporządza sprawozdanie dotyczące faktów ustalonych podczas jej trwania, biorąc pod uwagę zastrzeżenia przedstawione przez wizytowane państwo. Oprócz tego Komitet może przekazać temu państwu zalecenia, może też, w trybie konsultacji, zaproponować poprawę ochrony osób pozbawionych wolności (art. 10 ust. 1 Konwencji). W razie konieczności Komitet przekazuje natychmiastowe obserwacje odpowiednim władzom wizytowanego państwa (art. 8 ust. 5).

Przypomnijmy, że na przełomie listopada i grudnia 2009 r. CPT przeprowadził wizytację w Polsce. Obserwacją objęto wówczas 20 placówek – nie tylko więzienia i policyjne pomieszczenia dla osób zatrzymanych, ale także policyjne izby dziecka, areszty deportacyjne i ośrodki dla cudzoziemców. Powstał raport o stanie placówek detencyjnych, w którym wykazano szereg problemów, m.in. dotyczących niewłaściwego traktowania osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy Policji, a także brak rozwiniętego systemu pomocy prawnej. Zgodnie z treścią raportu, delegaci CPT zapoznali się z szeregiem zarzutów nadmiernego użycia siły przez policjantów w chwili zatrzymania (np. kopnięcia, uderzenia, mocnego zakuwa-

³³ <http://www.cpt.coe.int/polish.htm>.

nia w kajdanki). Ponadto grupa zatrzymanych, w tym nieletnich, sformułowała zarzuty fizycznego znęcania się oraz gróźb użycia przemocy i/lub obrażania podczas przesłuchania, w celu uzyskania zeznań lub innych informacji. Należy zaznaczyć, że w wielu wypadkach analiza dokumentacji medycznej (stwierdzone obrażenia), potwierdziła zarzuty podnoszone przez pokrzywdzonych. Komitet zalecił, by informować funkcjonariuszy Policji, że wszystkie formy znęcania (w tym słowne) wobec osób pozbawionych wolności są nieakceptowane, a za ich zastosowanie powinny grozić surowe sankcje. Komitet wskazał również na wymóg skutecznego prowadzenia każdego dochodzenia w sprawie identyfikacji osób odpowiedzialnych za złe traktowanie. Praktyka taka ma niepodważalne znaczenie dla pełnej realizacji zakazu stosowania tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania.

Wybrane instytucje Unii Europejskiej

Schemat 4. Wybrane instytucje Unii Europejskiej³⁴

Unia Europejska (UE) jako gospodarczo-polityczny związek demokratycznych państw europejskich obejmuje wszystkie obszary polityki, od pomocy rozwojowej po ochronę środowiska. Do najważniejszych celów Unii należy promowanie praw

³⁴ Opracowanie własne na podstawie K.A. Wojtaszczyk, *Integracja europejska*, wyd. Poltext Sp. z o.o., Warszawa 2006.

człowieka na całym świecie. Poszanowanie godności ludzkiej, wolność, demokracja, równość, praworządność oraz poszanowanie praw człowieka to podstawowe wartości UE. Od podpisania w 2009 r. traktatu lizbońskiego są one zebrane w Karcie praw podstawowych UE. Karta ta, poza godnością, wolnością, solidarnością, prawami obywatelskimi, wymiarem sprawiedliwości oraz prawem do wolności i bezpieczeństwa osobistego, ujmuje również (w III tytule) kwestie związane z równością wobec prawa, zakazem dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne, społeczne, cechy genetyczne, język, religię, poglądy polityczne, przekonania, majątek, niepełnosprawność, wiek i orientację seksualną, a także z prawami dziecka oraz równością kobiet i mężczyzn.

Warto wiedzieć, że Unia Europejska uchwaliła wiele dyrektyw. I tak np. w 2000 r. przyjęto dwie dyrektywy dotyczące zakazu dyskryminacji: Dyrektywę Rady nr 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. w sprawie ustanowienia ogólnych ram równego traktowania przy zatrudnieniu i wykonywaniu zawodu (dotycząca zakazu dyskryminacji ze względu na orientację seksualną, religię lub przekonania, wiek i niepełnosprawność w obszarze zatrudnienia)³⁵ oraz Dyrektywę nr 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzającą w życie zasadę równego traktowania bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (dotycząca zakazu dyskryminacji ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne, nie tylko w obszarze zatrudnienia, ale także w dostępie do opieki społecznej i zabezpieczenia społecznego oraz towarów i usług)³⁶.

Instytucje UE mają prawny obowiązek stania na straży tych praw. Podobnie muszą postępować państwa członkowskie przy stosowaniu prawa unijnego. Unia Europejska uznaje prawa człowieka za powszechne i niepodzielne. Aktywnie je propaguje i broni ich zarówno na swoim terytorium, jak i w kontaktach z państwami trzecimi. Działania Unii są ukierunkowane w szczególności na zwalczanie rasizmu, ksenofobii i innych rodzajów dyskryminacji ze względu na religię, płeć, wiek, niepełnosprawność lub orientację seksualną. Unia broni również poszanowania praw człowieka w ramach polityki azylowej oraz imigracyjnej.

Rada Europejska to organ Unii Europejskiej. Nie należy jej mylić z Radą Unii Europejskiej ani Radą Europy, która nie jest instytucją unijną, lecz niezależną od UE organizacją międzynarodową. Mianem Rady Europejskiej określa się spotkania głów państw lub szefów rządów państw członkowskich oraz przewodniczącego Komisji Europejskiej. Jest ciałem planującym kierunki rozwoju Unii i koordynującym współpracę w jej ramach. Rada stanowi również forum wymiany poglą-

³⁵ *Podręcznik europejskiego prawa o niedyskryminacji*, Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Luksemburg 2011, s. 14.

³⁶ *Przeciwdziałanie przemocy motywowanej rasą, pochodzeniem etnicznym i narodowością*, w: „Biuletyn RPO” 2012, nr 4.

dów na najwyższym szczeblu politycznym. Podczas jej spotkań są opracowywane i podpisywane m.in. ostateczne teksty unijnych traktatów.

Rada Unii Europejskiej jest głównym międzyrządowym organem reprezentującym interesy państw członkowskich w procesie kształtowania, koordynacji i realizacji polityk wspólnotowych. W jej skład wchodzi ministrowie rządów państw. Przewodnictwo w Radzie Unii Europejskiej (czyli prezydencja) przypada co 6 miesięcy kolejnemu z państw członkowskich. Rada Unii Europejskiej sprawuje funkcje: kierowniczo-koordynacyjną, prawodawczą, kreacyjną, kontrolną i reprezentacyjną.

Komisja Europejska jest organem wykonawczym Unii Europejskiej, odpowiedzialnym za bieżącą politykę Unii. Komisja posiada wyłączną inicjatywę legislacyjną w zakresie prawa unijnego oraz jest uprawniona do wydawania rozporządzeń wykonawczych.

Parlament Europejski jest jedynym zgromadzeniem i jedyną instytucją Unii Europejskiej, której członkowie wybierani są w wyborach bezpośrednich. Liczba miejsc w Parlamencie Europejskim przysługująca każdemu państwu członkowskiemu zależy od liczby ludności tego państwa. Docelowo, zgodnie z postanowieniami traktatu lizbońskiego, liczba eurodeputowanych nie może przekroczyć 750 (nie licząc przewodniczącego). Ponadto liczba mandatów przyznana poszczególnym państwom członkowskim nie może przekraczać 96 ani być mniejsza niż 6. Kadencja Parlamentu Europejskiego trwa 5 lat. Posłowie Parlamentu Europejskiego sprawują swój mandat w sposób niezależny. Kluczową kompetencją Parlamentu Europejskiego jest stanowienie prawa³⁷.

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej ma siedzibę w Luksemburgu i dokonuje interpretacji prawa wspólnotowego, czyli dokumentów przyjętych przez Parlament, Radę Europy, Komisję Europejską i Centralny Bank Europejski. Europejski Trybunał Sprawiedliwości jest instancją ostateczną i rozstrzyga także spory między państwami na tle interpretacji prawa traktatowego. W ramach UE powstał zbiór praw zajmujących się w szczególności: wolnością słowa, wolnością przekonywania, prawem nietykalności mieszkania, prawem do swobodnego przemieszczania się i przebywania na terenie państw Unii.

Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich ma siedzibę w Strasburgu, został powołany w 1995 r. Celem jego działalności jest: ochrona praw zamieszczonych w Karcie Praw Podstawowych, zapewnienie odpowiedzialnej administracji, przyjmowanie skarg od osób fizycznych i indywidualnych, przeprowadzenie kontroli w tych państwach, które zostały naznaczone, poprawienie jakości świadczonych usług, ochrona praw pracowników unijnych³⁸.

³⁷ <http://polskawue.gov.pl/Parlament,Europejski,162.html>.

³⁸ http://www.wosna5.pl/unia_europejska_europejski_system_ochrony_praw_czlowieka.

Inne instytucje

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) ma na celu zapobieganie powstawaniu konfliktów w Europie. Szerokie pojmowanie bezpieczeństwa obejmuje: prawa człowieka, działalność instytucji demokratycznych, dyplomację prewencyjną, kontrolę zbrojeń oraz bezpieczeństwo ekonomiczne i ochronę środowiska. Organizacja zajmuje się także stanowieniem norm regulujących stosunki między poszczególnymi państwami oraz państwem a jego obywatelami, a także nadzorem nad sposobem wykonywania tych norm. Obecnie należy do niej ponad 50 państw, głównie europejskich, w tym Polska. Oprócz nich jej członkami są także Stany Zjednoczone, Kanada, Gruzja, Armenia, Azerbejdżan, Kazachstan, Uzbekistan, Kirgizja, Tadżykistan, Turkmenistan.

W ramach OBWE funkcjonują m.in.:

- **Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka** (ODIHR) z siedzibą w Warszawie (zajmuje się nadzorem wyborów w państwach OBWE, działa na rzecz tworzenia instytucji społeczeństwa obywatelskiego).
- **Urząd Wysokiego Komisarza do spraw Mniejszości Narodowych** w Hadze (zapobiega napięciom i kryzysom z udziałem mniejszości narodowych).

Doskonale wiesz, że na terenie całego kraju obecnie jest realizowany *Program zwalczania przestępstw na tle nienawiści dla funkcjonariuszy organów ochrony porządku publicznego*, przygotowany między innymi przez ODIHR, a koordynowany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. W ramach tego projektu Komendant Główny Policji (decyzją nr 358 z dnia 8 września 2009 r.) zatwierdził do wdrożenia i realizacji *Program kursu specjalistycznego w zakresie przeciwdziałania i zwalczania przestępstw z nienawiści*, co umożliwiło rozpoczęcie szkoleń w jednostkach Policji.

2

KRAJOWY SYSTEM OCHRONY PRAW I WOLNOŚCI CZŁOWIEKA

Polska jako państwo demokratyczne zapewnia swoim obywatelom poszanowanie praw człowieka oraz praw obywatelskich. Gwarancje takie zawarte są w aktach prawnych, spośród których największe znaczenie posiada Konstytucja RP, uchwalona w 1997 r.

Zgodnie z treścią art. 30 Konstytucji RP „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”. Art. 32 wskazuje, że wszyscy są wobec prawa równi, że wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne i że nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny. Ustawa zasadnicza w art. 35 zapewnia także obywatelom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury.

Regulacja konstytucyjna poświęcona problematyce praw człowieka jest bardzo rozbudowana. Została ujęta przede wszystkim w rozdziale II Konstytucji RP. Jednak przepisy odnoszące się bezpośrednio do statusu jednostki zawarto również we wstępie (preambule), rozdziale I (Rzeczpospolita) oraz XI (Stany nadzwyczajne). Prawa do wolności zapisane w Konstytucji RP zostały podzielone na prawa i wolności człowieka (przysługujące wszystkim ludziom) oraz prawa i wolności obywatela (przysługujące tylko obywatelom polskim). W art. 77–81 Konstytucji RP ujęto środki ochrony wolności i praw, które gwarantują, że nie wolno nikomu zamykać sądowej drogi dochodzenia naruszonych wolności lub praw oraz że każdy ma prawo zaskarżania treści orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Ponadto każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją RP ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji RP. Mamy również prawo wystąpienia do Rzecznika Praw Obywatelskich z wnioskiem o pomoc w ochronie swoich wolności lub praw naruszonych przez organy władzy publicznej³⁹.

Wiodące instytucje ochrony praw człowieka w naszym kraju

W Polsce istnieją dwa typy sądów: sądy państwowe i sądy polubowne. System sądownictwa państwowego składa się z sądów powszechnych, sądów administracyjnych i Sądu Najwyższego.

³⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 93, poz. 493, z późn. zm.), art. 80.

Schemat 5. Wiodące instytucje ochrony praw człowieka w naszym kraju⁴⁰

Sądy powszechne są podzielone na sądy rejonowe, sądy okręgowe i sądy apelacyjne. Sądy administracyjne z kolei dzielą się na wojewódzkie sądy administracyjne i Naczelny Sąd Administracyjny. Postępowanie sądowe w Polsce jest dwuinstancyjne⁴¹. **Trybunał Konstytucyjny** jest samodzielnym organem konstytucyjnym państwa. Jego podstawowe zadanie polega na kontroli hierarchicznej zgodności norm prawnych, tj. rozstrzygnięciu o tym, czy normy prawne niższego rzędu są zgodne z normami prawnymi wyższego rzędu (a zwłaszcza z Konstytucją RP), i w miarę potrzeby eliminowaniu norm niezgodnych z systemem obowiązującego prawa⁴². Trybunał Konstytucyjny rozpoznaje skargi konstytucyjne, które są związane z naruszeniem praw lub wolności określonych w Konstytucji RP. Skargę należy złożyć do Trybunału Konstytucyjnego po wyczerpaniu drogi prawnej w ciągu 3 miesięcy od dnia doręczenia skarżącemu prawomocnego wyroku, ostatecznej decyzji lub innego ostatecznego rozstrzygnięcia. Przedmiotem skargi może być wyłącznie akt normatywny i można w jej treści kwestionować tylko regulację prawną, która była podstawą danego orzeczenia. **Rzecznik Praw Obywatelskich** jest organem konstytucyjnym, którego mandat obejmuje kwestie przestrzegania praw człowieka i obywatela, a więc również problematykę przeciwdziałania dyskryminacji. Zadaniem Rzecznika jest ochrona praw i wolności człowieka i obywatela, niezależnie od tego, czy są one gwarantowa-

⁴⁰ Opracowanie własne na podstawie: D. Panas, *Prawa człowieka w służbie policjanta*, Szkoła Policji w Katowicach, Katowice 2007.

⁴¹ <http://portalprocesowy.pl/faq/art45,jak-wyglada-system-sadownictwa-w-polsce.html>.

⁴² <http://www.trybunal.gov.pl/index2.htm>.

ne konstytucyjnie, czy też wynikają z innych aktów normatywnych. Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. Nr 254, poz. 1700), implementująca antydyskryminacyjne przepisy unijne, powierzyła ponadto Rzecznikowi Praw Obywatelskich, jako organowi niezależnemu, wykonywanie zadań dotyczących realizacji zasady równego traktowania. Przy zachowaniu dotychczasowych kompetencji konstytucyjnego organu ochrony wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w ustawie z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147, z późn. zm.), polegających na działaniu w sytuacji powzięcia wiadomości wskazującej na naruszenie wolności i praw człowieka i obywatela przez organy władzy publicznej, Rzecznik został zobowiązany dodatkowo do:

- analizowania, monitorowania i wspierania równego traktowania wszystkich osób;
- prowadzenia niezależnych badań dotyczących dyskryminacji;
- opracowywania oraz wydawania niezależnych sprawozdań i zaleceń dotyczących problemów związanych z dyskryminacją;
- wykonywania dodatkowych obowiązków informacyjnych, polegających na corocznym informowaniu Sejmu i Senatu o swojej działalności oraz o stanie przestrzegania zasady równego traktowania w RP.

Poszanowanie praw mniejszości jest jednym z podstawowych standardów demokratycznego państwa prawnego. Dlatego też przeciwdziałanie rasizmowi, ksenofobii oraz związanej z nimi nietolerancji Rzecznik Praw Obywatelskich zalicza do priorytetowych kierunków swojej aktywności.

Zgodnie z art. 80 Konstytucji RP każdy obywatel ma prawo wystąpienia do Rzecznika Praw Obywatelskich z wnioskiem o pomoc w obronie swoich wolności lub praw naruszonych przez organy władzy publicznej. Wymaga podkreślenia, iż wnioski kierowane do Rzecznika Praw Obywatelskich jest wolny od opłat, nie wymaga zachowania szczególnej formy, lecz powinien zawierać oznaczenie wnioskodawcy oraz osoby, której wolności i praw sprawa dotyczy, a także określenie podmiotu sprawy. Wniosek może złożyć zarówno obywatel Polski, jak również cudzoziemiec, bezpaństwowiec, a także osoba prawna, organizacja społeczna oraz organy samorządu. Rzecznik po zapoznaniu się z każdym skierowanym do niego wnioskiem może: podjąć sprawę, poprzestać na wskazaniu wnioskodawcy przysługujących mu środków działania, przekazać sprawę według właściwości, nie podjąć sprawy – zawiadamiając o tym wnioskodawcę i osobę, której sprawa dotyczy. Podejmując sprawę, Rzecznik może zwrócić się o jej zbadanie do właściwych organów lub samodzielnie prowadzić postępowanie. Dodatkowo może występować do właściwych organów z wnioskiem o podjęcie odpowiedniej inicjatywy ustawodawczej.

Rzecznik ma również prawo zwrócić się do Trybunału Konstytucyjnego o uznanie aktu normatywnego lub przepisu za sprzeczny z Konstytucją RP. Może także

formułować i przedstawiać odpowiednim organom opinie i wnioski dotyczące ich działalności, jeśli są one związane ze sferą praw i wolności człowieka.

W dniu 18 stycznia 2008 r. Rzecznikowi Praw Obywatelskich powierzono także zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Krajowy Mechanizm Prewencji (KMP) jest to niezależny krajowy organ wizytujący, ustanowiony na podstawie Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (w skrócie: OPCAT).

Do zadań Krajowego Mechanizmu Prewencji należy: regularne sprawdzanie sposobu traktowania osób pozbawionych wolności w miejscach zatrzymań (w celu wzmocnienia, jeśli to niezbędne, ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem), przedstawianie rekomendacji właściwym władzom (w celu poprawy traktowania oraz warunków osób pozbawionych wolności i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu), przedstawianie propozycji i uwag odnośnie do obowiązujących oraz projektowanych przepisów prawnych, sporządzanie rocznego raportu z działalności, który jest następnie publikowany. Wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji mają charakter prewencyjny i nie są zapowiadane.

Podczas nich dokonuje się m.in.: oglądu pomieszczeń wchodzących w skład wizytowanego miejsca zatrzymań, rozmów w cztery oczy z osobami pozbawionymi wolności oraz analizy dokumentacji prowadzonej w wizytowanej placówce. Do miejsc zatrzymań zalicza się: areszty śledcze, zakłady karne, schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, pomieszczenia jednostek organizacyjnych Policji dla osób zatrzymanych, policyjne izby dziecka, młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, pomieszczenia dla osób zatrzymanych przy placówkach Straży Granicznej, areszty w celu wydalenia, ośrodki strzeżone dla cudzoziemców, wojskowe miejsca zatrzymań, szpitale

 RZECZPOSPOLITA POLSKA Rzecznik Praw Obywatelskich	Załącznik do zarządzenia nr 5/2003 Rzecznik Praw Obywatelskich z dnia 16 października 2003 r.
Warszawa	
Upoważnienie Nr	
Na podstawie art. 12 pkt 1 w związku z art. 13 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147) oraz § 4 statutu Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, stanowiącego załącznik do zarządzenia Nr 2 Marszałka Sejmu z dnia 26 lutego 2003 r. w sprawie nadania statutu Biura Rzecznika Praw Obywatelskich – upoważniam	
.....	
(imię, nazwisko i stanowisko służbowe)	
.....	
(oznaczenie kontroli)	
.....	
(nazwa i adres organu, organizacji, instytucji lub jednostki, w której ma być przeprowadzona kontrola)	
.....	
Upoważnienie niniejsze ważne jest za okazaniem legitymacji służbowej	
Ważność upoważnienia upływa z dniem	
Okrągła pieczęć	.....
	(pieczęć i podpis osoby upoważniającej)
Ważność upoważnienia przedłuża się do dnia	
Okrągła pieczęć	.....
	(pieczęć i podpis osoby przedłużającej upoważnienie)

psychiatryczne, izby wytrzeźwień, domy pomocy społecznej. Osoby wizytujące posługują się pisemnym upoważnieniem, które jest integralną częścią legitymacji. Wzory tych dokumentów przedstawiamy powyżej. Zwieńczeniem każdej wizytacji jest informacja zawierająca rekomendacje dla władz jednostki. Wyciąg z niej jest dostępny na stronie internetowej: www.rpo.gov.pl, w zakładce „Krajowy Mechanizm Prewencji”. Rzecznik Praw Obywatelskich po ratyfikowaniu w 2012 r. Konwencji ONZ z dnia 13 grudnia 2006 r. o prawach osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169) sprawuje funkcję organu monitorującego wdrażanie Konwencji.

Więcej o Rzeczniku Praw Obywatelskich przeczytasz na: www.rpo.gov.pl.

Rzecznik Praw Dziecka, zgodnie z ustawą⁴³, stoi (z poszanowaniem odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców) na straży praw dziecka określonych w Konstytucji RP, Konwencji o prawach dziecka i innych przepisach prawa. Rzecznik przy wykonywaniu swoich uprawnień kieruje się dobrem dziecka oraz bierze pod uwagę to, że naturalnym środowiskiem rozwoju najmłodszych jest rodzina. Podejmuje działania mające na celu zapewnienie dziecku pełnego i harmonijnego rozwoju, z poszanowaniem jego godności i podmiotowości. Działa również na rzecz ochrony praw dziecka, w szczególności: prawa do życia i ochrony zdrowia, prawa do wychowania w rodzinie, prawa do godziwych warunków socjalnych, prawa do nauki. Podejmuje także działania zmierzające do ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem. Szczególną troską i pomocą otacza również dzieci niepełnosprawne, a także upowszechnia prawa dziecka oraz metody ich ochrony.

Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania został powołany rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 22 kwietnia 2008 r. (Dz. U. Nr 75, poz. 450, z późn. zm.). Zgodnie z art. 31 ustawy z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania, która weszła w życie 1 stycznia 2011 r.: „Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania ustanowiony i powołany na podstawie art. 10 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów (Dz. U. z 2003 r. Nr 24, poz. 199, z późn. zm.) staje się

⁴³ Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. Nr 6, poz. 69, z późn. zm.).

Pełnomocnikiem Rządu ds. Równego Traktowania w rozumieniu niniejszej ustawy”. Do zadań Pełnomocnika należy realizowanie polityki rządu w zakresie zasady równego traktowania, w tym przeciwdziałania dyskryminacji, w szczególności ze względu na płeć, rasę pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, wiek, niepełnosprawność oraz orientację seksualną.

Do zadań Pełnomocnika należy w szczególności:

- opracowywanie i opiniowanie projektów aktów prawnych w zakresie zasady równego traktowania;
- przeprowadzanie analiz i ocen rozwiązań prawnych pod kątem respektowania zasady równego traktowania, a także występowanie do właściwych organów z wnioskami o wydanie lub zmianę aktów prawnych w zakresie spraw należących do Pełnomocnika;
- podejmowanie działań zmierzających do eliminacji lub ograniczenia skutków powstałych w wyniku naruszenia zasady równego traktowania;
- dokonywanie analiz i ocen sytuacji prawnej i społecznej w zakresie kompetencji Pełnomocnika oraz inicjowanie, realizowanie, koordynowanie lub monitorowanie działań zmierzających do zapewnienia równego traktowania, a także do ochrony przed dyskryminacją;
- monitorowanie sytuacji w zakresie przestrzegania zasady równego traktowania;
- promowanie, upowszechnianie i propagowanie problematyki równego traktowania;
- współpraca z krajowymi organizacjami społecznymi, w tym ze związkami zawodowymi i organizacjami pracodawców.

Wszystkie zadania wynikające z ochrony osób dyskryminowanych są prowadzone we współpracy z właściwymi organami administracji rządowej, instytucjami publicznymi, organami samorządu terytorialnego oraz organizacjami pozarządowymi. Na poziomie międzynarodowym Biuro Pełnomocnika utrzymuje na bieżąco kontakty z organizacjami międzynarodowymi zajmującymi się ustalaniem standardów i monitorowaniem sytuacji w zakresie równego traktowania i przeciwdziałania dyskryminacji, w szczególności z Unią Europejską (Parlamentem Europejskim, Komisją Europejską, Agencją Praw Podstawowych), Radą Europy (Komisarzem Praw Człowieka, Europejską Komisją przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji, Komitetem Doradczym Europejskiej Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości Narodowych), OBWE (Biurem ds. Instytucji Demokratycznych i Ochrony Praw Człowieka), ONZ. Jednocześnie jest prowadzona współpraca z analogicznymi urzędami ds. równego traktowania w innych państwach, szczególnie w krajach członkowskich UE.

Więcej o działaniach Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania przeczytasz na: www.rownetraktowanie.gov.pl.

3

KONTROLA SPOŁECZNA

Niedoskonałość ochrony praw człowieka w ramach ONZ oraz rozwiązań regionalnych spowodowała konieczność powstawania organizacji pozarządowych. Są one istotnym elementem najszerszego pojętego systemu ochrony praw człowieka. Początków tych organizacji trzeba szukać już w średniowieczu. Wtedy pojawiły się organizacje zajmujące się zadaniami, których nie realizowały państwa. Taką działalność prowadziły kościoły i towarzystwa dobroczynne. Z czasem pojawiły się organizacje, które z jednej strony krytykowały rządy za poczynania godzące w prawa człowieka, a z drugiej zaś wywierały presję na parlamenty i rządy w celu uchwalenia lub poprawiania praw. Po drugiej wojnie światowej nastąpił rozkwit organizacji pozarządowych, zwłaszcza w państwach wysoko rozwiniętych.

Organizacje pozarządowe (ang. *Non-governmental organizations* – NGO's) uzyskały międzynarodową legitymizację swej działalności. Art. 71 Karty Narodów Zjednoczonych stanowi: „Rada gospodarczo-społeczna może wydać odpowiednie dyspozycje w sprawie zasięgnięcia opinii pozarządowych organizacji, które zajmują się sprawami wchodzącymi w zakres jej właściwości”. W ONZ sprawę statusu konsultacyjnego reguluje rezolucja nr 1296 Rady Społeczno-Gospodarczej (ECOSOC) z dnia 23 maja 1968 r.⁴⁴

Konstytucja RP w art. 12 gwarantuje, że nasze państwo zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji. Ze względu na zasięg działania organizacje pozarządowe dzielimy na krajowe i międzynarodowe. Zakres przedmiotowy organizacji pozarządowych sprowadza się w szczególności do: bieżącego monitoringu rażącego łamania praw człowieka w poszczególnych krajach, oceny przestrzegania standardów zobowiązań prawno-międzynarodowych, czuwania nad przestrzeganiem norm prawnych w poszczególnych państwach, opieką nad skazanymi, prześladowanymi jednostkami i rodzinami w miejscu ich zamieszkania⁴⁵.

Systematyczny rozwój organizacji pozarządowych, ich funkcje i zadania, jakie wykonują, czyni je ważnym partnerem rządów i uczestnikiem stosunków polityczno-społecznych, gdyż organizacje te wypełniają przestrzeń, która nie powinna być wyłącznie rządową domeną. NGO's działają także poprzez nagłaśnianie spraw

⁴⁴ Rada Społeczno-Gospodarcza (ECOSOC) jest międzyrządowym organem ONZ ustanowionym przez Kartę Narodów Zjednoczonych: http://www.unic.un.org.pl/prawa_czlowieka/organyonz_rsg.php.

⁴⁵ G. Michałowska, *Prawa człowieka i ich ochrona*, wyd. WSIP, Warszawa 2000.

w mediach, co stawia określone instytucje państwa pod prężeniem opinii publicznej. Zapobiegają w ten sposób nadmiernej koncentracji władzy. Przygotowują również szczegółowe raporty dla wielu instytucji, zwracając uwagę także i rządów na problemy związane z ochroną praw jednostki. Uczestniczą w przygotowaniu ocen i uchwał, a także składają postulaty i propozycje rozwiązania konkretnych spraw. Przyczyniają się tym samym do eliminowania podstawowych niedociągnięć w dziedzinie ochrony praw człowieka.

Przykład: Ten poradnik nie powstałby, gdyby nie istnienie i pomoc wielu organizacji pozarządowych.

Środki masowego przekazu (prasa, radio, telewizja, Internet) również pełnią służebną rolę w zakresie ochrony praw jednostki. „Nie bez powodu wolne i niezależne media określane są często jako «czwarta władza». Z jednej strony – podobnie jak organizacje pozarządowe – mogą monitorować różne sprawy, z drugiej strony – nagłaśniając konkretne przypadki naruszeń praw człowieka – mogą w istotny sposób wywierać «naciski» na organa władzy publicznej”⁴⁶. Działania takie, kształtując wśród społeczeństwa świadomość znaczenia tych praw, mają także istotny wymiar edukacyjny. Dotyczy to również nas – policjantów i policjantek, gdyż reprezentujemy określone środowiska społeczne.

Więcej informacji na ten temat znajdziesz w dalszej części tego opracowania. Pragniemy jednak podkreślić, że działalność organizacji pozarządowych i mediów bezpośrednio dotyczy także zadań realizowanych przez Policję. Odbywa się to w szczególności poprzez ocenianie, czy przepisy stanowiące podstawę policyjnych działań są zgodne z obowiązującymi standardami, a także poprzez monitorowanie, czy zakres policyjnych uprawnień do ograniczania praw i wolności człowieka harmonizuje z obowiązującym porządkiem prawnym.

W niniejszym rozdziale podjęto próbę wykazania, że w demokratycznym państwie prawa podmioty określane przez nas mianem strażników praw sprawują funkcje kontrolne w zakresie działań podejmowanych przez różne instytucje, w tym także Policję. My – policjanci i policjantki – wykonując swoje zadania (także mające związek z prawem do ograniczania praw i wolności człowieka), powinniśmy szczególnie pamiętać, że godność każdego człowieka jest wartością nadrzędną, a ocena naszej policyjnej formacji zależy zwłaszcza od poziomu społecznego zaufania.

⁴⁶D. Panas, *Prawa człowieka w służbie policjanta*, Szkoła Policji w Katowicach, Katowice 2007, s. 35–36.

III

ZACZNIJ OD SIEBIE

*Nie każdy musi pozostawić po sobie dokonanie rzeczy wielkich.
Wystarczy być konsekwentnym i niezłomnym w sprawach małych,
by pozostawić trwały ślad swojego istnienia.*

Krzysztof Łaskiewicz

Mamy nadzieję, że lektura poprzednich rozdziałów poradnika wzbogaciła Twoją wiedzę na temat szeroko pojętej dyskryminacji oraz prostych sposobów unikania zachowań opartych na uprzedzeniach i nietolerancji. W tym rozdziale autorzy zwrócili uwagę na kilka dobrych praktyk realizowanych w codziennej pracy jednostki Policji – zarówno z perspektywy wykonawczej, jak też nadzoru – które mogą ją uczynić bardziej otwartą na problemy społeczne i stanowić bezpieczne miejsce dla każdej osoby, bez względu na jakiegokolwiek jej cechy.

1

DOBRE PRAKTYKI DLA KADRY KIEROWNICZEJ

Praktyka nr 1. Tworzenie polityki równego traktowania w jednostce Policji

Każdy kierownik lub kierowniczka jednostki organizacyjnej powinni jak najwięcej wiedzieć o okolicznościach służbowych, które mogą wystąpić w jego jednostce. W celu unikania sytuacji o charakterze dyskryminacyjnym, dyktowanych uprzedzeniami, lub po prostu zwykłej niezręczności, warto od samego początku określić

swoją postawę jako szefa lub szefowej jednostki. Dobrą metodą na upublicznienie własnego stylu kierowania jednostką jest wypracowanie polityki zarządzania jednostką, w tym polityki równego traktowania.

Polityka równego traktowania to oficjalnie przyjęty przez firmę (w tym przypadku jednostkę Policji) i publicznie dostępny dokument, który ogłasza, że firma dąży do poszanowania różnorodności społecznej oraz przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na pochodzenie narodowe czy etniczne, kolor skóry, wiarę i przekonanie religijne, płeć, orientację seksualną, stopień sprawności czy wiek. Polityka równego traktowania wyznacza zwykle konkretne kroki i działania, które firma podejmuje, aby zapewnić równe traktowanie i przeciwdziałanie dyskryminacji. Potwierdza ona zatem, że firma przestrzega ustawodawstwa dotyczącego równego traktowania obowiązującego zarówno w Polsce, jak i w Unii Europejskiej.

W badaniu Komisji Europejskiej, przeprowadzonym wśród małych i średnich przedsiębiorstw z całej Unii Europejskiej, zdecydowana większość przedstawicieli i przedstawicielek firm objętych badaniem – aż 83% – stwierdziła, że podjęte przez nią działania na rzecz równego traktowania i różnorodności były dla niej korzystne.

Większość firm, które decydują się na przyjęcie polityki równego traktowania, robi to, żeby:

- **Zwiększyć konkurencyjność rynkową.** Grupa klientów i klientek na dzisiejszym rynku jest coraz bardziej różnorodna. Wynika to bowiem z większego udziału kobiet, mniejszości etnicznych, osób starszych, osób z niepełnościami itd. Firma, która skutecznie i trafnie identyfikuje potencjalnych klientów oraz potrafi opracować atrakcyjną ofertę dla różnych grup konsumentów, ma większą zdolność do reagowania na zmieniające się potrzeby, gusty, zainteresowania społeczeństwa, co zapewnia przewagę konkurencyjną. Polityka równego traktowania jest uznawana przez firmy jako narzędzie pomocne w skuteczniejszym opracowywaniu usług i produktów dla różnych grup konsumentów. Przyczynia się więc do pozytywnego kształtowania wizerunku firmy.

Najczęściej wymieniane korzyści dostrzegane przez przedsiębiorców w związku z przyjęciem polityki równego traktowania w swojej firmie

- Pozytywny wizerunek i dobra opinia o firmie.
- Innowacja i kreatywność w działaniu firmy.
- Zapewnienie zgodności z prawem oraz unikanie ew. kar pieniężnych i sankcji.
- Przewaga konkurencyjna oraz skuteczność ekonomiczna.
- Większe zadowolenie klientów i klientek.

- **Działać etycznie.** Polityka równego traktowania pozwala firmom otwarcie i publicznie potwierdzić, że przestrzegają takich wartości i zasad, jak: równość szans, prawa człowieka, sprawiedliwy handel, dbanie o środowisko naturalne i społeczność lokalną. To jest szczególnie ważne, biorąc pod uwagę, że konsumenci i konsumentki oczekują, iż firmy będą nie tylko dla nich przyjazne, ale także będą świadomie podejmowały decyzje i działania, aby zapewnić, że nie wpływają negatywnie na szersze otoczenie społeczne czy środowisko naturalne. Konsumenci spodziewają się również, że firmy podporządkują się regulacjom prawnym dotyczącym równego traktowania i niedyskryminacji, zarówno jako usługodawcy, jak i pracodawcy. Tym samym, w formie publicznie dostępnego dokumentu przedstawiającego stanowisko firmy, polityka równego traktowania daje konsumentom możliwość potwierdzenia, czy dana firma spełnia ich oczekiwania jako przyjazny, odpowiedzialny i niedyskryminujący partner do biznesu.

Zanim przeczytasz poniższe informacje, odpowiedz sobie na tak zadane pytanie: Twoja praca jest bardzo absorbująca. Kierujesz zespołem, który ma za zadanie sprostać oczekiwaniom społecznym. Jest to ogromnie trudny obowiązek. Czy nie byłoby łatwiej, gdyby w jednostce, którą kierujesz, panowały czytelne reguły, do których można się odwołać, i zasada równego traktowania?

Opracowanie polityki równego traktowania nie jest jakimś pracochłonnym i kosztownym zadaniem. Może być dokumentem lub zbiorem określonych zachowań czy też reakcji na sytuacje, które mogą wywoływać poczucie dyskryminacji lub działania oparte na uprzedzeniu. Polityka powinna się odnosić zarówno do osób obsługiwanych, jak też do personelu jednostki. Zwracanie uwagi na ochronę praw człowieka jest obowiązkiem, a nie tylko powinnością.

Poniżej znajdują się podstawowe wskazówki niezbędne do budowania polityki równego traktowania w jednostce Policji. Choć momentami mogą się wydawać naiwne, są jednak bardzo ważne i często pomijane w praktyce. Zanim się z nimi zapoznasz, zadaj sobie kilka pytań zamieszczonych poniżej:

- Czy zdarzyło Ci się opowiadać dyskryminacyjne lub inne niestosowne żarty w gronie służbowym?
- Czy zdarzyło Ci się niereagowanie na opowiadane przez innych dyskryminujące i niestosowne żarty?
- Czy użyłeś(aś) kiedykolwiek słowa typu „pedał”, „ciota”, „murzyn”, „Żydek”, „dziwka”, „menel”, „ćpun”, „głupia baba”, „tępa blondyna” itp.?
- Jakbyś zareagował(a) na sytuację, w której Twoim podwładnym okazałaby się policjantka, która przeszła korektę płci?
- Jakbyś zareagował(a) w sytuacji, w której jednemu z podwładnych – gejowi – inni koledzy dokuczaliby z powodu jego orientacji seksualnej?

- Jakbyś się poczuł(a), gdyby w Twoim towarzystwie ludzie opowiadali wulgarnie kawały o policjantach?
- Jakie jest Twoje podejście do wulgarnego słownictwa używanego przez podwładnych? Reagujesz na nie? Jeśli tak, to w jaki sposób?
- Czy personel Twojej jednostki jest dobrze przygotowany do obiektywnego i profesjonalnego potraktowania każdej osoby bez względu na jej cechy (np. osoby homo- i transseksualnej, posiadającej inny niż biały kolor skóry, różne pochodzenie narodowe lub etniczne)?
- Czy często organizujesz szkolenia, odprawy lub inne formy spotkań z personelem, które pozwalają walczyć ze stereotypami, uprzedzeniami, budować postawy i zachowania tolerancyjne, kształtować i pogłębiać kulturę osobistą?
- Czy planując remont jednostki, pomyślałeś(aś) kiedykolwiek o udogodnieniach dla osób z niepełnosprawnościami?
- Co zrobiłeś(aś), by podległy personel nie zapominał, że godność osobistą posiada każdy człowiek – alkoholik, narkoman, bezdomny, żebrak czy też prostytutka?
- Czy często zwracasz się do podwładnych po imieniu bez ich wyraźnej zgody?
- Czy zdarzyło Ci się potraktować personel płci przeciwnej gorzej, nieobiektywnie, głównie z powodu płci?
- Jakbyś się poczuł(a), gdybyś z nieznanых lub wątpliwych powodów został(a) odsunięty(a) od swoich obowiązków?
- Czy zdarzało Ci się palić papierosy we własnym gabinecie i równocześnie restrykcyjnie przestrzegać zakazów wobec podwładnych?
- Jak często rozmawiasz ze swoimi podwładnymi?
- Czy wolisz obiektywną krytykę, czy tzw. podlizywanie się podwładnych?
- Czy kryteria nagradzania finansowego i pozafinansowego w Twojej jednostce są czytelne i zawsze obiektywne?

Bez względu na własne refleksje, przeczytaj teraz poniższe wskazówki.

1. Ewentualne zmiany zacznij od siebie. Musisz być autorytetem dla swoich podwładnych. Twoje zachowania będą wtedy naśladowane lub lepiej rozumiane i akceptowane. Jeśli będziesz bardzo często zwracał(a) uwagę na ochronę praw człowieka, przestrzeganie etyki zawodowej, budowanie postaw i zachowań tolerancyjnych, szybko zauważysz, że kierowanie jednostką jest sprawniejsze i mniej problematyczne.
2. Pamiętaj, że policjanci i policjantki, pracownicy i pracownice Policji są podmiotami praw. Służba i nadzór nie oznaczają wykorzystywania wyższej pozycji zawodowej wobec podwładnych. Należy szanować prawa pracowników.
3. Podczas realizacji polityki nie dopuszczaj się generalizowania. Każda sprawa jest inna. Warto zgłębić problem, zanim zostaną wyciągnięte ostateczne wnioski.

4. Reaguj nawet na najmniejszy przejaw nietolerancji, dyskryminacji i uprzedzeń. Już wiesz, że te zjawiska mogą przyjmować charakter subiektywnego traktowania drugiego człowieka, wyszydzania, naśmiewania się, opowiadania dyskryminujących dowcipów. Cały personel musi wiedzieć, że każde wyartykułowane uprzedzenie spotka się ze stanowczą reakcją przełożonych.
5. Podczas codziennej pracy pamiętaj, że ludzie są narażeni na wielki stres, obciążenie psychiczne, wypalenie zawodowe, a co za tym idzie – na rutynę i depersonalizację. W takiej sytuacji przedmiotowe traktowanie alkoholika, narkomana, bezdomnego, żebraka czy prostytutki może stać się dla niektórych codziennością. Tworząc politykę zarządzania jednostką, musisz ten aspekt mieć na względzie i stale poruszać go z kadrą, tak by nie ucierpiała niczyja godność.
6. Organizuj szkolenia i warsztaty na temat walki ze złymi stereotypami, uprzedzeniami. Kilka godzin uświadamiających spotkań pozwoli na pewno zaoszczędzić wiele czasu poświęcanego na wyjaśnianie niewłaściwych zachowań policjantów i policjantek, polemiki medialne, publiczną krytykę, a czasem może nawet zapobiec zmianom personalnym w kierownictwie jednostki. Nie bój się zapraszać na spotkania ludzi, którzy doświadczyli dyskryminacji czy też zachowań dyktowanych uprzedzeniami. Niech opowiedzą swoją historię.
7. Na odprawie kadry kierowniczej staraj się omawiać każdy, nawet najmniejszy przypadek naruszeń praw człowieka i etyki zawodowej. Wiedza na ten temat powinna wpływać na przykład z postępowań dyscyplinarnych i wyników kontroli. Obiektywnie zbadane przypadki muszą być zawsze omówione z podwładnymi. Pierwsze, nawet niezbadane, sygnały również powinny niezwłocznie zostać poruszone na spotkaniu służbowym.
8. Jeśli w jednostce funkcjonują określone zakazy, dopilnuj, by dotyczyły one wszystkich bez wyjątków.
9. Jeśli policjant lub policjantka zachowali się profesjonalnie wobec osoby z określonej mniejszości społecznej, wykazali się dużą wiedzą i doświadczeniem, podziękuj im za to, że odnaleźli się w niecodziennej, a przez to niestandardowej sytuacji. Pokaż ich drogę postępowania innym jako dobry przykład.
10. Planując remont jednostki, nie zapominaj o poprawie infrastruktury dla osób z niepełnosprawnościami. Jedno miejsce parkingowe, podjazd, winda i udogodnienia sanitarne na pewno spotkają się z wielkim uznaniem i pomogą tym ludziom.
11. Każdy pełnoletni człowiek zasługuje na zwracanie się do niego z użyciem form grzecznościowych. Bycie szefem czy szefową jednostki nie zwalnia z tego obowiązku. Unikniesz w ten sposób faworyzowania jednych i obrażania innych. Podwładni nie powiedzą Ci o swoich odczuciach, ale na pewno mają swoją opinię na ten temat.

Przykład polityki równego traktowania w jednostce Policji

Przykładów, dnia 8 marca 2013 r.

POLITYKA RÓWNEGO TRAKTOWANIA W KOMENDZIE POWIATOWEJ POLICJI W PRZYKŁADOWIE

Komenda Powiatowa Policji w Przykładowie jest jednostką, w której zasada równego traktowania, poszanowanie praw i wolności każdego człowieka stanowią nadrzędny cel dla kierownictwa jednostki oraz całego personelu.

Jesteśmy powołani do tego, by służyć obywatelom oraz chronić ich przed przestępczością i innymi niebezpieczeństwami. Jest to misja, która ma na celu wspólne budowanie bezpieczeństwa w naszym regionie, bez jakichkolwiek uprzedzeń.

Kulturalne i obiektywne traktowanie każdego, bez względu na kolor skóry, pochodzenie narodowe, etniczne, wyznanie, płeć, wiek, orientację seksualną czy też inne przyczyny, jest nie tylko obowiązkiem prawnym, ale także powinnością wynikającą z zasad moralnych i etycznych, którymi kieruje się kierownictwo i cały personel jednostki.

Godność człowieka jest dla kierownictwa i personelu jednostki wartością najwyższą i respektuje się ją w kontakcie z każdą osobą, bez względu na jej status w prowadzonych czynnościach policyjnych.

Każdy przypadek działań kierownictwa i personelu jednostki, który niesie ze sobą zachowanie dyskryminujące lub w innej formie naruszające prawa i wolności człowieka, może być opisany w pisemnej skardze, którą należy złożyć w recepcji jednostki lub wysłać na adres: ul. Dobrej Woli 12, 02-300 Przykładow. O nagannym zachowaniu personelu można również powiadomić Pełnomocnika KWP ds. Ochrony Praw Człowieka Roberta Miłego, tel. 99 50 12349.

Komendant Powiatowy Policji
w Przykładowie
nadkom. Zenon Przyjazny

**LISTA KONTROLNA
DLA TWORZENIA POLITYKI RÓWNEGO TRAKTOWANIA**

Jeżeli zaznaczysz „Tak” na wszystkie poniższe pytania, to najprawdopodobniej polityka równego traktowania, którą opracowała Twoja jednostka, jest dobrze przygotowana. Jeżeli przy którymś pytaniu zaznaczyłeś(aś) „Nie”, musisz się zastanowić, dlaczego zdecydowałeś się na nieuwzględnienie danego elementu w polityce Twojej jednostki.

Nr	Pytanie	Odpowiedź
1	Czy Twoja polityka równego traktowania zawiera jasne oświadczenie o poparciu ze strony osób podejmujących kluczowe decyzje w jednostce?	☐ Tak ☐ Nie
2	Czy cele polityki równego traktowania są określone w odniesieniu do misji i wartości, jakimi kieruje się jednostka Policji?	☐ Tak ☐ Nie
3	Czy jasno oświadczasz, jakie korzyści przynosi polityka równego traktowania Twojej jednostce?	☐ Tak ☐ Nie
4	Czy Twoja polityka równego traktowania obejmuje informacje o sposobie jej upubliczniania i promocji (wśród personelu, klientów i klientek, partnerów społecznych)?	☐ Tak ☐ Nie
5	Czy Twoja polityka równego traktowania określa, jak planujesz monitorować jej wdrażanie (obejmując odpowiedzi na pytania kto, kiedy, jak, jak często)?	☐ Tak ☐ Nie
6	Czy Twoja polityka równego traktowania zawiera informacje o konsekwencjach jej nieprzestrzegania przez personel?	☐ Tak ☐ Nie

Praktyka nr 2. Rozmowa z podwładnym w sytuacji przypuszczenia wystąpienia incydentu o podłożu dyskryminacyjnym

Procedury dyscyplinarne, skargowe czy też prokuratorskie – w praktyce wyjaśniania zarzutów wobec policjantów stanowią od dawna prawnie ustalony kanon postępowania. W żadnej dojrzałej demokracji nie zbudowano procedur pozwalających na odzwierciedlenie w pełni prawdziwej relacji o przebiegu zdarzenia, którego krąg osób ogranicza się do interweniującego policjanta i osoby czującej się ofiarą nieprofesjonalnego potraktowania.

Wyobraźmy sobie poniżej przedstawioną, hipotetyczną sytuację, która dla celów poradnika została świadomie przejaskrawiona.

Około godziny 21.00 dwuosobowa załoga patrolu na jednej z obserwowanych ulic dostrzega osobę o wyglądzie charakterystycznym dla Roma. Mężczyzna wychodzi z przydrożnego baru i ma przy sobie podręczną dużą torbę. Jest schludnie ubrany. Nie widać też, by był pijany. Policjanci legitymują go, każą mu otworzyć torbę, zdjąć kurtkę, opróżnić kieszenie. Nie znaleźli niczego podejrzanego. Człowiek o tym wyglądzie nie był poszukiwany. Na swoje pytanie – dlaczego został zatrzymany, słyszy odpowiedź – „W imię zasad, Cyganie”, a potem gromki śmiech. Dalej wywiązuje się nieprzyjemny i subiektywny monolog ze strony policjantów. Po zakończeniu czynności mężczyzna prosi o podanie numerów służbowych, ponieważ zamierza złożyć skargę. Policjanci reagują nerwowo i nakazują wejście do radiowozu. Mówią to tonem stanowczym i agresywnym. Jeden z nich dodaje: „Zrobimy ci wycieczkę po mieście i przestaniesz się stawiać, brudasie!”. Mężczyzna twierdzi, że nie wsiądzie do radiowozu. Wywołuje się szamotanina, po której mężczyzna zostaje osadzony w części dla osób zatrzymanych. Przez kilkanaście minut radiowóz z zatrzymanym jeździ po mieście. W trakcie jazdy mężczyzna jest obrażany słowami, które są krzywdzące dla społeczności romskiej. Po chwili pada pytanie: „Przeszło? Będziesz grzeczny, Cyganie jeden?” Wystraszony mężczyzna prosi o wysadzenie z radiowozu. Skruszony mówi, że sprawy nie było i przeprasza za swoje zachowanie. Chwilę potem zostaje wypuszczony w drugiej części miasta, zupełnie innej niż miejsce, w którym doszło do legitymowania. Dwa dni później mężczyzna składa skargę na policjantów do komendy wojewódzkiej Policji.

Obaj policjanci przedstawiają wersję, z której wynika, że doszło do legitymowania tej osoby i na tym zakończono czynności. Obaj stwierdzili, że nie przeprowadzono

kontroli osobistej i nie było żadnego wyzywania oraz bezpodstawnego wożenia radiowozem po mieście. Nie było innych świadków zdarzenia. Monitoring miejski nie był w tym miejscu zainstalowany.

Skarżący przedstawił i utrzymał własną wersję wydarzenia, dodając, że działanie policjantów było wymierzone w niego z powodu romskiego wyglądu. W odpowiedzi na skargę wydział kontroli oznajmił, że informacje przedstawione w skardze nie znalazły potwierdzenia w zgromadzonych materiałach. Postępowanie prokuratorские zakończyło się umorzeniem sprawy.

Czy sprawy rzeczywiście nie było? Ile takich sytuacji może się wydarzyć, a skarżący nie będzie w stanie udowodnić swojej prawdziwej relacji?

Możliwe są różne drogi postępowania. Można poprzestać na wyjaśnieniu sprawy i udzieleniu odpowiedzi skarżącemu. Z powodów formalnych nie ma możliwości podjęcia jakichkolwiek czynności dyscyplinujących wobec policjantów, więc sprawę można zamknąć.

Można jednak skorzystać z drugiej drogi, a mianowicie przeprowadzenia rozmowy z policjantami, w której nie pojawi się zarzut bezpodstawnego działania. Do takiej rozmowy trzeba się przygotować, dobrze przeanalizować akta sprawy oraz przejrzeć akta osobowe policjantów, należy sięgnąć pamięcią do ogólnych ocen policjantów, ich sposobu zachowania w służbie wobec obywateli i kolegów. Warto sprawdzić, czy nie było wcześniejszych skarg na policjantów.

Przykładowy scenariusz rozmowy z podwładnymi

— Sierżant Jan Kowalski i sierżant Marek Jankowski meldują się.

— Dzień dobry panom. Siadajcie, proszę. Chciałbym z wami chwilę porozmawiać na temat skargi pana Mariana Wiśniowskiego, który stwierdził, że został przez was nieludzko potraktowany podczas legitymowania, a powodem tego było jego romskie pochodzenie. Dobrze znamy sprawę, więc nie będę wnikał w szczegóły. Skarga się nie potwierdziła, więc proszę się nie spodziewać reakcji służbowej. Od tej strony sprawa jest zamknięta. Czy chcielibyście mi coś jednak więcej powiedzieć, tak normalnie, bez żadnych notatek z mojej strony i podstępów? Znamy się już parę lat i wiecie, jakim jestem przełożonym. Jak daję słowo, to go dotrzymuję. Tworzymy zespół i to chyba widać.

— Panie Komendancie, ma pan prawo nas tutaj wezwać w każdej sprawie i w każdej chwili. Ta sprawa jest dla nas zamknięta. To zwykle pomówienie. Nie może być tak, że każdy Cygan z ulicy będzie nas oskarżał o nieludzkie zachowania. Powiedzieliśmy skargowcom i prokuratorowi, więc chyba czas zamknąć ten temat. Jesteśmy niewinni, a dalsze podejrzenia w tej sprawie nie są przyjemne.

— Po pierwsze Rom, a nie Cygan i chcę pozostać przy tym określeniu. Temat podejrzeń jest zamknięty. Skarga się nie potwierdziła, ale chciałbym, aby ta rozmowa czegoś was nauczyła. Jesteście doświadczonymi policjantami, tak naprawdę jednymi z najstarszych stażem w patrolówce. Nie mam do was zastrzeżeń. Pracujecie dobrze, wyniki są. Nie wracając do tamtej zamkniętej historii, chciałbym, żebyście pamiętali, że nasze społeczeństwo się zmienia. Nasze miasto jest dobrym przykładem – społeczeństwo Romów oraz przedstawiciele innych mniejszości społecznych wybierają naszą miejscowość na miejsce życia. Nie mamy problemów z lokalnymi mniejszościami. Proszę was o to, by prowadzone interwencje były dalej skuteczne, ale pamiętajcie, że po iluś latach w służbie człowiek się naturalnie wypala. Pracujecie po 15 i 17 lat. Od lat robicie to samo. Czasem mogą się wkręcić frustracja i rutyna. Po prostu chcę wiedzieć pierwszy, że jesteście już zmęczeni tą robotą. Porozmawiam z górą o jakimś turnusie antystresowym. Coś wymyślimy.

— Szefie, nam naprawdę nic nie jest. Ale faktycznie długo pracujemy w patrolówce, ja się rozwiodłem, mam długi i różne problemy...

— O tym właśnie mówię. Nasza praca nie jest lekka, a na to się nakładają inne stresy, sprawy rodzinne, finansowe. Sami wiecie, że dzisiaj ludzie nagrywają nasze rozmowy, z telefonem można robić cuda. Monitoring miejski jest już prawie wszędzie. Nie chcę stracić policjantów i mieć mediów na głowie, dlatego że ktoś u mnie w jednostce nie potrafi uszanować drugiego człowieka. Taka robota. Emocje trzeba schować w kieszeń. Na to wszyscy się kiedyś zgodziliśmy.

— Panie komendancie, wszystko jest jasne. Gdyby pan był złym szefem, to dalej bym pytał, o co tu chodzi. Intencje są jasne. Obiecujemy, że więcej skarg nie będzie.

— Dobra, panowie sierzanci, jak to mówią – do roboty.

— Odmeldowujemy się.

Taka rozmowa jest zawsze trudna, dlatego że nigdy nie ma pewności, czy zachowania policjantów były naganne, czy też nie. Oficjalnie zawsze należy brać pod uwagę wyniki postępowań w tym zakresie. Zanim zdecydujesz się na tego typu rozmowy z podwładnymi, przypomnij sobie kilka zasad:

- rozmowa musi mieć oficjalny charakter; nie powinna przyjmować postaci nieformalnego dialogu prowadzonego na korytarzu lub w innym podobnym miejscu;
- w przypadku niepotwierdzenia się sytuacji w ramach postępowania wewnętrznego lub prokuratorskiego, należy w rozmowie bardzo ostrożnie powoływać się na konkretny przypadek;
- przykład mający wpłynąć na zmianę postaw i zachowań policjantów powinien być tak dobrany, aby przywoływał emocje sytuacyjne ze zdarzenia, które formalnie nie zyskało potwierdzenia;

- rozmowę można prowadzić jednocześnie z kilkoma policjantami;
- rozmowa nie wymaga obecności dodatkowych osób, np. pracownika kadrowego, psychologa itp.;
- rozmowę należy prowadzić w atmosferze spokoju, bez emocji;
- nie trzeba jej dokumentować.

ZAPAMIĘTAJ!

W przypadku pomówienia nie rezygnuj ze złożenia zawiadomienia o przestępstwie. Masz takie same prawa jak każdy obywatel. Jeśli jesteś niewinny lub niewinna, nie pozwól sobie na niszczenie reputacji.

Praktyka nr 3. Święta religijne oraz inne tradycyjne uroczystości w jednostce

W polskiej tradycji i kulturze wielkie znaczenie ma wspólne obchodzenie świąt religijnych lub też podkreślanie innych kalendarzowych okoliczności, jak na przykład 8 marca – Dzień Kobiet. Nasze społeczeństwo dynamicznie się zmienia, zatem warto na pewne kwestie i wartości dziedziczone społecznie spojrzeć z różnych perspektyw.

Nie chodzi o to, by rezygnować ze wspólnego dzielenia się radością czy też składania życzeń, ale sytuacje te nie powinny mieć charakteru wymuszonego uczestnictwa w tego typu spotkaniach.

Personel jednostki może być wielowyznaniowy, a mogą też do niego należeć osoby bezwyznaniowe. Należy pamiętać, by nie dzielić ludzi według wyznania i nie wywoływać sytuacji nierównego traktowania. Pamiętajmy, że wszystko odbywa się w budynkach administracji publicznej i najczęściej w godzinach służby, co już samo w sobie nie jest zgodne z prawem. Jak wspomniano wcześniej, wręczenie symbolicznego kwiatka w Dniu Kobiet nie powinno mieć charakteru sztuczności. Być może w jednostce nie wszystkie kobiety chcą uczestniczyć w oficjalnych uroczystościach z tej okazji. Wiersze lub cytaty wykorzystywane w życzeniach powinny być wybierane rozważnie. Są to sprawy delikatne i wymagające rozwagi, rozsądku, a przede wszystkim równego traktowania bez względu na wyznanie, płeć czy też inne cechy. Nie każdy chce uczestniczyć w tradycyjnym święceniu nowych

radiowozów czy też obiektów policyjnych. Jeśli organizuje się uroczystość pożegnania policjanta lub policjantki (powinno to się odbywać bez względu na stopień, stanowisko itp.) z okazji nabycia praw emerytalnych, to tę samą zasadę należy stosować w stosunku do pracowników cywilnych. Podobne reguły powinny obowiązywać przy wręczaniu nagród. Święto Policji lub inne imprezy integracyjne nie powinny mieć charakteru wymuszonego i nawet na takich spotkaniach należy zwrócić uwagę, jeśli ktoś przekracza normy przyzwoitości. Tego typu przykłady można byłoby mnożyć.

W tym przykładzie dobrej praktyki chodzi przede wszystkim o to, by postępowanie kierownika jednostki było przemyślane i obiektywne, niegodzące w niczyje uczucia i emocje. Warto przeprowadzić anonimową ankietę na temat chęci uczestnictwa w tego typu spotkaniach.

Praktyka nr 4. Osoba do spraw kontaktów z lokalnymi mniejszościami społecznymi

Jak już wielokrotnie wspomniano, Polska jest krajem coraz bardziej różnorodnym. Praktycznie trudno znaleźć na mapie kraju średnią co do wielkości miejscowość, w której nie byłoby osób reprezentujących mniejszości narodowe, etniczne, religijne. Wszędzie występują osoby z niepełnosprawnościami. Obok nas funkcjonują ludzie o innej orientacji seksualnej, które chcą się czuć bezpiecznie m.in. w miejscu swojego zamieszkania. Z różnych powodów nie wszystkie potrzeby mniejszości społecznych są czytelnie artykułowane. Jak już dowodzono, czasem wynika to ze stereotypów na temat Policji, barier językowych, obaw o sąsiedzką zemstę itp. Warto pamiętać, że działania parlamentarne i rządowe są w stanie wpłynąć na rozwiązanie kwestii systemowych. Na sytuacje indywidualne i doraźną pomoc może mieć duży wpływ lokalna Policja. W sytuacji zdiagnozowanych potrzeb w tym zakresie można na poziomie jednostki, w komórce odpowiedzialnej za prewencję kryminalną, wskazać osobę do spraw kontaktów z mniejszościami społecznymi.

Rolą osoby do spraw kontaktów z mniejszościami społecznymi powinno być nawiązywanie bieżących kontaktów z osobami wywodzącymi się z mniejszości społecznych, organizacjami pozarządowymi zajmującymi się problemami mniejszości, organizacja spotkań czy też debat, wysłuchiwanie potrzeb i pomoc w rozwiązywaniu problemów pozostających w gestii Policji.

Praktyka nr 5. Utrzymywanie wrażliwości społecznej wśród personelu jednostki

Zaganiani w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych, często nawet nie zdajemy sobie sprawy, jak wielki potencjał prospołecznych zachowań jest ukryty w ludziach pracujących w jednostce. Wystarczy czasem trochę motywujących i organizacyjnych zabiegów, by – z jednej strony wspomóc jakieś miejsce, placówkę, a z drugiej strony – oddziaływać na wrażliwość personelu jednostki, podlegającą – zwłaszcza w przypadku funkcjonariuszy – naturalnej erozji zawodowej. Być może warto zainspirować ludzi do jakiegoś konkretnego działania.

Trzeba przy tym pamiętać, by miało ono charakter trwały i z czasem budowało tradycję jednostki Policji.

Na terenie wielu miejscowości funkcjonują domy pomocy społecznej, hospicja, domy dziecka, noclegownie dla osób bezdomnych, domy spokojnej starości czy też stare i zaniedbane groby lub cmentarze. Można w naturalny sposób, nigdy wymuszany administracyjnie, odwołać się do wewnętrznych wartości personelu, wybrać jedno określone miejsce i odwiedzać je oraz wspierać przy różnych okazjach. Nie chodzi w tym przypadku o darowizny finansowe, ale utrzymanie kontaktu z osobami lub miejscami, co powinno wywołać odpowiednią refleksję społeczną.

Praktyka nr 6. Audyt architektoniczny i szkolenia na temat niepełnosprawności

Audyt architektoniczny polega na kompleksowej ocenie zgodności konstrukcji architektonicznej danego budynku i przystosowania go do osób z wszelkiego rodzaju niepełnosprawnościami. Usługa ta skierowana jest do firm i instytucji, którym zależy na działalności społecznej, jak również na tym, aby ich działalność była skierowana do każdego potencjalnego klienta, bez względu na jego kondycję fizyczną, w tym także do ogromnej grupy 4,5 mln osób niepełnosprawnych w Polsce. W wyniku audytu powstaje raport opisujący stan faktyczny oraz obszary do poprawy, a dostępne obiekty nagradzane są certyfikatem. Im bardziej dostępny obiekt, tym lepiej spełnia swoją rolę społeczną! Temat dostępności do Internetu osób niepełnosprawnych jest niestety wciąż

słabo rozpoznawalny. W odpowiedzi na ten problem, jak również w związku z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 2012 r. w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych (Dz. U. z 2012 r. poz. 526), instytucje publiczne zobowiązane są dostosować swoje serwisy internetowe do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Dostępność rozumiana jest jako nauka oraz zbiór standardów opisujących metody i wytyczne tworzenia serwisów internetowych, w sposób umożliwiający wygodny dostęp wszystkim osobom, również osobom niewidzącym, niesłyszącym. Fundacja „Integracja” to lider w dostosowywaniu stron www, w tym przeprowadzaniu audytów dostępności stron dla osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności.

Nadrzędnym celem szkoleń prowadzonych przez wykwalifikowanych i doświadczonych trenerów jest przekazanie informacji dotyczących osób z niepełnosprawnością, wykształcenie prawidłowych postaw i zachowań zarówno w pracy, jak i przy obsłudze niepełnosprawnego klienta. Szkolenia dla pracodawców chcących zatrudnić osoby z niepełnosprawnością pozwalają przedstawić takie zatrudnienie jako korzyść dla firmy, instytucji, a także ukazują pewne obowiązki wynikające z tego faktu. Wskazują rozwiązania systemowe i prawne w celu jak najlepszego wykorzystania państwowych funduszy podczas tworzenia nowych miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnością. Uwrażliwiają pracowników na tematykę niepełnosprawności i związane z nią zagadnienia. Motywują do przełamywania barier i lęku przed kontaktami z osobami z niepełnosprawnością. Zatrudniając osobę z niepełnosprawnością, pracodawca może nie tylko zyskać rzetelną osobę do swojego zespołu, ale także nabiera pewności, że zatrudnia pełnosprawnego pracownika.

Wskazówki dla kadry wykonawczej

W niniejszym poradniku otrzymałeś(aś) wiele wskazówek dotyczących tego, jak postępować w konkretnej sytuacji podczas kontaktów z różnymi mniejszościami społecznymi. Mogłeś(aś) zapoznać się z dobrymi praktykami, których adresatami są Twoi przełożeni, ale z efektów możesz się cieszyć także i Ty.

Poniżej przedstawiamy kilka wskazówek, które – z jednej strony – mogą zapobiec nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu innej osoby, a z drugiej strony – uchronią Cię przed odpowiedzialnością moralną, służbową lub karną. Niektóre z nich być może brzmią naiwnie, warto jednak się z nimi zapoznać.

Moja historia...

Mam na imię Arek. Do niedawna byłem aspirantem sztabowym w bardzo małej miejscowości. Dzisiaj jestem bezrobotny, bez szans na znalezienie pracy. Bez szacunku w mojej miejscowości. Rozwiedziony. Tamtej nocy doszło do kradzieży fragmentów trakcji kolejowej. Obsługiwałem to zdarzenie. Ze wstępnych ustaleń wynikało, że złodziejem jest niepełnosprawny intelektualnie Jan R. Pojechałem na przeszukanie. Nic nie znalazłem. Nie wiem, co mnie wzięło. Wyprowadziłem Jana R. za dom i tak go pobiliśmy, że się przyznał. Problem polegał na tym, że po prostu wymusiłem na nim to, co chciałem. Całą sytuację ukradkiem nagrała na komórkę jego siostra. Zawieszenie w czynnościach, proces, naiwne tłumaczenie się, wyrok. Miałem raptem 9 lat służby, więc nie przysługiwało mi prawo do emerytury. Świat mi się zawalił dwa razy. Raz, kiedy starałem się o przyjęcie do Policji, a chętnych było co niemiara i mało co nie poległem na testach. Drugi raz, kiedy trzema minutami rozwaliłem sobie całe życie. Najbardziej żał mi córki Ani, ma 6 lat. Matka zabrała ją do Anglii. Nie zamierzają wracać.

1. W wolnej chwili przeczytaj raz jeszcze „Zasady etyki zawodowej policjanta”. To jeden z ważniejszych dokumentów nakazujących określone zachowanie. Wracaj do niego jak najczęściej.
2. W przypadku dostrzeżenia bezprawnego zachowania ze strony innego policjanta lub policjantki, które może mieć podłoże dyskryminacyjne – natychmiast reaguj, doprowadzając do przerwania tego zachowania i powiadom przełożonego.
3. Przemoc i tortury nie są drogą do uzyskania wyjaśnień od podejrzanego. Stwierdzenie takiej praktyki jest równoznaczne z wszczęciem postępowania karnego i perspektywą wydalenia ze służby. Przypomnij sobie, jak ciężko było się dostać do Policji. Czy łatwo, z pozycji egzekwującego stosowanie prawa, stać się osadzonym w zakładzie karnym? Czy łatwo z wyrokiem karnym znaleźć nową pracę?
4. W przypadku opowiadania podczas służby przez innych policjantów lub policjantki wulgarnych, rasistowskich, antysemitycznych lub innych przekraczających granicę dobrego smaku dowcipów o mniejszościach społecznych, osobach niepełnosprawnych, wykluczonych społecznie – nie pozostawaj bierny, zareaguj. Na pewno umiesz zrobić to w taki sposób, by zwalczyć takie zachowania, nie tracąc koleżeńskich relacji.

5. Używanie wulgarnych słów nie może cechować policjanta lub policjantki. Wyklucz ze słownika służbowego wszystkie wulgaryzmy. Język polski jest bogaty w piękne słowa.
6. Każda osoba ma swoje imię i nazwisko. Mówienie po imieniu lub pseudonimem do osób, które są adresatami naszych działań, jest niekulturalne. Tym bardziej do zakazanych należą zwroty, które są obraźliwe dla określonych osób. Opisałyśmy je w poprzednich rozdziałach.
7. Wszystkich ludzi traktuj w taki sam sposób. Podejmując interwencję, nigdy nie kieruj się stereotypami. Już wiesz, że są one krzywdzące i mogą powodować stronnicze traktowanie.
8. Jeśli podczas służby potraktujesz inną osobę w sposób niewłaściwy, nieprofesjonalny, to nie brnij w naiwne tłumaczenia i nieprawdziwe relacje. Zwykle szczerze przeprosiny mogą zapobiec wielu niepotrzebnym konsekwencjom.
9. Jeśli stwierdzisz u siebie syndrom wypalenia zawodowego, który zacznie się objawiać przedmiotowym, subiektywnym traktowaniem ludzi, rutyną – porozmawiaj o tym ze swoim przełożonym lub psychologiem. Znalezienie rozwiązania zaoszczędzi wiele potencjalnych kłopotów w relacjach służbowych i prywatnych.
10. Nigdy nie uczestnicz w zмовach milczenia lub ukrywaniu nagannych czynów swoich kolegów i koleżanek. Jeśli wiesz, że ktoś z Twojego policyjnego otoczenia przejawia zachowania seksistowskie, kieruje się uprzedzeniami, może być sprawcą przemocy domowej, nadużywa alkoholu, może być sprawcą przestępstw – zareaguj. Staraj się zrywać z mitami na temat donosicielstwa. Problem możesz zgłosić też anonimowo. Reakcja jest Twoją powinnością.

Liczymy na to, że tych kilka wybranych dobrych praktyk oraz wskazówek pomoże Ci zachować profesjonalizm i osobisty dystans do wielu kwestii. Jeżeli masz jakieś negatywne poglądy na temat wymienionych w poradniku mniejszości społecznych i określonych grup, postaraj się to zmienić. Zdobywanie fachowej wiedzy bardzo temu sprzyja. Pełnienie służby stanie się prostsze i przyjemniejsze. Jeżeli jest to dla Ciebie zbyt trudne, to pamiętaj, że masz obowiązek pozostawić potencjalne uprzedzenia w sferze życia prywatnego, natomiast w służbie musisz być obiektywny(a). Składając rotę ślubowania, zobowiązałeś(aś) się służyć na równi każdemu człowiekowi, nawet z narażaniem własnego życia lub zdrowia.

IV

ONI MOGĄ POMÓC

W celu ułatwienia uzyskania pomocy, wsparcia oraz fachowej porady poniżej przedstawiamy dane kontaktowe podmiotów działających na rzecz szeroko pojętej ochrony praw człowieka, wraz z zakresem ich kompetencji i działania.

Poniższy wykaz nie wyczerpuje listy wszystkich instytucji oraz organizacji działających w Polsce.

Rzecznik Praw Obywatelskich

Podstawowym zadaniem Rzecznika jest stanie na straży wolności oraz praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP i innych przepisach prawa. Zadanie to Rzecznik realizuje przez badanie, czy na skutek działania lub zaniechania organów, organizacji albo instytucji zobowiązanych do przestrzegania i realizacji wolności człowieka i obywatela nie nastąpiło naruszenie prawa oraz zasad współżycia i sprawiedliwości społecznej, i – w razie stwierdzenia takiego naruszenia – podejmowanie stosownych czynności. Zgodnie z art. 9 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich, podjęcie czynności przez rzecznika następuje: na wniosek obywateli lub ich organizacji, na wniosek organów samorządu, na wniosek Rzecznika Praw Dziecka, z własnej inicjatywy.

KONTAKT:

al. Solidarności 77, 00-090 Warszawa
www.rpo.gov.pl

Infolinia obywatelska 800 676 676
e-mail: biurorzecznika@brpo.gov.pl

Rzecznik Praw Dziecka

Przedmiotem troski Rzecznika Praw Dziecka są wszystkie dzieci. Szczególną opieką otacza dzieci niepełnosprawne, które mają utrudniony start życiowy. Rzecznik, wykonując swoje uprawnienia, kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji RP, Konwencji o Prawach Dziecka i ustawie o Rzeczniku Praw Dziecka.

KONTAKT:

ul. Przemysłowa 30/32
00-450 Warszawa
www.brpd.gov.pl

tel.: 22 583 66 00
e-mail: rpd@brpd.gov.pl

Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania

Podstawowym zadaniem Pełnomocnika jest realizowanie oraz koordynowanie polityki rządu w zakresie zasady równego traktowania, w tym przeciwdziałania dyskryminacji, w szczególności ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, wiek, niepełnosprawność oraz orientację seksualną.

Zadanie to Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania realizuje poprzez opracowywanie i opiniowanie projektów aktów prawnych w zakresie równego traktowania; przeprowadzanie analiz i ocen rozwiązań prawnych pod kątem respektowania zasady równego traktowania, a także występowanie do właściwych organów z wnioskami o wydanie lub zmianę aktów prawnych w zakresie spraw należących do Pełnomocnika.

Pełnomocnik monitoruje sytuację w zakresie przestrzegania zasady równego traktowania oraz podejmuje działania zmierzające do eliminacji lub ograniczenia skutków powstałych w wyniku naruszenia zasady równego traktowania, również poprzez promowanie, upowszechnianie i propagowanie problematyki równego traktowania.

KONTAKT:

Aleje Ujazdowskie 1/3
00-583 Warszawa
www.rownetraktowanie.gov.pl

tel.: 22 694 75 35
e-mail: bprt@kprm.gov.pl

Zespół ds. Ochrony Praw Człowieka w Departamencie Kontroli, Skarg i Wniosków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Zakres działania Zespołu obejmuje między innymi prowadzenie monitoringu spraw dotyczących zjawisk związanych z przestępstwami z nienawiści, a także podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie tego rodzaju zjawiskom.

Zespół współpracuje z organami i jednostkami podległymi lub nadzorowanymi przez ministra, innymi organami administracji publicznej, instytucjami oraz organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony praw człowieka i przeciwdziałania przestępstwom na tle nienawiści. Monitoruje, a w uzasadnionych przypadkach również koordynuje, realizację programów szkoleniowych w resorcie spraw wewnętrznych, w szczególności w Policji i Straży Granicznej, w zakresie problematyki ochrony praw człowieka oraz przygotowywanie, a następnie aktualizowanie dla tych podmiotów materiałów dydaktycznych z zakresu ochrony praw człowieka.

Prowadzi też sprawy związane z nadzorem ministra nad Policją i Strażą Graniczną w zakresie przekazywania skarg i informacji pozaskargowych na te służby Niezależnej Instytucji Badającej Niewłaściwe Zachowania Policji.

KONTAKT:

ul. Stefana Batorego 5
02-591 Warszawa
www.msw.gov.pl

tel.: 22 601 15 38

Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej

Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej (TEA) zostało założone w 2009 r. przez osoby zajmujące się edukacją antydyskryminacyjną. Skupia kilkadziesiąt osób, które specjalizują się w tej dziedzinie – są to m.in. trenerzy i trenerki antydyskryminacyjni(e), twórcy i twórczynie projektów na rzecz równości i różnorodności, członkowie i członkinie organizacji wspierających grupy narażone na dyskryminację.

Misją Towarzystwa jest rozwijanie i upowszechnianie edukacji antydyskryminacyjnej, tak aby każda osoba współtworzyła świat wolny od dyskryminacji i prze-

mocy. TEA kieruje swoje działania do tych osób i instytucji, które zajmują się edukacją formalną i nieformalną w Polsce.

KONTAKT:

ul. Kłopotowskiego 9/31
03-718 Warszawa
www.tea.org.pl

tel.: 535 559 557
e-mail: biuro@tea.org.pl

Stowarzyszenie Interwencji Prawnej

Stowarzyszenie Interwencji Prawnej podejmuje działania na rzecz osób dyskryminowanych i zagrożonych marginalizacją poprzez udzielanie im niezbędnej pomocy prawnej i społecznej. Stowarzyszenie udziela pomocy uchodźcom i osobom ubiegającym się o ten status, więźniom i byłym więźniom. Ponadto pomaga dzieciom pozbawionym opieki rodzicielskiej poprzez promocję rozwoju systemu rodzinnej opieki zastępczej.

KONTAKT:

Aleksandra Chrzanowska – koordynatorka Sekcji ds. Cudzoziemców
Katarzyna Wencel – prawniczka odpowiedzialna za działania antidyskryminacyjne

ul. Siedmiogrodzka 5 lok. 51 (klatka E)
01-204 Warszawa
www.interwencjaprawna.pl

tel.: 22 621 51 65
e-mail: k.wencel@interwencjaprawna.pl;
interwencja@interwencjaprawna.pl

Stowarzyszenie na rzecz Integracji Społeczeństwa Wielokulturowego „Nomada”

Stowarzyszenie powstało z inicjatywy osób, które łączy doświadczenie, wrażliwość i duże zaangażowanie w sprawy społeczne. Działa na rzecz wszechstronnego rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Dąży do kształtowania postaw solidarności międzyludzkiej i porozumienia ludzi o różnym pochodzeniu i statusie społecznym. Podejmuje działania na rzecz upowszechniania i ochrony praw człowieka. Działa w obronie mniejszości narodowych, religijnych, seksualnych oraz uchodźców, imigrantów i innych grup wykluczonych społecznie.

Powstało, by zapobiegać wszelkim objawom dyskryminacji, by działać na rzecz środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym i mobilizować je do działania, przełamywać stereotypy i uprzedzenia. Metody pracy zakładają współuczestnictwo w życiu społeczności, które prowadzi do zmian postaw w kierunku rozwijania wzajemnych relacji i sposobów komunikacji.

KONTAKT:

ul. Paulińska 4/8, 50-247 Wrocław
www.sukurs.nomada.info.pl
www.nomada.info.pl

e-mail: nomada@nomada.info.pl

Stowarzyszenie „NIGDY WIĘCEJ”

Stowarzyszenie istnieje od 1996 r. Jest organizacją wyspecjalizowaną w monitorowaniu przejawów rasizmu, która zdobyła renomę w kraju i za granicą. Misją Stowarzyszenia „NIGDY WIĘCEJ” jest promowanie wielokulturowości i szacunku dla odmienności. Organizacja przełamuje złą kulturę milczenia wokół problemu rasizmu i ksenofobii. Buduje szeroki i różnorodny ruch sprzeciwu wobec dyskryminacji w różnych obszarach życia społecznego.

Stowarzyszenie „NIGDY WIĘCEJ” publikuje bardzo ciekawe informacje na temat incydentów związanych m.in. z atakami na mniejszości społeczne. Koniecznie odwiedź stronę http://www.nigdywiecej.org/index.php?option=com_content&task=view&id=261&Itemid=20. Znajdziesz tam tzw. „**Brunatną Księgę**” i opis wielu zachowań przestępczych oraz incydentów.

KONTAKT:

P.O. Box 6, 03-700 Warszawa 4
www.nigdywiecej.org

tel.: 601 360 835
e-mail: redakcja@nigdywiecej.org

Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne

Towarzystwo zostało założone w Krakowie w 1990 r. Jest społeczno-kulturalną organizacją polskich Ormian, działającą oficjalnie na mocy ustawy o stowarzyszeniach. Celem Towarzystwa jest integracja społeczności polskich Ormian oraz

dokumentacja ich historii i kultury. Towarzystwo nawiązuje również kontakty z Armenią i z ormiańską diasporą poza jej granicami, aby pomóc Ormianom mieszkającym w Polsce utrzymać kontakt duchowy z resztą narodu.

KONTAKT:

os. Centrum B 5/44
31-927 Kraków
www.otk.armenia.pl

tel.: 12 656 56 07
e-mail: prezes@otk.armenia.pl

Kampania przeciw Homofobii

Jest to największa ogólnopolska organizacja pracująca na rzecz osób LGBT. Od 2001 r. przeciwdziałła dyskryminacji lesbijek, gejów, osób biseksualnych i osób trans (LGBT). Zajmuje się kształtowaniem postaw tolerancji i przełamywaniem uprzedzeń i stereotypów wobec osób bi- i homoseksualnych; kształtowaniem pozytywnej tożsamości osób bi-, homoseksualnych; edukacją; działalnością naukowo-badawczą; integracją społeczną; działaniami na rzecz kobiet i przeciwdziałaniem dyskryminacji ze względu na płeć.

KPH specjalizuje się w organizacji dużych akcji edukacyjnych i społecznych – prezentujących osoby homoseksualne w pozytywnym świetle (m.in. kampania społeczna „Niech Nas Zobaczą”), akcji skierowanych do studentów, nauczycieli i rodziców. Działania edukacyjne kieruje do konkretnych grup społecznych. Do tej pory organizacja przeprowadziła szkolenia uwrażliwiające na problemy gejów i lesbijek dla nauczycieli, pedagogów, pracowników socjalnych, studentów wielu kierunków humanistycznych, prawników oraz policjantów i policjantek.

KONTAKT:

ul. Solec 30A (wejście od al. 3 Maja)
00-403 Warszawa
www.kph.org.pl

tel.: 22 423 64 38
e-mail: info@kph.org.pl

Stowarzyszenie „Lambda Warszawa”

Jest organizacją społeczną założoną w październiku 1997 r. Prowadzi edukację społeczną na rzecz tolerancji wobec zjawiska homoseksualizmu, biseksualizmu i trans-

seksualizmu. Zajmuje się też promocją zdrowia oraz kształtowaniem pozytywnej świadomości kobiet i mężczyzn homoseksualnych, biseksualnych i transseksualnych; propagowaniem zasad postępowania zapobiegającego zakażeniu wirusem HIV i innym infekcjom przenoszonym drogą płciową oraz wykonuje zadania związane z przeciwdziałaniem dyskryminacji, zwłaszcza dyskryminacji ze względu na tożsamość, orientację seksualną i płeć.

Do najważniejszych działań Stowarzyszenia „Lambda Warszawa” należą: prowadzenie centrum pomocowego, oferującego bezpłatną, anonimową i profesjonalną pomoc psychologiczną (poradnictwo psychologiczne, terapia psychologiczna, telefon zaufania, poradnictwo internetowe: www.bezpytan.pl, www.bezpiecznie.org.pl), prawną (poradnictwo prawne), socjalną, seksuologiczną (poradnictwo seksuologiczne, terapia seksuologiczna), konsultacje w zakresie uzależnień, psychoedukację (grupa rozwojowa), poradnictwo i grupy wsparcia dla rodziców i bliskich osób LGBT (lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transseksualnych), grupy wsparcia dla osób LGBT (dla kobiet, mężczyzn, studentek/studentów, chrześcijan(ek), osób trans, osób żyjących z niepełnosprawnością, osób niesłyszących i niedoświadczonych).

Prowadzi edukację w formie partywki (działań w klubach i miejscach spotkań) oraz poradni internetowych w zakresie bezpieczeństwa związanego z przyjmowaniem substancji psychoaktywnych oraz podejmowania zachowań seksualnych. Prowadzi największą w Polsce bibliotekę i archiwum LGBT. Wydaje publikacje i organizuje szkolenia dotyczące przeciwdziałania dyskryminacji, monitorowania dyskryminacji ze względu na orientację i tożsamość seksualną w Polsce.

KONTAKT:

ul. Żurawia 24a
00-515 Warszawa
www.lambdawarszawa.org

tel.: 22 628 52 22
e-mail: warszawa@lambdawarszawa.org

Stowarzyszenie „Pracownia Różnorodności” w Toruniu

Stowarzyszenie powstało z przekształcenia KPH Toruń, oddziału Stowarzyszenia Kampania przeciw Homofobii. W swojej działalności wykorzystuje różne środki, sposoby i możliwości, wciąż szukając nowych pomysłów i rozwiązań. Organizuje spotkania, panele dyskusyjne, konferencje, manifestacje, kolportaż ulotek i plakatów, wystawy, pokazy filmowe, koncerty, akcje edukacyjne, wykłady i warsztaty,

kontaktuje się z mediami oraz administracją, przedstawiając swoje stanowisko i próbując wpłynąć na to, jak postrzegają one osoby LGBT oraz ich problemy. Współpracuje też z innymi organizacjami LGBT w Polsce i za granicą.

KONTAKT:

Adres pocztowy:

ul. Jana Mohna 50H/8
87-100 Toruń

Adres biura:

ul. Podmurna 4/6 (Dwór Mieszczański)
87-100 Toruń
www.spr.org.pl

e-mail:

pracowniaroznorodnosci@gmail.com

Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej

Fundacja jest organizacją pozarządową, której misja polega na kształtowaniu otwartego społeczeństwa, różnorodnego pod względem wyznania, pochodzenia kulturowego, etnicznego, rasowego, narodowego czy światopoglądu. Działania FRS wspierają dialog międzykulturowy, rozwijają zasoby wiedzy i narzędzia w zakresie integracji społecznej i równego traktowania oraz nagłaśniają problem dyskryminacji ze względu na wyznanie, światopogląd czy pochodzenie etniczne, rasowe, narodowe. FRS angażuje się także w krytyczną analizę historii społeczeństwa różnorodnego w Polsce po to, aby wnioski i refleksje dotyczące przeszłych doświadczeń miały konstruktywny wkład w debatę o współczesnych dylematach nt. migracji, dyskryminacji i integracji.

KONTAKT:

Skrytka pocztowa nr 381
00-950 Warszawa
www.ffrs.org.pl

tel.: 22 400 09 12

e-mail: biuro@ffrs.org.pl

Fundacja „Afryka Inaczej”

Fundacja „Afryka Inaczej” popularyzuje wiedzę na temat Afryki w bardzo szerokim zakresie. Promuje i inicjuje wydarzenia kulturalne związane z krajami afry-

kańskimi. Wspiera koła naukowe, stowarzyszenia i inne organizacje pozarządowe. Prowadzi działania z zakresu edukacji i pomocy rozwojowej. Zachęca do inwestowania w Afryce. Jest nastawiona na realizację takich celów jak upowszechnianie i ochrona wolności i praw człowieka oraz swobód obywatelskich, a także działań wspomagających rozwój demokracji w krajach Afryki.

KONTAKT:

ul. Syta 104F
02-987 Warszawa
www.fundacja.afryka.org

e-mail: rzecznik@afryka.org

Fundacja „Ocalenie”

Jest to organizacja pozarządowa, która powstała w 2000 r. Zajmuje się pomocą uchodźcom, imigrantom i repatriantom w Polsce, a także środowiskom polonijnym na Kaukazie i ofiarom konfliktów wojennych w tym regionie.

W ramach swojej działalności statutowej Fundacja „Ocalenie” prowadzi punkty konsultacyjne dla cudzoziemców w Warszawie i Łomży. Zatrudniani są w nich uchodźcy z Czeczenii oraz imigranci z Gruzji, Palestyny, Azerbejdżanu i Sudanu. W punktach cudzoziemcy mogą korzystać z pomocy psychologa, doradcy zawodowego, pracownika socjalnego i prawnika. Prowadzone są tam lekcje języka polskiego połączone z warsztatami z kultury polskiej i dnia codziennego w Polsce.

Wielokulturowy zespół pracowników Fundacji „Ocalenie” organizuje warsztaty na temat różnic kulturowych i religijnych dla instytucji państwowych, Policji, Straży Granicznej, organizacji pozarządowych oraz wolontariuszy zajmujących się cudzoziemcami w Polsce.

Pracownicy Fundacji biorą udział w mediacjach, w których jedną ze stron stanowią cudzoziemcy, a także są tłumaczami cudzoziemców w postępowaniach administracyjnych, w trakcie wizyt w urzędach i u lekarzy. Występują również jako pełnomocnicy w trakcie procedury repatriacyjnej.

KONTAKT:

ul. Ordynacka 9/21
00-364 Warszawa
www.ocalenie.org.pl

tel.: 22 828 04 64
e-mail: fundacja@ocalenie.org.pl

Stowarzyszenie przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii „Otwarta Rzeczpospolita”

„Otwarta Rzeczpospolita” powstała w 1999 r. z potrzeby przeciwdziałania ksenofobicznym i antysemickim uprzedzeniom odżywającym w polskim życiu publicznym. Podstawowe cele Stowarzyszenia to krzewienie postawy otwartości i szacunku dla osób oraz grup o odmiennej identyfikacji etnicznej, narodowej, religijnej, kulturowej lub społecznej oraz przeciwdziałanie wszelkim formom rasizmu, antysemityzmu, ksenofobii i innym postawom godzącym w godność człowieka.

KONTAKT:

ul. Krakowskie Przedmieście 16/18
00-325 Warszawa
www.otwarta.org

tel.: 22 828 11 21
e-mail: otwarta@otwarta.org

Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji i Fundacja „Integracja”

Idee fundacji realizują dwie organizacje pożytku publicznego – Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji i Fundacja „Integracja”.

Fundacja „Integracja” to profesjonalna, ogólnokrajowa organizacja pozarządowa aktywnie działająca na rzecz osób z niepełnosprawnością, ich rodzin i opiekunów. Działania „Integracji” koncentrują się na edukacji różnych środowisk, dostarczaniu informacji, wspieraniu aktywności zawodowej oraz działaniach na rzecz poprawy dostępności architektonicznej miast w Polsce. „Integracja” pokazuje, że niepełnosprawność to normalność, a osoby z różnymi dysfunkcjami – tak samo jak osoby sprawne – mają pasje, talenty, mogą zakładać rodziny i mieć dobrą pracę.

Misją „Integracji” jest poprawa sytuacji osób z niepełnosprawnością, kształtowanie świadomości niepełnosprawnych, działanie na rzecz wyrównywania szans oraz integracji społecznej. Główne cele to:

- wzrost aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnością poprzez działanie na zasadach pośrednictwa pracy, organizowanie i budowanie świadomości szkolenia dla osób niepełnosprawnych i budując świadomość pracodawców;
- zmiana sytuacji osób niepełnosprawnych poprzez prowadzenie kampanii społecznych, szkoleń dla organizacji i instytucji, doprowadzając do zmiany prawa;

- zwiększenie dostępu do informacji poprzez różnorodne kanały komunikacji, tj. program telewizyjny, magazyn, portal internetowy;
- zwiększenie dostępności architektonicznej poprzez promowanie i przeprowadzanie audytu stron www, audytu architektonicznego.

Aby jak najskuteczniej realizować postawione cele, „Integracja” stara się działać na wielu płaszczyznach. Między innymi walczy z barierami architektonicznymi. Uczy administratorów, redaktorów, jak tworzyć serwisy internetowe dostępne dla wszystkich. Prowadzi równolegle, obok „Magazynu Integracja”, serwis www.niepełnosprawni.pl, wydaje publikacje z zakresu niepełnosprawności oraz realizuje program telewizyjny.

Od lat inicjuje kampanie społeczne, oswajające z niepełnosprawnością, ale też promujące zachowania pozwalające przed nią się ustrzec, np. „Płytką wyobrażenia to kalectwo”. Walczy o lepsze prawo, np. kampania „Czy naprawdę chciałbyś być na naszym miejscu” doprowadziła do tego, że kierowcom z niepełnosprawnością żyje się łatwiej, a liczba mandatów za parkowanie na „kopertach” znacząco wzrosła.

Działania „Integracji” skupiają się na trzech priorytetach: informacji, edukacji oraz aktywizacji zawodowej. Realizowane są m.in. poprzez: sieć Centrów Integracja: w Warszawie, Gdyni, Zielonej Górze, Krakowie i Katowicach.

Gdy ktoś mnie kiedyś zapytał, czy skoczyłbym do wody jeszcze raz – wyznał kiedyś nasz szef – odpowiedziałem, że tak, ale wcześniej sprawdziłbym, czy jest odpowiednia głębokość i czy nie zrobię sobie krzywdy. Gdyby taki scenariusz się sprawdził, pewnie nie byłoby „Integracji”. Życie toczy się jednak własnym rytmem. I choć na wiele spraw nie mamy wpływu, to powinniśmy walczyć o każdy dzień, bo jest niepowtarzalny tak jak życie. Nawet gdy poruszamy się na wózku, gdy przed oczami zakryty jest świat, czy kiedy przemawia jedynie cisza... Przez blisko 20 lat istnienia „Integracja” wykonała kawał dobrej roboty. Nie opuszcza nas jednak poczucie, że to wciąż początek długiej i trudnej drogi ku normalności.

KONTAKT:

ul. Andersa 13
00-162 Warszawa
www.integracja.org
www.niepełnosprawni.pl
www.dostepnestryony.pl

tel.: 22 530 65 70
e-mail: integracja@integracja.org

Infolinia 801 801 015 – konsultanci czekają na telefony od poniedziałku do piątku w godzinach 8.00–17.00

CENTRUM INTEGRACJA W WARSZAWIE

ul. Dzielna 1
00-162 Warszawa

tel.: 22 831 85 82
e-mail: warszawa@integracja.org

CENTRUM INTEGRACJA W GDYNI

ul. Traugutta 2
81-388 Gdynia

tel.: 58 660 28 38
e-mail: gdynia@integracja.org

CENTRUM INTEGRACJA W ZIELONEJ GÓRZE

ul. Sowińskiego 2/1
65-419 Zielona Góra

tel.: 68 328 64 80
e-mail: zielonagora@integracja.org

CENTRUM INTEGRACJA W KRAKOWIE

ul. Kapelanka 17
30-347 Kraków

tel.: 505 607 120
e-mail: krakow@integracja.org

CENTRUM INTEGRACJA W KATOWICACH

ul. Lompy 14
40-955 Katowice

tel.: 32 605 38 50; 505 606 661;
505 606 746
e-mail: katowice@integracja.org

Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Fundacja została założona w 1989 r. Obecnie jest jedną z najbardziej doświadczonych i profesjonalnie działających organizacji pozarządowych zajmujących się prawami człowieka w Europie. Od początku swojego istnienia realizuje wspólne programy i działania z licznymi międzynarodowymi i zagranicznymi organizacjami i instytucjami. Służy ponadto fachowym doradztwem w zakresie problemów dotyczących naruszeń praw osobistych i politycznych oraz realizacji programów edukacyjnych, zarówno bardzo licznym organizacjom pozarządowym, jak i instytucjom państwa (Policji, wymiarowi sprawiedliwości, więziennictwu, Straży Granicznej itp.). Stale współpracuje z Biurem Studiów i Analiz Sejmu oraz komisjami parlamentarnymi.

KONTAKT:

ul. Zgoda 11
00-018 Warszawa
www.hfhr.pl

tel.: 22 828 10 08; 22 828 69 96;
22 556 44 40
e-mail: hfhr@hfhrpol.waw.pl

Stowarzyszenie Amnesty International Polska

Amnesty International jest ogólnosiwiatowym ruchem ludzi działających na rzecz praw człowieka. Podstawową formą działalności jest prowadzenie kampanii. Amnesty International bada, dokumentuje i publikuje raporty o przypadkach naruszeń praw człowieka. Podejmuje praktyczne i skuteczne działania w celu powstrzymania naruszeń praw człowieka i pomocy ofiarom tych naruszeń.

Członkowie organizacji pochodzą z wielu różnych kultur i mają różne poglądy, jednak jednoczy ich chęć działania na rzecz świata, w którym przestrzegane będą prawa każdego człowieka. Organizacja jest zaangażowana w obronę praw człowieka na całym świecie.

KONTAKT:

ul. Piękna 66a
00-672 Warszawa
www.amnesty.org.pl

tel.: 22 827 60 00
e-mail: amnesty@amnesty.org.pl

Centrum Żydowskie w Oświęcimiu

W 1995 r. w Nowym Jorku powstała Auschwitz Jewish Center Foundation, której celem było stworzenie żydowskiego centrum kulturalno-edukacyjnego w Oświęcimiu. Dla realizacji tego zadania powołano rok później w Polsce siostrzaną organizację – Fundację Edukacyjne Centrum Żydowskie w Oświęcimiu.

We wrześniu 2000 r. Centrum Żydowskie w Oświęcimiu zostało oficjalnie otwarte. Centrum to instytucja pozarządowa, której celem jest kultywowanie pamięci Żydów – mieszkańców miasta, jak również edukacja przyszłych pokoleń na temat świata, który zniknął bezpowrotnie w czasie Holokaustu, i nauczanie o zagrożeniach płynących z uprzedzeń i nietolerancji.

KONTAKT:

Plac ks. J. Skarbka 5
32-600 Oświęcim
www.ajcf.pl

tel.: 33 844 70 02
e-mail: info@ajcf.pl

Forum Dialogu Między Narodami

Jest organizacją pozarządową zajmującą się działalnością na rzecz zbliżenia pomiędzy Polakami a Żydami, przeciwdziałaniem przejawom antysemityzmu i ksenofobii, a także edukacją na rzecz tolerancji. Forum realizuje swoje cele poprzez seminaria, wystawy, publikacje i programy wymiany, skierowane do młodzieży i środowisk opiniotwórczych.

KONTAKT:

ul. Krakowskie Przedmieście 6
00-325 Warszawa
www.dialog.org.pl

tel.: 22 827 22 07
e-mail: forum@dialog.org.pl

Fundacja „Trans-Fuzja”

Fundacja powstała w 2008 r. Za swoją misję uważa upowszechnianie wiedzy o płci. Chce doprowadzić do sytuacji, w której temat transpłciowości nie będzie tabu, a wiedza o płci, genderze i tożsamościach płciowych stanie się szeroko dostępna i rozumiane będą słowa: transwestyta, transseksualista, crossdresser. Chce również, aby osoby transpłciowe były akceptowane i szanowane, miały wsparcie rodzin i przyjaciół, by czuły się pełnoprawnymi członkami społeczeństwa. Pragnie, by rodzina, w której urodzi się transpłciowe dziecko, wiedziała, jak z nim postępować i gdzie może uzyskać pomoc. Fundacja chce obalić mity i stereotypy dotyczące transwestytów i transseksualistów oraz pokazać, że osoby trans żyją wśród nas, że mają pełne prawo do tego, aby się realizować i żyć w zgodzie ze sobą.

KONTAKT:

ul. Konopnickiej 26
05-501 Piaseczno
www.transfuzja.org

e-mail: kontakt@transfuzja.org

Stowarzyszenie „PRO HUMANUM”

Działalność Stowarzyszenia jest nastawiona na zapobieganie wykluczeniu społecznemu i marginalizacji różnych grup społecznych oraz prowadzenie szeroko rozumianej działalności edukacyjnej odpowiadającej potrzebom współczesnego życia społecznego, w tym edukacji na rzecz upowszechniania wiedzy na temat praw człowieka oraz zapobiegania przejawom dyskryminacji.

Celami Stowarzyszenia są: budowanie otwartego społeczeństwa obywatelskiego, dążenie do przeciwdziałania dyskryminacji we wszystkich dziedzinach życia społecznego, kształtowanie postaw otwartych na świat, promowanie wielokulturowości i tolerancji, propagowanie i wspieranie wszelkich form kształcenia ludzi z grup marginalizowanych społecznie, tworzenie oferty edukacyjnej odpowiadającej wymagom współczesności, popieranie, prowadzenie i upowszechnianie badań naukowych dotyczących problematyki praw człowieka i obywatela, aktywizowanie i integrowanie środowisk lokalnych.

Stowarzyszenie realizuje swoje cele poprzez prowadzenie działalności edukacyjno-szkoleniowej, wydawniczej i informacyjno-promocyjnej, wspieranie działalności naukowej i badawczej związanej tematycznie z celami statutowymi, organizowanie konferencji, wykładów, warsztatów oraz innych imprez kulturalno-oświatowych. Podejmuje działania na rzecz promocji etyki zawodowej i rynku pracy wolnego od dyskryminacji. W zakresie realizacji celów statutowych współpracuje z władzami samorządowymi, państwowymi, sektorem gospodarczym, środkami masowego przekazu oraz innymi organizacjami. Kształci lokalnych liderów i animatorów życia społecznego. Współpracuje z krajowymi, zagranicznymi i międzynarodowymi organizacjami i instytucjami, z którymi taka współpraca okazuje się potrzebna przy realizacji zadań statutowych Stowarzyszenia.

KONTAKT:

Biurowo Porad Społecznych
ul. Ratuszowa 7/9
03-450 Warszawa
www.prohumanum.org

tel.: 22 403 32 03
e-mail: ngo@prohumanum.org

Fundacja „Wiedza Lokalna”

Fundacja „Wiedza Lokalna” jest organizacją pozarządową wspomagającą instytucje samorządowe i innych aktorów życia społecznego poprzez dostarczanie ekspertyzy

oraz kompleksowych rozwiązań w dziedzinie badań i analiz społecznych. Ekspertami i współpracownikami są osoby łączące pracę naukową z dużym doświadczeniem wyniesionym ze stosowania narzędzi analitycznych w praktyce. Celem Fundacji jest przekształcanie wiedzy o charakterze akademickim w wiedzę użyteczną do diagnozowania potrzeb i rozwiązywania różnorodnych problemów, zwłaszcza na poziomie lokalnym.

KONTAKT:

al. Waszyngtona 67/18
04-074 Warszawa
www.wiedzialokalna.pl

e-mail: biuro@wiedzialokalna.pl

Związek Romów Polskich – oddział w Gorzowie Wielkopolskim i oddział w Szczecinku

Do głównych celów statutowych należy m.in. aktywizowanie członków romskiej mniejszości etnicznej oraz reprezentowanie ich wobec władz państwowych i samorządowych. Związek prowadzi działalność społeczną, kulturalno-oświatową, pielęgnuje tradycję, popularyzuje język romski i naucza go oraz szerzy wiedzę o historii i kulturze narodu romskiego.

KONTAKT:

ul. Borowskiego 31
66-400 Gorzów Wlkp.

ul. Wyszyńskiego 32
78-400 Szczecinek
www.romowie.com

tel.: 95 735 36 44

e-mail: zrp.gorzow@op.pl

tel.: 94 372 50 98

e-mail: zrp.prezes@wp.pl

Stowarzyszenie Romów w Polsce

Stowarzyszenie Romów w Polsce utworzono na początku 1992 r. Podstawowym zadaniem Stowarzyszenia jest działanie na rzecz tworzenia warunków pełnego uczestnictwa Romów w życiu narodu polskiego. Wielowiekowe stereotypy utrwa-

liły w społeczeństwie negatywny obraz Romów. Dlatego też Stowarzyszenie prowadzi aktywną, wielokierunkową działalność, zmierzającą do poprawy sytuacji społecznej, ekonomicznej i kulturalnej środowisk romskich.

Jednym z głównych celów Stowarzyszenia jest przypominanie i upamiętnienie eksterminacji i Holokaustu Romów. Realizuje to poprzez prowadzoną na szeroką skalę działalność naukową i wydawniczą, organizowanie uroczystości i wystaw. Swoimi działaniami obejmuje większość środowisk romskich.

KONTAKT:

ul. Berka Joselewicza 5
32-600 Oświęcim
www.stowarzyszenie.romowie.net

tel.: 33 842 69 89
e-mail: 17421453@pro.onet.pl;
stowarzyszenie@romowie.net

Radomskie Stowarzyszenie Romów „Romano Waść”

Jest to organizacja zrzeszająca przedstawicieli społeczności romskiej. Współpracuje z Polakami, którzy są zainteresowani kulturą i tradycją Romów, współpracuje z władzami miasta, władzami województwa, Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Radomiu, instytucjami kulturalnymi i edukacyjnymi w Radomiu i województwie mazowieckim, Ministerstwem Spraw Wewnętrznych oraz innymi stowarzyszeniami i organizacjami romskimi.

Priorytetowym celem Stowarzyszenia jest stworzenie Europejskiego Centrum Kultury i Edukacji Romów, które będzie miejscem integracji ludzi z różnych środowisk i narodowości przy poszanowaniu odmienności kulturowej i obyczajowej.

Stowarzyszenie upowszechnia kulturę i prowadzi aktywizację kulturalną społeczności romskiej, edukację kulturalną i społeczną, wyrównuje szanse edukacyjne dzieci i młodzieży, zajmuje się kształceniem dorosłych, aktywizacją zawodową i budowaniem świadomości kobiet romskich.

KONTAKT:

ul. Twarda 13
26-600 Radom
www.romanowast.pl

tel.: 48 385 01 48
e-mail: romano.wast@gmail.com

Związek Ukraińców w Polsce

Głównym celem organizacji jest działanie na rzecz zachowania tożsamości kulturalnej społeczności ukraińskiej w Polsce oraz rozwój dobrosąsiedzkich kontaktów i współpracy pomiędzy Polską a Ukrainą.

KONTAKT:

Zarząd Główny
ul. Kościeliska 7
03-614 Warszawa
www.zup.ukraina.com.pl

tel.: 22 679 96 77
e-mail: sekretariat@ukraina.com.pl

Stowarzyszenie Wspólnota Kulturowa „Borussia” w Olsztynie

Stowarzyszenie powstało w 1990 r. w Olsztynie. Działa na rzecz budowania i pogłębiania kultury dialogu i tolerancji między ludźmi różnych narodowości, wyznań, tradycji oraz współtworzenia społeczeństwa obywatelskiego. Stowarzyszenie „Borussia” zostało założone wiosną 2006 r. przez Roberta Trabę i Kazimierza Brakonieckiego. Kontynuuje i wspiera działalność prowadzoną do tej pory przez Stowarzyszenie.

Ideą przewodnią działań „Borussii” jest tworzenie nowych zjawisk kultury ponad podziałami i konfliktami narodowościowymi w jednoczącej się Europie w odwołaniu do wielokulturowego dziedzictwa regionu Warmii i Mazur, dawnych Prus Wschodnich.

W kręgu zainteresowań twórców i członków „Borussii” do dnia dzisiejszego nieprzerwanie znajduje się problematyka historyczna, kulturalna i społeczna. Stowarzyszenie prowadzi szeroko zakrojone działania edukacyjne na rzecz budowania i rozwijania społeczeństwa obywatelskiego i ochrony krajobrazu kulturowego.

KONTAKT:

ul. Zyndrana z Maszkowic 2
10-133 Olsztyn
www.borussia.pl

tel.: 89 523 72 93
e-mail: sekretariat@borussia.pl

Ogólnopolskie Stowarzyszenie Antymobbingowe

Stowarzyszenie powstało w odpowiedzi na zapotrzebowanie społeczne w zakresie pomocy prawnej i psychologicznej osobom pokrzywdzonym w miejscu pracy. Pomaga poszkodowanym odnaleźć się w takich trudnych sytuacjach i znaleźć rozwiązanie. Jest organizacją o statusie pożytku publicznego. Stowarzyszenie działa na terenie całej Polski. Skupia w swoich szeregach członków i wolontariuszy, z których pierwsza część osobiście doświadczyła działań mobbingowych lub zetknęła się z nimi w swoim otoczeniu, a druga część to osoby świadome zagrożenia, jakie niesie ze sobą mobbing, i popierające ideę Stowarzyszenia.

Misją Stowarzyszenia jest niesienie pomocy osobom poszkodowanym na skutek mobbingu oraz kształtowanie środowiska pracy wolnego od wszelkiej agresji, przemocy psychicznej i fizycznej. Członkowie pragną się przyczynić do rozwoju kapitału ludzkiego sprzyjającego zanikowi zjawiska mobbingu w miejscu pracy.

Stowarzyszenie od początku swojego istnienia służy nieodpłatną pomocą psychologiczno-prawną w formie informacji, edukacji, poradnictwa. Organizuje i prowadzi samopomocowe grupy wsparcia dla osób pokrzywdzonych przemocą w pracy. W programach grup znajdują się elementy prawne mobbingu. Stowarzyszenie prowadzi badania grup pracowniczych pod kątem występowania zjawiska mobbingu. Organizuje szkolenia, doradztwo dla pracodawców w zakresie przeciwdziałania mobbingowi.

Aktywnie uczestniczy w procesie wpływania na uświadamianie praw i obowiązków zainteresowanych stron zarówno w konkretnych sytuacjach (ocena interpretacji przepisów prawnych w trakcie sporów sądowych), jak i w ciągłym sygnalizowaniu (interwencjach) odpowiedzialnym instytucjom (organom ścigania, ministerstwu, inspekcji pracy, wojewodom itp.) konieczności postępowania zgodnie z obowiązującym prawem.

KONTAKT:

ul. Warzywnicza 10C/7
80-838 Gdańsk
www.osa_stowarzyszenie.pl

tel.: 58 301 98 72
e-mail: osa_stowarzyszenie@wp.pl

V

TE POJĘCIA WARTO ZNAĆ

Poniżej przedstawiamy w alfabetycznym porządku podstawowe pojęcia, które przybliżą i ułatwią Ci zrozumienie prezentowanej w poradniku tematyki. Przytoczone definicje stanowią podstawę, jednak nie wykluczają i nie wyczerpują możliwości zastosowania innych pojęć.

Antysemityzm – może być rozumiany na wiele sposobów, m.in. jako:

- bazująca na przesądach i uprzedzeniach niechęć, nienawiść do Żydów, obecna od tysiącleci w wielu kulturach na różnych kontynentach;
- ideologia i oparty na niej prąd polityczny, które narodziły się pod koniec XIX wieku w Europie Środkowej i odwoływały się do teorii rasizmu, (błędnie) wskazując na Żydów jako odrębną rasę i uzasadniając tym samym wrogą wobec nich postawę, co w swoim apogeum doprowadziło do Holocaustu;
- irracjonalna, psychologicznie patologiczna wersja etnocentrycznego i religiocentrycznego antyjudajizmu, wywodzącego się z konfliktu chrześcijaństwa ze swoimi żydowskimi korzeniami, która w swojej kulminacji uczyniła możliwym Holocaust (zgodnie z tym myśleniem – karę za zabicie Jezusa);
- kombinacja wszystkich wymienionych⁴⁷.

Apartheid – stworzona przez burskich nacjonalistów w Afryce Południowej koncepcja „prawa do osobnego rozwoju” poszczególnych grup rasowych, stanowiąca od 1948 r. podstawę rasistowskiej dyskryminacji ludności niebiałej, będąca do 1990 r. naczelną zasadą ustrojową RPA⁴⁸.

⁴⁷ H. Zielińska, *Antysemityzm*, w: *Edukacja antydyskryminacyjna – podręcznik trenerski*, red. M. Branka, D. Cieslikowska, Stowarzyszenie Willa Decjusza, Kraków 2010, s. 143.

⁴⁸ *Słownik wyrazów obcych*, red. E. Sobol, PWN, Warszawa 2002, s. 29.

Biseksualizm – pojmuję się na ogół jako przejawianie i wyrażanie trwałego zainteresowania emocjonalnego oraz seksualnego wobec przedstawicieli płci odmiennej i własnej⁴⁹.

Cadyk – w chasydyzmie przywódca wspólnoty religijnej – charyzmatyk otaczany czcią przez współwyznawców, najwyższy autorytet w kwestiach wiary i sprawach życia codziennego⁵⁰.

Crossdresser/crossdresserka – osoba zakładająca ubrania płci przeciwnej, niekoniecznie będąca osobą transpłciową, np. aktor wcielający się w rolę kobiecą lub aktorka wcielająca się w rolę męską, pojęcie szersze niż transwestyta/transwestytka⁵¹.

Coming out – decyzja o dobrowolnym ujawnieniu otoczeniu swojej nieheteroseksualnej orientacji seksualnej, często poprzedzona procesem samoakceptacji⁵².

Diaspora – miejsce przebywania ludności jakiegoś kraju lub wyznania rozproszonej wśród mieszkańców innego kraju lub wiary⁵³.

Dyskryminacja – to każde działanie odmawiające pewnym osobom (lub grupom osób) takiego samego traktowania jak innych z powodu przynależności do określonej grupy społecznej, narodowej, religijnej itp. Oznacza niewłaściwe, wybiórcze, krzywdzące, nieuzasadnione i niesprawiedliwe traktowanie poszczególnych jednostek z powodu ich przynależności grupowej. Z perspektywy psychologicznej może przejawiać się na wiele sposobów, np. w bezpośrednim krzywdzeniu, nieprzychylnym traktowaniu, odmawianiu pomocy, przemoc fizycznej i symbolicznej itp.⁵⁴

Dyskryminacja bezpośrednia – rozumie się przez to sytuację, w której osoba fizyczna ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną jest traktowana mniej korzystnie niż jest, była lub byłaby traktowana inna osoba w porównywalnej sytuacji⁵⁵.

Dyskryminacja pośrednia – rozumie się przez to sytuację, w której dla osoby fizycznej, ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię,

⁴⁹ R. Biedroń, *Tęczowy elementarz, czyli (prawie) wszystko, co chcielibyście wiedzieć o gejach i lesbijkach*, wyd. Ad Public, Warszawa 2007, s. 36.

⁵⁰ <http://portalwiedzy.onet.pl/67151,,,cadyk,haslo.html>.

⁵¹ Ibidem.

⁵² *Przemoc motywowana homofobią*, raport 2011, red. M. Makuchowska, Warszawa 2011, s. 10.

⁵³ *Słownik wyrazów obcych*, red. M. Jarosz, Wydawnictwo Europa, Wrocław 2000, s. 152.

⁵⁴ H. Zielińska, *Antysemityzm*, s. 143.

⁵⁵ Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. Nr 254, poz. 1700).

wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, na skutek pozornie neutralnego postanowienia, zastosowanego kryterium lub podjętego działania występują lub mogłyby wystąpić niekorzystne dysproporcje lub szczególnie niekorzystna sytuacja, chyba że postanowienie, kryterium lub działanie jest obiektywnie uzasadnione ze względu na zgodny z prawem cel, który ma być osiągnięty, a środki służące osiągnięciu tego celu są właściwe i konieczne⁵⁶.

Dyskryminacja pozytywna – utrzymanie lub wprowadzenie przez państwo czasowych rozwiązań i środków prawnych wyrównujących szansę osób o np. odmiennym pochodzeniu etnicznym, religii czy niepełnosprawnych w celu zmniejszenia faktycznych nierówności, których doświadczają⁵⁷.

Ekspresja płciowa – sposób prezentowania się w społeczeństwie poprzez akcesoria kulturowe tradycyjnie kojarzone z płcią, zarówno poprzez narzędzia materialne (ubiór itp.), jak niematerialne (np. sposób poruszania się, język). Ekspresja płciowa może być narzędziem manifestacji tożsamości płciowej, ale nie musi. Bardzo często przemoc oznaczana jako homo- lub transfobiczna spowodowana jest negatywną oceną ekspresji płciowej ofiary przez agresora, a osoba poszkodowana nie musi wcale przynależać do społeczności LGBT⁵⁸.

Emigracja – dobrowolne opuszczenie ojczyzny i osiedlenie się za granicą – wychodźstwo⁵⁹.

Etnocentryzm – postawa właściwa członkom jakiejś grupy społecznej, wyrażająca się w skłonności do uważania własnej grupy i jej kultury za lepsze od innych⁶⁰.

Etos – społeczny ogół norm i wartości etycznych, które są ogólnie akceptowane w danym czasie historycznym i miejscu oraz regulują wzajemne relacje poszczególnych członków społeczności⁶¹.

Etyka – ogół zasad i norm postępowania przyjętych w danej epoce i w danym środowisku; moralność. Nauka o moralności zajmująca się opisem, analizą i wyjaśnieniem rzeczywiście istniejącej moralności i ustalaniem dyrektyw moralnego postępowania⁶².

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ H. Zielińska, *Antysemityzm*, s. 72.

⁵⁸ Materiały warsztatowe Fundacji „Trans-Fuzja”.

⁵⁹ *Słownik*, red. M. Jarosz, s. 195.

⁶⁰ *Słownik*, red. E. Sobol, s. 311.

⁶¹ *Słownik*, red. M. Jarosz, s. 209.

⁶² Ibidem.

Etyka zawodowa – zespół zasad i norm określających, jak z moralnego punktu widzenia (ze względu na dobro człowieka) powinni zachowywać się przedstawiciele danego zawodu. Dotyczy w szczególności zawodów o wyjątkowym prestiżu i znaczeniu, np. lekarza, nauczyciela, policjanta itd. Stanowi zastosowanie wartości i norm moralnych, występujących w danym społeczeństwie, w konkretnych sytuacjach zawodowych⁶³.

Fobia – nieuzasadniony, niedający się opanować, chorobliwy lęk przed określonymi przedmiotami lub sytuacjami⁶⁴.

Gej – określenie dotyczące mężczyzn, którzy odczuwają pociąg seksualny wyłącznie do mężczyzn⁶⁵.

Gmina wyznaniowa żydowska (kahał) – forma organizacji społeczności żydowskiej zrzeszająca pełnoletnie osoby wyznania mojżeszowego, posiadające obywatelstwo polskie, zamieszkałe na terytorium RP. Swobodnie realizuje zasady wyznania mojżeszowego oraz zarządza swoimi sprawami. Stosuje w swoich sprawach własne prawo wewnętrzne, określające w szczególności organizacje gmin żydowskich⁶⁶.

Godność – występuje zazwyczaj w dwóch znaczeniach. Pierwsze to godność osobowa, czyli cecha przysługująca każdemu człowiekowi bez wyjątku. Drugie zaś to godność osobowościowa (własna), oznaczająca cechę indywidualnie określonej osoby. Przepisy prawa odnoszą się do godności osobowej. Z przyrodzonej godności człowieka wynikają prawa człowieka. Godność osobowa jest cechą przyrodzoną, przysługującą każdemu człowiekowi. Jest niezbywalna i niestopniowalna. Utożsamia się ją z pojęciem człowieczeństwa. Jako nieodłączny atrybut każdej osoby sprawia, że staje się wartością nadrzędną. Wobec tego nie tylko nie można jej odebrać człowiekowi, ale też on sam nie może jej utracić⁶⁷.

Godność człowieka – jest przyrodzona i niezbywalna, stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela – jest nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona należą do obowiązków władz publicznych⁶⁸.

⁶³ http://pl.wikipedia.org/wiki/Etyka_zawodowa.

⁶⁴ *Słownik*, red. E. Sobol, s. 351.

⁶⁵ R. Biedroń, *Tęczowy elementarz*, s. 16.

⁶⁶ Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku państwa do gmin wyznaniowych żydowskich Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 41, poz. 251, z późn. zm.).

⁶⁷ J. Hołda i inni, *Prawa człowieka – zarys wykładu*, wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008.

⁶⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.).

Holokaust – zagłada, eksterminacja Żydów europejskich przez hitlerowców w czasie II wojny światowej⁶⁹.

Homofobia – uprzedzenie wobec osób nieheteroseksualnych, często przejawiające się lękiem, nienawiścią i nietolerancją. Może przybierać formy agresji werbalnej i fizycznej oraz dyskryminacji, czyli gorszego traktowania osób homoseksualnych w porównaniu z osobami heteroseksualnymi. Z homofobią spotykają się także osoby transpłciowe, heteroseksualne i biseksualne, kiedy mylnie przypisuje im się homoseksualną orientację seksualną⁷⁰.

Islam – jedna z największych religii współczesnego świata mająca charakter monoteistyczny. Podstawą doktryny islamu jest wiara w jednego Boga – Allaha, zaufanie do Koranu oraz do tradycji⁷¹.

Islamofobia – to strach i wynikająca z niego gotowość do dyskryminacji osób na podstawie faktycznej, przypuszczalnej lub zewnętrznie przypisanej przynależności do grupy muzułmanów. Jako pojęcie socjologiczne oznacza odrzucenie islamu oraz muzułmanów, szczególnie jako osób reprezentujących mniejszość w danym społeczeństwie⁷².

Koran – święta księga islamu, zawierająca poszczególne nauki, które zostały objawione Mahometowi. Obejmuje 114 sur, w których zawarto m.in. etykę muzułmańską, dogmaty wiary, przepisy rytualne oraz prawne, a także przypowieści⁷³.

Korekta płci – dążenie do uzyskania wyglądu odpowiadającego tożsamości płciowej poprzez zmianę wizerunku, terapię hormonalną, odpowiednie operacje chirurgiczne oraz prawną zmianę swoich danych osobowych. Korekta płci, często błędnie nazywana zmianą płci, dotyczy przede wszystkim osób transseksualnych, którym zależy na zwyczajnym funkcjonowaniu w społeczeństwie⁷⁴.

Ksenofobia – społeczno-psychologiczna postawa charakteryzująca się przesadnie okazywaną obawą, niechęcią lub wrogością do cudzoziemców i tego, co zagraniczne⁷⁵.

Lesbijka – określenie to dotyczy kobiet, które odczuwają pociąg seksualny wyłącznie do kobiet⁷⁶.

⁶⁹ Słownik, red. M. Jarosz, s. 305.

⁷⁰ M. Makuchowska, *Przemoc motywowana homofobią*, s. 10.

⁷¹ <http://portalwiedzy.onet.pl/2732,,,islam,haslo.html>.

⁷² M. Branka, D. Cieślukowska, *Edukacja antydyskryminacyjna*, s. 156.

⁷³ Słownik, red. M. Jarosz, s. 407.

⁷⁴ Materiały warsztatowe Fundacji „Trans-Fuzja”.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ R. Biedroń, *Tęczowy elementarz*, s. 16.

LGBT – termin używany do określenia społeczności lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych (skrót powstał od liter: L – lesbijki, G – geje, B – osoby biseksualne, T – osoby transpłciowe)⁷⁷.

Macewa – żydowska stela nagrobna w formie pionowo ustawionej, prostokątnej płyty kamiennej, ozdobionej płaskorzeźbą i inskrypcją⁷⁸.

Marginalizacja – utrata lub pomniejszenie znaczenia, pozycji, roli czegoś albo wpływu na coś⁷⁹.

Meczet – miejsce kultu, świątynia muzułmańska, składająca się przeważnie z dziedzińca ze studnią, sali modlitw i minaretów⁸⁰.

Mekka – miasto w Arabii Saudyjskiej, cel pielgrzymek muzułmanów⁸¹.

Mniejszość etniczna – w rozumieniu ustawy jest to grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki: jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej, w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie. Na mocy ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, w Polsce funkcjonują obecnie 4 mniejszości etniczne (romska, łemkowska, tatarska i karaimska)⁸².

Mniejszość narodowa – w rozumieniu ustawy jest to grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki: jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej, w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie. Na mocy ustawy o mniejszo-

⁷⁷ M. Makuchowska, *Przemoc motywowana homofobią*, s. 11.

⁷⁸ *Słownik*, red. E. Sobol, s. 672.

⁷⁹ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 2, red. S. Dubisz, PWN, Warszawa 2003, s. 563.

⁸⁰ *Słownik*, red. M. Jarosz, s. 482.

⁸¹ *Ibidem*, s. 485.

⁸² *Ibidem*, s. 209.

ciach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, w Polsce funkcjonuje obecnie 9 mniejszości narodowych (niemiecka, białoruska, ukraińska, rosyjska, litewska, słowacka, żydowska, czeska i ormiańska)⁸³.

Mobbing – oznacza działania lub zachowania dotyczące pracownika lub skierowane przeciwko pracownikowi, polegające na uporczywym i długotrwałym nękanium lub zastraszaniu pracownika, wywołujące u niego zaniżoną ocenę przydatności zawodowej, powodujące lub mające na celu poniżenie lub ośmieszenie pracownika, izolowanie go lub wyeliminowanie z zespołu współpracowników⁸⁴.

Molestowanie – każde niepożądane zachowanie, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności osoby fizycznej i stworzenie wobec niej zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery⁸⁵.

Molestowanie seksualne – każde niepożądane zachowanie o charakterze seksualnym wobec osoby fizycznej lub odnoszące się do płci, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności tej osoby, w szczególności przez stworzenie wobec niej zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery; na zachowanie to mogą się składać fizyczne, werbalne lub pozawerbalne elementy⁸⁶.

Mowa nienawiści – polega na przypisywaniu szczególnie negatywnych cech i/lub wzywaniu do dyskryminujących działań wymierzonych w pewną kategorię społeczną, przede wszystkim taką, do której przynależność jest postrzegana jako naturalna (przypisana), a nie z wyboru⁸⁷.

Nierówne traktowanie – rozumie się przez to traktowanie osób fizycznych w sposób będący jednym lub kilkoma z następujących zachowań: dyskryminacją bezpośrednią, dyskryminacją pośrednią, molestowaniem, molestowaniem seksualnym, a także mniej korzystnym traktowaniem osoby fizycznej wynikającym z odrzucenia molestowania lub molestowania seksualnego lub podporządkowania się molestowaniu lub molestowaniu seksualnemu, oraz zachęcanie do takich zachowań i nakazywanie tych zachowań⁸⁸.

⁸³ Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. Nr 17, poz. 141), art. 2.1.

⁸⁴ Kodeks pracy (Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 34, z późn. zm.), art. 943 § 2.

⁸⁵ Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. Nr 254, poz. 1700).

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ J. Lange, *Poradnik antydyskryminacyjny dla funkcjonariuszy Policji*, wyd. PRO HUMANUM, Warszawa 2011, s. 111.

⁸⁸ Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. Nr 254, poz. 1700).

Ohel – niewielki żydowski grobowiec murowany lub drewniany, mający najczęściej prosty kształt prostopadłościanu, zwykle posiadający drzwi, a czasem również okienka. Ohele wznosi się nad grobami wybitnych rabinów lub cadyków oraz ich męskich potomków⁸⁹.

Orientacja seksualna – popęd romantyczny, erotyczny i emocjonalny do osób określonej płci. Wyróżnia się trzy podstawowe orientacje seksualne: heteroseksualizm (popęd do osób przeciwnej płci), homoseksualizm (popęd do osób własnej płci) i biseksualizm (popęd do osób przeciwnej lub własnej płci)⁹⁰.

Osoba agenderyczna – osoby transpłciowe nieodczuwające przynależności do żadnej płci, szczególnie do jej kulturowych aspektów⁹¹.

Osoba bigenderyczna – osoby transpłciowe odczuwające przynależność do obydwu płci jednocześnie, szczególnie do ich kulturowych aspektów⁹².

Osoba interseksualna – osoby, u których występują jakiegokolwiek niezgodności w obrębie płci biologicznej, polegające na łączeniu cech płci żeńskiej i męskiej. Przystarzałe określenia związane z interseksualnością (obecnie często uważane za obraźliwe) to hermafrodytyzm oraz obojnactwo⁹³.

Osoba transgenderyczna (ang. *transgender*) – synonim polskiego terminu osoba transpłciowa; niekiedy termin ten stosowany jest w węższym znaczeniu, na określenie osób transpłciowych niemieszczących się w pojęciu transseksualności i transwestytyczności, łamiących konwencje płciowości w różnych formach⁹⁴.

Osoba transseksualna – osoba odczuwająca rozbieżność pomiędzy psychicznym poczuciem płci a biologiczną budową ciała, połączoną z silnym pragnieniem korekty ciała, tak aby odpowiadało ono płci odczuwanej przez daną osobę⁹⁵.

Osoba transwestytyczna – osoba o skłonności do czasowej identyfikacji z płcią przeciwną, mogącej wyrażać się chęcią upodobnienia się do niej – np. przez zakładanie ubrań i naśladowanie zachowań kulturowo przypisanych płci przeciwnej⁹⁶.

⁸⁹ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Ohel>.

⁹⁰ M. Makuchowska, *Przemoc motywowana homofobią*, s. 11.

⁹¹ Materiały warsztatowe Fundacji „Trans-Fuzja”.

⁹² Ibidem.

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ M. Makuchowska, *Przemoc motywowana homofobią*, s. 12.

⁹⁶ Ibidem.

Outing – ujawnienie nieheteroseksualnej orientacji seksualnej wbrew lub bez wiedzy osoby, której ta informacja dotyczy. Motywem takiego zachowania jest chęć upokorzenia osoby poszkodowanej i narażenie jej na homofobię⁹⁷.

Prawa człowieka – prawa i wolności człowieka wytyczają granice władzy większości w społeczeństwie demokratycznym. Występują wyłącznie w relacjach jednostki z państwem. Jest to tzw. wertykalne działanie tych praw. Ich podmiotem jest pojedynczy człowiek. Rozróżnia się dwie zasadnicze grupy tzw. praw człowieka: prawa materialne i prawa proceduralne. Prawa materialne to konkretne wolności i prawa przysługujące człowiekowi – wolność słowa, sumienia, wyznania, wyboru miejsca pobytu, prawo do nauki itp. Prawa proceduralne są to dostępne człowiekowi sposoby działania i związane z nimi instytucje, pozwalające jednostce wyegzekwować od rządzących przestrzeganie wolności i realizację praw. Niekiedy mówi się o prawach pozytywnych – jest to obowiązek rządzących zrobienia czegoś czynnie dla każdego z nas. Np. prawo do nauki nakłada na rządzących odpowiedzialność za spowodowanie istnienia sieci szkół umożliwiającej każdemu dziecku pobieranie nauki. Rozwiązanie kwestii płatności – tego, czy opłaty za naukę wnosi się bezpośrednio czy w formie podatku do budżetu; ustalenie, kto pośredniczy w przekazaniu pieniędzy szkole – jest sprawą wtórną, ale jeśli dziecko nie będzie miało możliwości kształcenia się (choćby ze względu na brak skutecznego systemu stypendialnego w pierwszym z tych rozwiązań), będziemy mieć do czynienia z naruszeniem prawa do nauki. Podobnie prawo do sądu i obowiązek zbudowania sieci sądów umożliwia każdemu oddanie sądowi do osądzenia ważnej dla niego sprawy⁹⁸.

Profilowanie etniczne (dyskryminujące) – wiąże się z mniej korzystnym traktowaniem osoby, która znajduje się w podobnej sytuacji jak inni (innymi słowy dyskryminowanie), np. wykonywanie przez Policję uprawnień w zakresie zatrzymania i rewizji lub podjęcie przez Policję decyzji o wykonaniu uprawnień w oparciu jedynie lub głównie o rasę, pochodzenie etniczne lub religię danej osoby⁹⁹.

Przestępstwa z nienawiści – każde przestępstwo natury kryminalnej, włączając w to przestępstwa wymierzone w ludzi i ich mienie, w wyniku którego ofiara, lokal lub inny cel przestępstwa są dobierane ze względu na ich faktyczne bądź domniemane powiązanie, związek, przynależność, członkostwo lub udzielanie wsparcia grupie. Grupę wyróżnia się na podstawie cech charakterystycznych wspólnych dla

⁹⁷ Ibidem, s. 11.

⁹⁸ http://www.hfhpil.pol.waw.pl/pliki/MNowicki_Cotosa.pdf.

⁹⁹ *Podniesienie skuteczności działań Policji. Rozumienie dyskryminacyjnego profilowania etnicznego i zapobieganie mu*, Luksemburg 2010.

jej członków, takich jak faktyczna lub domniemana rasa, narodowość lub pochodzenie etniczne, język, kolor skóry, religia, płeć, wiek, niepełnosprawność fizyczna lub psychiczna, orientacja seksualna lub inne podobne cechy¹⁰⁰.

Rabin – mistrz, zwierzchnik żydowskiej gminy wyznaniowej, także znawca prawa religijnego Żydów¹⁰¹.

Ramadan – w księżycowym kalendarzu muzułmańskim oznacza dziewiąty miesiąc – w którym według tradycji – został objawiony Koran; także ścisły post obowiązujący od świtu do nocy w każdym dniu tego miesiąca¹⁰².

Rasizm – pogląd oparty na tezie o nierównowartości biologicznej, społecznej i intelektualnej ras ludzkich, łączący się zwykle z wiarą we wrodzoną wyższość określonej rasy, często uznający jej prawo do panowania nad innymi, stanowiący podstawę ideologii nazizmu, apartheidu itp.¹⁰³

Romofobia – dyskryminacja Romów, niechęć wobec nich pomieszana z nieuzasadnionym lękiem¹⁰⁴.

Seksizm (ang. *sexism*) – przekonanie o biologicznej, intelektualnej i/lub moralnej – naturalnej lub ustanowionej – wyższości jednej płci nad drugą. Przekonanie o wynikającej z tej hierarchii zasadności nierównego traktowania osób różnych płci; uprzedzenie i/lub dyskryminacja ze względu na płeć¹⁰⁵.

Stereotyp – funkcjonujący w świadomości społecznej skrótowy, uproszczony i zabarwiony wartościująco obraz rzeczywistości odnoszący się do rzeczy, osób, grup społecznych, instytucji itp., często oparty na niepełnej lub fałszywej wiedzy o świecie, utrwalony jednak przez tradycję i z trudem ulegający zmianom¹⁰⁶.

Synagoga – świątynia żydowska, miejsce zebrań gminy na modlitwę¹⁰⁷.

Tolerancja – liberalizm w stosunku do cudzych, odmiennych od naszych poglądów, wierzeń, wyrozumiałość dla czyjegoś odmiennego postępowania¹⁰⁸.

¹⁰⁰ M. Wydra i inni, *Przestępstwa z nienawiści – Materiał pomocniczy dla trenera*, MSWiA i KGP, Warszawa 2010, s. 30.

¹⁰¹ *Słownik*, red. M. Jarosz, s. 658.

¹⁰² *Ibidem*, s. 666.

¹⁰³ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 3, s. 888.

¹⁰⁴ M. Branka, D. Cieślukowska, *Edukacja antydyskryminacyjna*, s. 168.

¹⁰⁵ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 3, s. 1391.

¹⁰⁶ M. Branka, D. Cieślukowska, *Edukacja antydyskryminacyjna*, s. 168.

¹⁰⁷ *Słownik*, red. M. Jarosz, s. 774.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

Tortury – każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie fizyczne bądź psychiczne w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią, albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub osobę trzecią albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanymi przez nie przypadkowo. Przyjmuje się, że każda tortura i nieludzkie traktowanie są poniżające, ale nie każde poniżające traktowanie lub karanie musi być jednocześnie nieludzkie¹⁰⁹.

Tożsamość płciowa (ang. *gender identity*) – odnosi się do wewnętrznego poczucia oraz indywidualnego doświadczenia płci społecznej, które „może lub nie musi odpowiadać płci określonej przy urodzeniu, włączając w to osobiste odczucie własnej cielesności (które może prowadzić do modyfikacji wyglądu zewnętrznego lub biologicznych funkcji metodami medycznymi chirurgicznymi lub innymi) i inne formy wyrażania własnej płciowości przez ubiór, mowę czy sposób zachowania”¹¹⁰.

Traktowanie poniżające – czynności powodujące poczucie strachu i upokorzenia, prowadzące do upodlenia; mogą być przyczyną załamania fizycznego i psychicznego¹¹¹.

Transfobia – irracjonalny lęk przed osobami transpłciowymi lub wrogość wobec nich bądź osób, które w jakiś sposób przekraczają normy płciowe¹¹².

Transkobieta – osoba transseksualna (lub transpłciowa w ogóle), która urodziła się z biologicznie męskim ciałem i przyjmuje kobiecą tożsamość, często (choć nie zawsze) podejmująca kroki w kierunku skorygowania swojego ciała i/lub tożsamości prawnej w kierunku kobiecym. Transkobiety (transseksualistki) określa się czasem w skrócie M/K (z mężczyzny na kobietę)¹¹³.

¹⁰⁹ Konwencja z 10 grudnia 1984 r. w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego nieludzkiego i poniżającego traktowania i karania (Dz. U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378), art. 1.

¹¹⁰ T. Hammarberg, *Dokument tematyczny. Tożsamość płciowa a prawa człowieka*, TGEU, Malmö 2011, s. 3.

¹¹¹ M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej – krótki komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, wyd. II, Zakamycze 2002, s. 111.

¹¹² T. Hammarberg, *Dokument tematyczny*, s. 18.

¹¹³ Ibidem.

Transmężczyzna – osoba transseksualna (lub także transpłciowa w ogóle), która urodziła się z biologicznie kobiecym ciałem i przyjmuje męską tożsamość, często (choć nie zawsze) podejmująca kroki w kierunku skorygowania swojego ciała i/lub tożsamości prawnej w kierunku męskim. Transmężczyzn (transseksualistów) określa się czasem w skrócie K/M (z kobiety na mężczyznę)¹¹⁴.

Transmizoginia – specyficzna forma transfobii. Niechęć i dyskryminacja w stosunku do transkobiet, nie tylko ze względu na ich transpłciowość, lecz także ze względu na kierunek ich tranzycji¹¹⁵.

Transpłciowość – termin określający zjawisko niedopasowania płci biologicznej do ekspresji psychicznej bądź płciowej. Najczęściej dotyczy osób transseksualnych lub transwestytycznych. Osoby transseksualne zazwyczaj dążą do korekty płci biologicznej, aby ją dostosować do psychicznego poczucia płci¹¹⁶.

Tranzycja (ang. *transition* – przejście) – nazwa odnosząca się do procesu korekty płci i rozpoczęcia przez osoby transseksualne lub transpłciowe życia w preferowanej płci. W języku polskim słowo tranzycja w kontekście transpłciowości funkcjonuje równoległe z przemianą oraz zmianą¹¹⁷.

Uchodźca – osoba uciekająca przed prześladowaniem lub opuszcza swój dom w obliczu braku ochrony prawnej; stająca się „migrantem niedobrowolnym”¹¹⁸.

Uprzedzenie – negatywny stosunek do kogoś lub czegoś, powstały w wyniku powziętych z góry przekonań, niesprawdzonych sądów itp., nieuzasadniona niechęć¹¹⁹.

Wielokulturowość – to najprościej rzecz ujmując, otwartość na rozmaite kultury. W praktyce wielokulturowość to model, którego założeniem jest współlistnienie obok siebie grup społecznych o różnym pochodzeniu, wyznaniach, poglądach i sposobie życia¹²⁰.

Wiktyimizacja – proces stawania się ofiarą, pokrzywdzenie, czyli doznanie krzywd i szkód w wyniku jakiegos zdarzenia, a także działania prowadzące do tego, że dana osoba staje się ofiarą przemocy. Pokrzywdzenie może obejmować szkody materialne, krzywdy moralne i zmiany w psychice¹²¹.

¹¹⁴ Ibidem.

¹¹⁵ Ibidem.

¹¹⁶ M. Makuchowska, *Przemoc motywowaną homofobią*, s. 12.

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ *Od migracji do integracji. Vademecum*, red. A. Chmielecka, Warszawa 2012, s. 13.

¹¹⁹ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 4, s. 264..

¹²⁰ <http://www.wielokulturowo.pl/>.

¹²¹ <http://www.charaktery.eu/slownik-psychologiczny/W/123/W>.

Wiktymizacja wtórna – ma miejsce wtedy, kiedy ofiara przestępstwa ponownie doznaje krzywdy i cierpienia wskutek niewłaściwych procedur procesowych. Chodzi np. o wielokrotne przesłuchiwanie ofiar przestępstw na tle seksualnym¹²².

Wolności człowieka – (niekiedy nazywa się je prawem negatywnym) to nałożone na rządzących zakazy ingerowania w określone sfery naszego życia, np. wolność słowa, wyznania itp. To zakazy wtrącania się władz państwowych w te dziedziny ludzkiej działalności¹²³.

Wykluczenie społeczne – określa sytuację, w której dana jednostka będąca członkiem społeczeństwa nie może normalnie uczestniczyć w działaniach obywateli tego społeczeństwa, przy czym ograniczenie to nie wynika z jej wewnętrznych przekonań wykluczonej jednostki, ale znajduje się poza jej kontrolą. Wykluczenie społeczne jest zjawiskiem wielowymiarowym i w praktyce oznacza niemożność uczestnictwa zarówno w życiu gospodarczym, politycznym, jak i kulturowym, w wyniku braku dostępu do zasobów, dóbr i instytucji, ograniczenia praw społecznych oraz deprivacji potrzeb. Grupami społecznymi najbardziej narażonymi na wykluczenie społeczne są: osoby niepełnosprawne, osoby chore psychicznie, uzależnione, długotrwale bezrobotne, opuszczające zakłady karne i poprawcze, kobiety samotnie wychowujące dzieci, ofiary patologii życia rodzinnego, osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych, osoby starsze, samotne, bezdomni, dzieci i młodzież ze środowisk zaniedbanych oraz wychowujące się poza rodziną, osoby będące imigrantami oraz członkami mniejszości narodowych¹²⁴.

Wypalenie zawodowe – najczęściej opisuje się jako stan wyczerpania cielesnego, duchowego lub uczuciowego. Proces ten zaczyna się bardzo powoli i niezauważalnie, a ujawnia się nagle i z dużą siłą. Objawy mają ogromny wpływ na życie zawodowe, czas wolny od pracy, relacje ze znajomymi, związki partnerskie i funkcjonowanie jednostki w rodzinie. Często towarzyszy im awersja i myśli oraz zachowania ucieczkowe. Wypalenie jest rezultatem długotrwałego lub powtarzającego się obciążenia w wyniku długoletniej, intensywnej pracy dla innych ludzi¹²⁵.

¹²² Ibidem.

¹²³ http://www.hfhlpol.waw.pl/pliki/MNowicki_Cotosa.pdf.

¹²⁴ http://mfiles.pl/pl/index.php/wykluczenie_spoeczne.

¹²⁵ <http://www.psychologia.net.pl/arttykul.php?level=245>.

Bibliografia

AKTY PRAWNE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.).

Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz. U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378).

Konwencja ONZ z dnia 13 grudnia 2006 r. o prawach osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169).

Karta Narodów Zjednoczonych z dnia 24 października 1945 r. (Dz. U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90).

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. Nr 38, poz. 167).

Kodeks postępowania funkcjonariuszy porządku prawnego – przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych w Rezolucji 34/169 z dnia 17 grudnia 1979 r.

Deklaracja o Policji do Rezolucji nr 690 uchwalonej przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy z 8 maja 1979 r.

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2011 r. Nr 287, poz. 1678, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 41, poz. 251, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. Nr 6, poz. 69, z późn. zm.).

- Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. Nr 254, poz. 1700).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 kwietnia 2008 r. w sprawie Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Traktowania (Dz. U. Nr 75, poz. 450).
- Zarządzenie nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie „Zasad etyki zawodowej policjanta” wraz z załącznikiem do zarządzenia (Dz. Urz. KGP z 2004 r. Nr 1, poz. 3).

LITERATURA

- Biedroń R., *Tęczowy elementarz, czyli (prawie) wszystko, co chcielibyście wiedzieć o gejach i lesbijkach*, wyd. Ad Public, Warszawa 2007.
- Branka M., Cieslikowska D., *Edukacja antydyskryminacyjna. Podręcznik trenerski*, wyd. Villa Decius, Kraków 2010.
- Cohen J., *Praktyczny poradnik savoir-vivre wobec osób niepełnosprawnych*, wyd. United Spinal Association, Warszawa 2011.
- Droliński K., Mocarska D., Mosio T., *Prawo międzynarodowe publiczne i ochrona praw człowieka*, Szczytno 2008.
- Dynarski W., Kłonkowska A., *Materiały warsztatowe Fundacji „Trans-Fuzja”*.
- Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych od teorii do praktyki. Materiały z Konferencji*, Warszawa 16–17 czerwca 2003 r., Warszawa 2004.
- Hammarberg T., *Dokument tematyczny. Tożsamość płciowa a prawa człowieka*, TGEU, Malmo 2011.
- Hołda J. i in., *Prawa człowieka – zarys wykładu*, wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008.
- Jarosz M., *Słownik wyrazów obcych*, Wydawnictwo Europa, Wrocław 2000.
- Lange J., Machul-Telus B., Nijakowski L.M., *Poradnik antydyskryminacyjny dla funkcjonariuszy Policji*, wyd. PRO HUMANUM, Warszawa 2009,
- Łoziński S., *Równość i różnica. Mniejszości narodowe w porządku demokratycznym w Polsce po 1989 r.*, wyd. SCHOLAR, Warszawa 2005.
- Majewska E., Rutkowska E., *Równa szkoła. Edukacja wolna od dyskryminacji. Poradnik dla nauczycielek i nauczycieli*, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej.
- Michałowska G., *Prawa człowieka i ich ochrona*, wyd. WAIp, Warszawa 2000.
- Nikitorowicz J., *Grupy etniczne w wielokulturowym świecie*, wyd. GWP, Sopot 2010.

- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej – krótki komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, wyd. II, Zakamycze 2002, s. 111.
- Od migracji do integracji. Vademecum*, red. A. Chmielecka, wyd. HFPC, Warszawa 2012.
- Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 9 czerwca 2009 r., sygn. nr 33401/02.
- Panas D., *Prawa człowieka w służbie policjanta*, Szkoła Policji w Katowicach, Katowice 2007.
- Podniesienie skuteczności działań Policji. Rozumienie dyskryminującego profilowania etnicznego i zapobiegania*, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg 2010.
- Podręcznik Europejskiego Prawa o niedyskryminacji*, Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Luksemburg 2011.
- Przemoc motywowana homofobią*, red. M. Makuchowska, wyd. KPH i EVZ, Warszawa 2011.
- Rzecznik Praw Obywatelskich, *Przeciwdziałanie przemocy motywowanej rasą, pochodzeniem etnicznym i narodowością*, „Biuletyn RPO” 2012.
- Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, PWN, 4 t, Warszawa 2003.
- Słownik wyrazów obcych*, red. E. Sobol, PWN, Warszawa 2002.
- Stryjewski R., *Badania prowadzone w ramach projektu Integracja gospodarcza i społeczna imigrantów wyznania muzułmańskiego w RP, realizowanego przez Fundację „Ocalenie” w latach 2010–2012*.
- Wojtaszczyk K.A., *Opracowanie własne na podstawie: Integracja europejska*, wyd. Poltext Sp. z o.o., Warszawa 2006.
- Wydra M. i in., *Przestępstwa z nienawiści – materiał pomocniczy dla trenera*, MSWiA i KGP, Warszawa 2010.
- Zielińska H., *Antysemityzm*, w: *Edukacja antydyskryminacyjna – podręcznik trenera*, red. M. Branka, D. Cieślakowska, wyd. Villa Decius, Kraków 2010.

**STRONY INTERNETOWE I PORTALE FUNDACJI,
STOWARZYSZEŃ I INNYCH ORGANIZACJI ORAZ INSTYTUCJI**

<http://www.sejm.gov.pl/wydarzenia/przegląd/teksty/ps98.pdf>

<http://www2.mswia.gov.pl/portal.php?serwis=pl&dzial=61&id=37#bialorusini>

<http://www2.mswia.gov.pl/portal.php?serwis=pl&dzial=61&id=37#litwini>

<http://www2.mswia.gov.pl/portal.php?serwis=pl&dzial=61&id=37#niemcy>

<http://www2.mswia.gov.pl/portal.php?serwis=pl&dzial=61&id=37#ormianie>
<http://www2.mswia.gov.pl/portal.php?serwis=pl&dzial=61&id=37#rosjanie>
<http://www2.mswia.gov.pl/portal.php?serwis=pl&dzial=61&id=37#zydzi>
<http://www.sciencedaily.com/releases/2007/11/071106083038.htm>
<http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/policjantki-sa-wiatropylne-zachodza-w-ciaze-i-po-sluzbie,202989.html>
http://poradnik.interwencjaprawna.pl/komitet3_pa.htm
http://www.unic.un.org.pl/dyskryminacja/ct_cat.php
http://www.pawelfilipek.info/pliki/Struktura_instytucjonalna_RE.pdf
<http://www.twojaeuropa.pl/99/komisarz-praw-czlowieka-w-radzie-europy>
http://www.msw.gov.pl/download/1/3736/Przeglad_dzialan_ECRI.pdf
<http://www.rcie.koszalin.pl/skarga.htm>
<http://www.cpt.coe.int/polish.htm>
<http://polskawue.gov.pl/Parlament,Europejski,162.html>
http://www.wosna5.pl/unia_europejska_europejski_system_ochrony_praw_czlowieka
http://www.unic.un.org.pl/dyskryminacja/ct_cerd.php
http://www.unic.un.org.pl/dyskryminacja/ct_cedaw.php
<http://portalprocesowy.pl/faq/art45,jak-wyglada-system-sadownictwa-w-polsce.html>
<http://www.trybunal.gov.pl/index2.htm>
<http://www.rpo.gov.pl/>
<http://portalwiedzy.onet.pl/67151,,,,cadyk,haslo.html>
<http://www.wielokulturowo.pl/>
<http://www.charaktery.eu/slownik-psychologiczny/W/123/W>
http://www.hfhlpol.waw.pl/pliki/MNowicki_Cotosa.pdf
http://mfiles.pl/pl/index.php/wykluczenie_spoleczne
<http://www.psychologia.net.pl/artykul.php?level=245>
http://pl.wikipedia.org/wiki/Etyka_zawodowa
<http://portalwiedzy.onet.pl/2732,,,,islam,haslo>
<http://pl.wikipedia.org/wiki/Ohel>
www.homoseksualizm.org.pl

Polki i Polacy coraz częściej postrzegają Policję jako instytucję nowoczesną, działającą w oparciu o wysokie standardy zawodowe. Potwierdzeniem takiego stanu rzeczy jest choćby wydanie tego poradnika, który ma

pomóc przygotować się pracownikom Policji do profesjonalnych interwencji w sytuacjach, w których szczególnie istotne jest przestrzeganie zasad równego traktowania. Polska jest europejskim krajem, który zamieszkują ludzie o różnych narodowościach, wyznający różne religie, odwołujący się do różnych wartości i przekonań. Jako Europejczycy chcemy, aby nasz kraj był postrzegany jako gościnnie i tolerancyjny. To zadanie dla każdego z nas z osobna, ale też dla takich instytucji jak Policja.

Poradnik jest przejrzystym kompendium zawierającym wiele istotnych informacji na temat grup, które mogą być szczególnie narażone na dyskryminację. Policjantki i policjanci dowiedzą się także, jak zachowywać się w kontakcie z przedstawicielami takich grup, aby przestrzegać standardów równego traktowania. To ważne kompetencje, które świadczą nie tylko o profesjonalizmie, ale też o wysokiej kulturze osobistej. A właśnie profesjonalizm i kultura osobista funkcjonariuszy zwiększają zaufanie społeczne i szacunek do tych, którzy chronią nas przed łamaniem prawa.

Gratulując tej inicjatywy, życzę Państwu i sobie również, aby polska Policja była – pod względem przestrzegania zasad równego traktowania – wzorem dla innych instytucji i organizacji.

Pełnomocnik Rządu
ds. Równego Traktowania
Minister Agnieszka Kozłowska-Rajewicz